

sadi borak

Meclis'te Casus Var

KIRMIZI BEYAZ

Mecliste Casus Var

Kırmızı Beyaz : 02
Sadi Borak Bütün Eserleri : 02
Araştırma ve İnceleme : 02

Yazan : Sadi Borak
Genel Yayın Yönetmeni : Yalın İstenç Kökütürk
Dizi Editörü : Dinç Çoban

Yayın Hakları - copyright :
Bu kitabın yayın hakkı, yazarın varisleriyle yapılan sözleşme gereği **Kırmızı Beyaz ve Yazar'ın Varisleri**'ne aittir. Kaynak gösterilmeden kitaptan alıntı yapılamaz. Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ISBN : 975-8538-15-2
1. Basım : Eylül 2004
Dizgi ve Düzenleme : Özgün Ajans

Kapak Tasarımı : Ayşegül Tolgay

Adres : Meşrutiyet Caddesi
Meşrutiyet Apartmanı
42/9 Çankaya/ANKARA
Belgegeçer: (0312) 433 67 57
Telefon: (0312) 433 67 66

Genel Dağıtım : **KARDAK Ltd. Şti.**
Narlıbahçe Sok. No: 6
Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0212) 528 66 89
Faks (0212) 519 84 85

Baskı - Cilt : Şefik Matbaası
Tel: (0212) 472 15 00
İSTANBUL

Sadi BORAK

Mecliste Casus Var

KIRMIZI BEYAZ

İÇİNDEKİLER

SUNU 7
Mecliste Casus Var..... 9
Meclis Karışıyor 15
Bir Bomba Patlayacak 17
Bomba Patlıyor; Meclis'te Casus Var..... 19
Düşüncelerde Bir Rakkas Sallanıyor:
Casus Kim? Casus Kim? Casus Kim?..... 25
Önerge Okunuyor..... 27
Bu 15 Kişiden Hangisi Casus..... 31
Bu Memleketin Tek Dayanağı Önce Allah'ı, Sonra Meclisi'dir..... 33
Kurtuluş Savaşı'nın En Büyük Skandalı..... 39
Mustafa Kemal İfşa Ediyor..... 41
DahiliyiVekiliYeraltı Eylemlerini Açıklıyor..... 45
İtiraf Ve İfşa Ediyorum..... 49
Kadınlarında Katıldığı Gizli Toplantılar 51
Rus Sefarethanesinden Kimler Para Alıyordu 53
Nazım Bey Nasıl Dahiliye Vekili Oldu..... 55
Türkiye'nin Kaderi Üzerinde İki Taraflı Oynayanlar..... 57
Meclis'te Mahremiyet Ve Aramızda Emniyet Yoktur 61
PARLEMENTO TARİHİMİZİN BÜYÜK OLAYI
Nazım Bey Meclis Önünde Kendini Savunuyor 65
Nazım Beyin Savunması..... 67
Bolşeviklik, Kafa Kırmak Demektir..... 73
Gizli Komünist Ve Yeşilordu Örgütlerinin Sır Perdesi 79
Bir Demogoji Ustası 83
2 Milyon Lirayı Nerden Aldın?..... 91
Komünizm Hareketlerinin İç Yüzü İlk Kez Meclis Tahkikat
Raporunda Açıklanıyor..... 93

Nazım Bey Mücrimdir..... 99
Atatürk, Nazım Bey Hakkında Ne Diyor?..... 103
Nazım Bey İstiklâl Mahkemesi'nde Hesap Veriyor..... 105
Bu Komünist Cemiyeti'ni Niçin Gizli Kurdunuz? 109
Parti mi, Eşkıya Yuvası mı?..... 115
Kadın Yoldaşlarında Katıldığı Toplantının İç Yüzü..... 117
"150 Bin Rus Altınını Kimden Aldınız, Kimlere Dağıttınız?"..... 121
Yunus Nadi Bey'in Tanıklığı..... 123
Mustafa Kemal'in Kesin Emri; Yeşilordu'yu Dağıtınız..... 125
Nazım Bey'in İkinci Sorgusu..... 127
Nazım Bey'in Yalanları..... 129
Nazım Bey'in Yazılı Son Savunması..... 131
Yazılı Savunma..... 133
Nazım Bey Mahkûm Oluyor..... 139
BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE DEVLET?
Müthiş Bir Olay..... 143
Mukabil Casuslar Örgütümüz: Ayın-Pe..... 145
Fevzi Paşa Casusluk Olaylarını Anlatıyor..... 147
Olay Nasıl Meydana Çıktı..... 149
En Hasas Noktalara Kdar Sokulan İngiliz Ajanları..... 151
İstihbarat Raporlarının Değerlendirilmesi..... 153
Casus Meclise Nasıl Girdi:..... 155
Raporlar Gerçeğe Uygun mu?..... 159
Ajanların Şifre Numaraları..... 161
Şifre Numarası Olmayan Kaynaklar..... 163
Bütün Gizli Yazışmalar İngiliz Ajanların Elinde..... 165
Şaşırtıcı Örnekler..... 167
Gizli Telgraf Merkezi Nasıl Kuruldu?..... 169
Gizli Telgraf Yazışmalarını İngilizler Nasıl Elde Ediyordu?..... 171
Yanıtı; O Meclis'te Casus Vardı..... 173
O Meclis'te Casus Yoktu..... 175
Rus Elçiliği'nin Aracılığı..... 177
İstiklâl Savaşı..... 179
Komünist Partisi..... 181
Büyük Millet Meclisi Üyeleri'nden Tokat Mebusu Nazım..... 189
O Meclis'te Casus Vardı..... 191
Sansasyon mu, Değil mi..... 193
Atatürk Nazım Bey Hakkında Ne Diyor?..... 195

Ruslar Arabuluculuk Yaptı mı, Yapmadı mı?..... 199
Sovyet Elçisinin Aracılığına Olanak Vardır..... 203

Rıza Nur'un Bir İddası..... 207
Garip Bir Değerlendirme..... 209
Rıza Nur Kimdir?..... 215
"İkinci Ve Esaslı Tedbirler" Bölümünden Bazı Maddeler;..... 217
Rıza Nur'dan Başka Kaynak Yok mu?..... 221
Bir Yanılgı Daha:..... 223
Nazım Bey Olayları İnkâr Ve Tahrif Etmiştir..... 225
Türkiye Komünist Fırkası'ndan..... 227
Dizin..... 231

SUNU

Bu yapıt, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi gizli oturumlarında görüşülen devlet sırlarını yabancı çevrelere aktaran ajanların ve Kurtuluş Savaşı'nı yöneten kadroyu devirip Türkiye'yi sonu belirsiz serüvenlere sürüklemek isteyen bir kliğin öyküsünü içermektedir.

Bugüne dek Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin olumlu nitelikleri, özverisi ve erdemi üzerinde pek çok yazı yazıldı, yapıtlar yayımlandı. Birinci Meclis'in ve Meclis üyelerinin sırtlarındaki sorumluluk, katlandıkları yoksulluk ve yoksulluk öykülerinde hiçbir abartma yoktur. Han köşelerinde yaşamışlardır. Kimilerinin üzerinde paltosu, evlerinde konuklarını oturtacağı birer sandalyesi bile yoktur. Özverinin ve erdemin en güzel örneklerini vermişlerdir.

Ama ne yazık ki devlet sırlarını yabancılara satacak kadar alçalmış ajanlar, illegal örgütlerle iktidara el koyma hazırlığı içine girmiş, sonunda İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş Yeşilorducu milletvekilleri bu pırıl pırıl insanlar arasına sızabilmiştir.

Bu yapıtın en önemli konularından biri de "Birinci Büyük Millet Meclisi'nde İngiliz ajanları" başlığı altındaki bölümdür. Bu müthiş casusluk olayı –Belleten Dergisi dışında– ilk kez bu yapıtla kamuoyuna sunulmaktadır.

Üç buçuk yıllık kısacık bir zaman dilimi içinde geçmiş olan Kurtuluş Savaşı olaylarının bugün hâlâ aydınlanmamış pek çok yönü var. Bireysel de olsa bu araştırma ve in-

celeme ürünleri, ileride tüm yönlerle yazılacak Kurtuluş Savaşı tarihimizin belgelerini oluşturmaktadır.

Bu yapıtla yazar Türk tarihinin en önemli dönemi olan büyük ve kutsal ulusal mücadelemize katkıda bulunmaktadır.

MECLİS'TE CASUS VAR

1921 yılı ocak ayının 29'u... Günlerden Cumartesi... Meclis Reis vekillerinden Hasan Fehmi Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 139'uncu birleşiminin birinci açık oturumunu açmış ve Mustafa Kemal Paşa'yı kürsüye davet etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Londra Konferansı'na gönderilecek delagasyonla ilgili olarak Tevfik Paşa ile yapmış olduğu yazışmalara ait açıklamalarda bulunacak, bilgiler verecektir.

Ankara en soğuk günlerinden birini yaşamaktadır. Meclis salonunun ortasındaki sac sobaya hademe durmadan odun atmaktadır. Okullardan sağlanmış olan kırık dökük öğrenci sıralarında oturan fesli, kalpaklı, sarıklı milletvekillerinin gözleri, kürsüde açıklamalarda bulunan Mustafa Kemal üzerindedir. Konu önemlidir. "Mustafa Kemal Paşa'nın, Londra'ya gönderilecek Türk delegasyonu ile ilgili olarak İstanbul'da Tevfik Paşa ile yaptığı yazışmalara ait beyanatı" gündemin en önemli maddesini oluşturmaktadır.

21 Şubatta Londra'da bir konferans toplanacaktır. Konu Sevr Antlaşması. Maddeler üzerinde Türkiye lehine hafifletmeler söz konusudur. İngiltere, Babıâli'yi konferansa çağırırken Ankara'nın da delegasyonla görüşmelere katılmasını izlemiştir. Tevfik Paşa da bu konuda Mustafa Kemal Paşa ile özel olarak görüşmek ister. Mustafa Kemal de müracaatını şahsına değil, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına

yaparsa isteğinin dikkate alınabileceğini" bildirir. Tevfik Paşa da müracaatını resmen "Türkiye Büyük Millet Meclisi" adına yapar. Mustafa Kemal, Tevfik Paşa'nın, Osmanlı heyetine katılacak Ankara delegelerinin seçilmesi hakkındaki başvurusunu şöyle yanıtlar:

"Millî iradeye dayanarak Türkiye'nin kaderine elkoymuş olan biricik meşru ve bağımsız üstün kuvvet Ankara'da aralıksız toplantı halinde bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Türkiye ile ilgili bütün sorunların çözümlenmesine memur ve her türlü barış konularına muhatab ancak bu Meclisin hükümetidir. İstanbul'da herhangi heyetin meşru ve hukuki niteliği yoktur. Onun için böyle bir heyetin kendine "hükümet" namını vermiş olması milletin hukukuna açıkça ters düşmektedir. Heyetinize düşen vatanî ve vicdanî görev, millet ve memleket namına yasal muhatab hükümetin Ankara'da olduğunu kabul ve ilan etmektir. (...) İtilaf Devletleri Londra'da toplayacağı konferansta Şark Meselesi'ni adaletçe ve hakça çözümlemeye karar vermişlerse davetlerini doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisi adına yapmalıdır."

Bu açıklamalar şiddetle alkışlanır, yapılmış olan yazışmaların Meclis'in de görüşlerinde uygunluğu oylanıp onaylanır. Mustafa Kemal'in "Türkiye Büyük Millet Meclisi" adına Babıâli'ye telgraf çektirmesi büyük bir politik başarıdır. İngiltere'nin tutumu Ankara'ya karşı niçin yumuşamış, niçin Ankara'nın da bir delegasyonla konferansa katılmasını şart koşmuştur? Çünkü, Büyük Millet Meclisi muntazam ordusunu kurmuş, 10 Ocak'ta İnönü mevzilerinde Yunan ordusunu tepelemiş, sonra da âsi Çerkes Ethem kuvvetlerini çil yavrusu gibi dağıtmıştır.

Londra Konferansı ile girişilen barış atağı bir İngiliz oyunu olsa bile Ankara'nın varlığının kabul edilmiş olması politik yönden Ankara için bir kazançtır.

Mustafa Kemal'in bu politik başarısına karşın O'nun her girişimini eleştirmeyi alışkanlık haline getirmiş olan mu-

halefetin 28 Ocak oturumunda vermiş olduğu bir önerge vardır. Celalettin Arif Bey'in başkanlık ettiği 31 Ocak tarihli 141. birleşimin birinci açık oturumunda Mustafa Kemal'in Londra Konferansı konusunda açıklamalarda bulunurken muhalefet, bu önergenin okunmasını ister. Mustafa Kemal ise önergenin okunmasını sakıncalı görür.

Şimdi, Mustafa Kemal'in, önergenin okunmasında ısrar edilmesi üzerine o müthiş "İçinizde casus var" suçlamasını yaptığı noktaya gelmek için 31 Ocak tarihli oturumu izleyelim:

Mustafa Kemal Paşa: "Efendiler, evvelki gün vermiş olduğum açıklamayı izninizle bir defa daha özetlemek isterim: Demiştim ki Tevfik Paşa, 21 Şubatta toplanacak konfearansa katılması vaad olunan heyete buradan da delege gönderilmesi hususundaki teklifi bize bildirmişti. Bu noktayı tekrar etmekten maksadım, teklifin mahiyetini ve hakikatini yüksek Meclisinizin gözünde bir defa daha belirtmektir. Teklif doğrudan doğruya "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti"ne yapılmış değildir, İstanbul'a yapılmıştır ve oradan gidecek olan heyete buradan dahi delege katılması mahiyetindir.

"Bu teklif üzerine memleketi tam bir birlik halinde temsil edebilmek için İstanbul'un, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı olan durumunu halletmek gereğine inandığımızı ve bunun için girişim olunduğunu arz etmiştim."

(...) "Benim yaptığım bir yazışmadan ibaretti. Bu yazışmaların metinleri de, yüksek heyetinizin öteden beri görüşlerine ve yasaların ruhuna uygundur. Fakat, mesele ayrıntılarıyle ve icra bakımından takip edilmek lazım gelince benim görevim sona ermiş bulunuyor.

(...) "Bu münasebetle bir noktayı arz etmek istiyorum: Biraz evvel Başkanlığa bir önerge verilmiş olduğunu haber aldım. Bu önergede, bu noktalar üzerinde ve bu meselede endişe edildiğini gördüm. Vermiş olduğum ayrıntı ile bu gibi endişelere yer olmadığı kanaatindeyim. Aksine bugün,

ben de dahil olduğum halde, Meclisinizin, Bakanlar Kurulu'na karşı alacağı tutum, mümkün olabildiği kadar onu desteklemek noktasına yönelik olması lazım gelir. Gerek İstanbul, gerek Londra bilmelidir ki her bakımdan Meclis'in emniyet ve güven duyduğu insanlar bu işi yönetmektedir. Eğer bunun aksi bir kanaati düşmanlarımızın eline verirsek bunu bizim aleyhimize ve bütün girişimlerimizin aleyhine çok fena olarak kullanırlar. (bravo sesleri). Binaenaleyh ciddi olarak, samimi olarak yüksek kurulunuzdan rica ederim, böyle ufak tefek kuşkulara düşmenin gereği yoktur. Bakanlar Kurulu'na güveniniz kaldıkça vazifelerini yaparlar. Bu güven sarsıldığı dakikada bu heyeti değiştirmek ve yerlerine başka arkadaşları geçirmek, daima yüksek kurulunuzun elindedir. Söyleyeceğim bunlardır."

Mustafa Kemal'in bu açık ve içtenlikli önerisine karşın o gün Meclis'e başkanlık etmekte olan Celalettin Arif Bey, önergenin okunmasını önerir. Bunun üzerine Mustafa Kemal tekrar kürsüye gelerek konuşmasını şöyle sürdürür:

— "Meclisle Bakanlar Kurulu arasında her bakımdan tam bir güven olduğunu düşmanlarımıza bildirmekte birlik olalım. Bunu bozacak herhangi bir fikrin, her ne şekil ve suretle olursa olsun, yayılmasını bugün için yurt yararlarına zararlı görürüm (Şüphesiz sesleri). Ondan sonra isterseniz önergeyi okutursunuz" (Okunmasın sesleri).

Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni (Ulaş) Bey oturduğu yerden seslenir:

— "Önergede acaba neler yazıyor?"

Önergede Hüseyin Avni Bey'in de imzası vardır; bilmez mi neler yazdığını? Ama, Meclisin en inatçı, en cerbezeli muhaliflerinden biri olan Hüseyin Avni Bey meseleyi kurcalamakta kendi bakımından yarar görür. Kırşehir Milletvekili Yahya Galip (Kargılı) Bey de taşı gediğine koyar:

— "Kim bilir ne münasebetsiz şeylerdir..."

Hüseyin Avni Bey hemen kürsüye fırlar, Yahya Galip Bey'e veriştirmek için:

"Efendim, münasebetsiz şeyi milletvekili vermez **(**Gürültüler**).** Senin kadar onun da aklı vardır. Benim de imzam var o önergede... Görmeden, okumadan "münasebetsizdir" demek nedir? Sizin kadar biz de yetkiliyiz... **(**Gürültüler**)...** İstirham ederim, Paşa Hazretleri beyanat-ı devletlerinde yüksek açıklamalarında bir önerge verildiğini, halbuki hükümetle Meclisin uygunluk içinde olduğunu buyurdular... Biz, hükümeti Meclis'ten ayrı bir şey saymadık ki. (...). "Önerge okunmasın" ne demektir? Yazılmış bir önerge neden okunmasın?... Herkes yurt yararlarını düşünür ve imzasını kor... Benimkinden yüksek yetki, yüksek akıl iddia etmek kimsenin hakkı değildir. Önergenin, okunmasını teklif ederim...

MECLİS KARIŞIYOR

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa oturduğu yerden bir çıkış yapar:

— "Dün, evvelsi gün niye söylemedin, bunları izah etmedin efendi?..."

Hüseyin Avni Bey (devamla): "Böyle hayatî meselede, barışa ait meselede hâkim kimdir?... Efendiler, birinci maddeyi açtığınız zaman, hâkim doğrudan doğruya Millet Meclisi değil mi efendim? Kendi içinden ayırdığı birkaç arkadaşına böyle geniş yetki vermiş değildir. Duygulara mağlup olmayalım... Çünkü kanun mutlak olarak demiştir ki: Hükümet, Büyük Millet Meclisi hükümetidir. İcra vekillerini ayırmıştır. Fakat onların yetkisini tespit etmemiştir. Onun için yetkiler kendisinde toplanmıştır. Ve o hakkı kendisi doğrudan doğruya kullanır ve verdiği izin oranında onlar da hükümet işlerini yürütür, demektir."

Hüseyin Avni Bey demek istiyor ki: Bütün yetki Meclistedir. Bakanlar Kurulu bu Meclise danışmadan İstanbul'la kendi bildiği gibi görüşüp haberleşemez. Londra Konferansı ile ilgili olarak İstanbul'un sorularına demeli ki: "Biz şimdi cevap veremeyiz. Meclise gidelim, soralım, onlara danışalım; sonra size cevap veririz."

Ama, çoğunluk, bu anlama almıyor Meclisin yasama ve yürütme yetkisini... Onun için, milletvekillerinden çoğu

bağırarak gürültüye boğuyor Meclisin havasını. Fakat Hüseyin Avni Bey, öyle yılgın milletvekillerinden değildir; inatçı ve atılgandır. O da bağırıyor kürsüden onlara:

Hüseyin Avni Bey (devamla): Ne bağırıyorsunuz?... Ben de bu memleketle ilgiliyim... Benim de sizin kadar aklım ve hakkım var.

BİR BOMBA PATLAYACAK

Meclis'te gürültüler, gürültüler, gürültüler... Bu gürültüler arasında Cebelibereket Milletvekili İhsan (Eryavuz) Beyin sesi yükseliyor:

İhsan Bey — "Erzurum'dan geldikten sonra çok akıllı oldunuz Avni Bey. önceleri böyle değildiniz."

Muhiddin Baha -Pars- Bey (Bursa) — "Bırakın bunları söylesin. Meclis'te böyle bir ruhun olduğuna teessüf etmekle beraber bu memleket içinde böyle düşünenlerin olduğunu da biliyoruz; bilmiyor değiliz... Bırakın söylesin, kesmeyin."

Hüseyin Avni Bey (devamla) — "Ben hâkimim diyorum efendi... Efendi ben, Millet Meclisi'nin üyesindenim..."

Muhiddin Baha Bey — "Saray hakimisin!"

Hüseyin Avni Bey (devamla) — "Olağanüstü yetki taşıyan Büyük Millet Meclisi üyesindenim... Ben, bu hakkımı kullanıyorum."

İhsan Bey (Eryavuz) — "Başaramayacaksınız asıl maksadınızı meydana koymayı."

Hüseyin Avni Bey (devamla) — "Efendi! Ben, Kuvayi Milliye'nin temeliyim. Gözünü aç efendi. Ben hiçbir suçlama kabul etmem... Büyük Millet Meclisi'nin amacından başka hiçbir şey kabul eden alçak ve lânetlenmiş olsun... Sen ne söylüyorsun?... Neyi **"Başaramayacaksın"** diyorsun? Ben, kabul etmemezlik etmedim."

Mustafa Bey (Tokat) — "O gün niye söylemedin?"

Hüseyin Avni Bey (devamla) — "Ben bugün söylüyorum ki olup biten görüşmelerden benim de haberim olmalıdır, diyorum... **(Gürültüler)"**

Hamdi Namık (Gör) Bey (İzmit) — "Muhaberelerden haber vermiyorlar mı?"

Hüseyin Avni Bey (devamla) — "Kararların neticesi tebliğ olunuyor. Hükümet **böyle yaptık** demiştir. Ben bunu inkâr etmiyorum; yüksek Meclisin oyunun katılmasını da istiyorum. Buna razı değil misiniz? **(**Gürültüler**).** Ben böyle istiyorum. Siz istemezseniz pekâlâ... Başka istemeyin."

Fuat Bey (Çorum) — "İn aşağı haydi! İstemiyoruz."

Hüseyin Avni Bey'e karşı bu tepkisinde Meclis üyelerini haklı buluyoruz. Çünkü muhalefetin de mantık ölçüleri içinde kalması gerekli... Meclis, İstanbul'la yapılacak görüşmeler için birkaç gün önce zaten Bakanlar Kurulu'na yetki vermiştir. Bazı üyelerin iki gün sonra önerge vererek "her soru için önce bana danış, sonra cevap ver" demesi sağduyu ve insaf ölçüleriyle bağdaşmıyor. Önerge sahiplerinin isteğine uyulursa hükümet, ipleri başkalarının elinde bir kukla durumuna düşer. Kaybedilen zamanın sakıncaları da ayrı.

Tekrar Meclis görüşmelerine dönelim:

Ragıp Bey (Amasya) — "Önerge okunmadan söz söylenmez."

Yahya Galip Bey (Kırşehir) — "Efendim, önerge okunsun da anlayalım."

Ragıp Bey (devamla) — "Bunun okunmasından başka çare yoktur."

BOMBA PATLIYOR: MECLİS'TE CASUS VAR

Şimdi, parlamento tarihimizin en büyük bombası patlayacak... İşte, Mustafa Kemal Paşa yerinden kalktı... Kürsüye doğru ilerliyor... Yüzü gergin, kaşları çatık... Gözlerinde uçuşan kıvılcımlar bir fırtınanın kopacağını belirliyor.. Bütün gözler Mustafa Kemal'in üstünde... Şimdi O'nu dinleyelim:

Mustafa Kemal Paşa — "Efendiler! Bu son söz üzerine yüksek Meclisinize gayet acı bir gerçeği söylemek zorundayım: **SİZİN İÇİNİZDE CASUS VARDIR!** Efendiler! En gizli oturumunuzda görüşülen, ulusa ve yurda ait en gizli noktalar yabancılara raporla verilmiştir..."

Meclis'te korkunç bir uğultu... Gürültülere "kahrolsun" sesleri karışıyor...

Mustafa Kemal Paşa (devamla) — "Binaenaleyh bu memleket..."

Uğultu bir çağlayan gibi... Mustafa Kemal Paşa'nın sesi artık duyulmuyor... Korkunç uğultu yankılar yaparak dalga dalga yayılıyor... Mustafa Kemal; gözleri şimşekli, dimdik kürsüde durmaktadır. Ama sesini de duyurmak direncindedir. Ve gürültüleri yaran sesi, keskin bir ıslık gibi Meclis tavanlarında çınlıyor:

Mustafa Kemal Paşa (devamla) — "Boş yere durumu karıştırmayınız... Yalnız şuna güveniniz ki izlenen yol, bu-

rada namuslu ve vicdanlı üyelerin görüşlerine tıpatıp uygundur. Efendiler! **Bu önergeye imza koyanlar arasında hafiye vardır!** "

Suçlama, şimdi alanını daraltmıştır. Demek ki casus, önergede imzası bulunanlar arasında... Önergeye 15 kişi imza koymuştur. O önergeye imza koymuş olanların hepsi şimdi ağır bir suçlamanın ağırlığı altında ezilmekte, bunalmaktadır.

Ve Meclis'te korkunç uğultu devam etmektedir... Tunç bir heykel gibi dimdik durmakta olan Mustafa Kemal, şimşekli gözlerini bazı üyeler üzerinde dolaştırmaktadır.

Gürültüler ve uğultular arasında sesler yükselmektedir.

— "Kimdir? Söyleyin rica ederiz."

— "Kahrolsun! Lânet olsun!"

Mustafa Kemal acaba casusun adını verecek mi? Ve böylece bugünkü toplantıya katılmış olan 150 kişinin 149'u bu ağır karabasanın etkisinden kurtulabilecek mi?

Üyeler düş kırıklığına uğruyor... Çünkü Mustafa Kemal, ağır ağır kürsüden inip yerine oturuyor ve Yahya Galip (Kargılı) Bey, siyah sakallarını sıvazlayarak kürsüye doğru ilerliyor.

Şimdi onu dinleyelim:

— "Beyefendiler, rica ederim; Reis Paşa'nın söylemiş olduğu bu söz çok önemlidir. Bunu ben kendi adıma kesinlikle kabul etmem. Arkadaşlarımdan da bunu kabul edecek kimse yoktur."

(Hiç birimiz kabul etmeyiz sesleri).

Hiçbiriniz kabul etmiyorsanız o halde casus kim? Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa yalan mı söylüyor? İçlerinizden biri bu suçlamaya muhatab, ama kim?

Biz, tekrar Yahya Galip Beyi dinleyelim:

YABANCI PARASI ALMAK HIYANETTİR: "Her zamanda ve her yerde hükümet en mühim işin içine girer. Önemli bir sorunun içine girdiği zaman o hükümeti ufak dü-

şürmek için bir önerge vesaire verilir. İhtimal ki böyle bir önergeyi imza edenler içinde iyiniyet sahibi vardır. Fakat öyle zamanlarda böyle bir önerge vermeyi ben, hiçbir zaman iyi niyete uygun göremem." **(**Bravo sesleri**).**

"Rica ederim efendiler! Millet yaşayacaktır; sizin keyfiniz olmayacaktır; milletin keyfi olacaktır. Millet ölümden kurtulacaktır... Böyle masallar olmaz."

"Nasıl olur da içimizden bazı efendiler yabancı parası alır da millete hıyanet eder! Bu, alçaklıktır... Onlar buradan çıkmalı... Bu, namussuzluktur. Müslümanlık bunu kabul etmez. **(**İzah edilsin sesleri**).** Bolşeviklerden para almışlar."

CASUSLAR ÇOĞALIYOR: Yahya Galip Beyin bu ifşaatı, suçlamanın alanını daha da genişletmektedir. Mustafa Kemal: "**Önergeye imza koyanlar arasında casus var"** demişti. Yahya Galip Bey ise **içimizden bazı efendiler** tümcesiyle önergeye imza koyanlar dışında da bazı milletvekillerinin casus olduğunu ileri sürmektedir.

Şimdi, o günkü görüşmelere katılan 150 kadar milletvekili teker teker **vatan hainliği** gibi korkunç bir suçlamanın katlanılması güç ağırlığı altındadır.

Bu ağır suçlamaya dayanamayan bir milletvekili oturduğu yerden bağırıyor:

— "Kim?"

Yahya Galip Bey (devamla) — "Bolşevik olanlar hep almış... Bolşevik olan herifler hep meydanda işte... Yabancı parası almışlar."

VİCDANLARI SATANLAR KİM?: Yahya Galip Bey'in ortaya yeni attığı bu iddialarla işler ve zihinler büsbütün karışıyor. Yahya Galip Bey'in yeni açıklamalarına ve iddialarına göre Rus parmağı Meclis'e kadar girmiş... Rus altınları, bazı vicdanları satın almak için su gibi akıtılmış... Peki, kim bu casuslar?... Halâ belli değil... Önerge bir okunsa, altına imza koyanları öğrenmiş olacağız. İsimler üzerine tahminler yürütmek de mümkün olabilecek...

TABANCA PATLAR: Biz gene Meclis görüşmelerini izlemek için o fırtınanın içine girelim. Bakalım sonu neye varacak bu dünya çapındaki skandalın?

Muhiddin Baha Bey (Bursa) — "Diyelim ki Hüseyin Avni Bey ve arkadaşlarının vermiş oldukları önerge tamamiyle gerçeklere uygun bile olsa..."

Hüseyin Avni Bey, oturduğu yerden lâfını kesiyor Muhiddin Baha Bey'in:

Hüseyin Avni Bey — "Zavallı! Bilinmezlikler içerisinde."

Muhiddin Baha Bey (devamla) — "İsterseniz okunsun. Önergenin ne olduğunu söylediniz. **(gürültüler; devam sesleri).** Diyorlar ki: "Büyük Millet Meclisi'nin haberi olmadan İstanbul'la muhabere edilmesin." İşte önergenin içindekiler bu..."

Hüseyin Avni Bey — "Ne olur bundan?"

Muhiddin Baha Bey (devamla) — "Yurdun yüksek yararlarına yüzde bir ihtimalle bir gerçeğin söylenmesi zararlı olursa o gerçek, söylenmez. Bırakınız ki bu, gerçek de değildir. Büyük Millet Meclisi namına hareket eden ve bizim mutemet vekilimiz olan arkadaşlarımız İstanbul'dan aldıkları telgraflara karşılık olarak çekingenbir vaziyetle: "**Biz bu meseleye cevap veremeyiz, Meclise bir kere soralım"** mı demeliydiler? Çekingenlik mü göstermeliydiler?... Bakanlar Kurulu eğer böyle bir şey sormuş olsaydı biz ona demeliydik ki: **Gelip de bunu bize nasıl soruyorsunuz? Cevabı 24 saat niye geciktiriyorsunuz? Biz size dememiş miydik ki..."**

Lazistan Milletvekili Ziya Hurşit Bey de oturduğu yerden sataşacaktır. Ziya Hurşit de Meclis'in zorlu muhaliflerinden biridir. Muhalefetini vatan hainliğine kadar götürerek İzmir suikastini planlamaya kadar vardırmış, büyük bir soğukkanlılıkla suçunu da itiraf ederek asılmıştır. İşte bu kişi, şöyle bağırıyor oturduğu yerden:

Ziya Hurşit Bey (Lazistan) — "O halde bizim burada ne işimiz kalıyor?"

Hüseyin Avni Bey de, muhalif arkadaşının imdadına hemen yetişiyor oturduğu yerden:

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) — "Rica ederiz, rica ederiz! Daha buraya ne geliyoruz?"

Muhiddin Baha Bey (devamla) — "Bakanlar Kurulu ne yaptı efendiler? İstanbul'a dedi ki: **Biz sizi tanımıyoruz.** Siz onları tanıyor musunuz?"

Hüseyin Avni Bey — "Biz de tanımıyoruz. Ondan ne çıkar?"

Muhiddin Bala Bey (devamla) — "O dedi ki, burada hâkim olan Büyük Millet Meclisi'dir. Vekillerini, murahhaslarını o gönderir. Siz bunu kabul ediyor musunuz?"

Hüseyin Avni Bey — "Ediyoruz."

Muhiddin Baha Bey (devamla) — "Peki, geçen gün bunlar burada söz konusu olduğu zaman hep birlikte kabul ettiniz. Şimdi, milletin onaylanmış görüşüne sunulan bu şeyi bir önerge ile nasıl kudretten düşürmek istiyorsunuz?"

Hüseyin Avni Bey — "Hiç kudretten düşmez, artar. Millet yapıyor, Meclis yapıyor, derler."

Muhiddin Baha Bey — "Bakanlar Kurulu burada okudu, siz kabul ettiniz. Fakat efendiler, o zaman sesinizi çıkarmadınız; çünkü..."

Hüseyin Avni Bey — "Alkışladık; biz alkışladık. Kıymetini artırdık; biz artırdık. Gözünüzü açın."

Muhiddin Baha Bey — "Yapamadınız veyahut hazırlanamadığınız için..."

Hüseyin Avni Bey — "Teessüf ederim size. Namusum üzerine söyleyenler namussuzdur.

Salih Efendi (Erzurum) — "Muhiddin sus!... Hüseyin otur... Namus kelimesi üzerine söz söylenmez... Sonra tabanca patlar..."

Bir ara, çok kadın almak için Meclis'e önerge vermiş olan bu sevimli Salih (Yeşil) Hoca ortalığı yatıştırmaya ça-

lışır ama hava bir kere elektriklenmiştir. Söz düellosu gittikçe kızışacaktır... Bir, **hazırlanamadığınız için** sözünden Hüseyin Avni Bey niçin bu kadar alınmış ve niçin bunu bir namus meselesi yapmıştır? Çünkü Hüseyin Avni Bey'in başını çektiği bir muhalefet grubu vardır Meclis'te... Bu klik, hemen her girişimin karşısına dikilir, önergeler ve gensorularla engelleme ve iktidarı yıpratma yolundadır.

Avni Bey'i dinlemeye devam edelim:

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) — "Genel Kurul'un namusu kutsaldır. Gözünü aç. Ben bir teşkilâtla yetinmiş değil, ben Kuvayi Milliye'nin temeliyim. Sen uyurken benim bayrağım parlıyordu. Benim amacım gerçekleşmiştir."

Muhiddin Baha Bey — "Bırak Salih Efendi, hakaret reddolunur, muhayyerdir." **(Şahsiyata lüzum yok sesleri).**

Ve gürültüler, gürültüler, gürültüler... Hüseyin Avni Bey, avazı çıktığı kadar bağırarak sesini işittirmeye çalışıyor:

Hüseyin Avni Bey — "Ben, şerefimle yaşar bir insanım, Ben Hüseyin Avni'yim. **(Gürültüler).** Ben, Büyük Millet Meclisi'nin üyesiyim... Şahsiyat kabul etmem; hiçbir vakit kabul etmem."

Ragıp Bey (Kütahya) — "Arkadaşlar! Düşmanlarımızın dediği oluyor."

DÜŞÜNCELERDE BİR RAKKAS SALLANIYOR: CASUS KİM? CASUS KİM? CASUS KİM?

Meclis karmakarışıktır. Artık kimin kime ne söylediği belli değildir. Sağduyu zembereğinden fırlamıştır... Erzurum Milletvekili Salih Hoca'nın belirttiği gibi belki de tabancalar patlayacaktır... Casusluk suçlaması altında bulunan Meclis üyelerinin sinirleri yay gibi gergindir.

Meclis Reis Vekili Celâleddin Arif Bey, yapılması gerekenlerin en doğrusunu yapmış, bu gergin havayı yatıştırmak için oturumu beş dakika tatil etmiştir. Ve milletvekilleri homurtularla koridorlara yayılmışlardır.

Mecliste casus var suçlamasının ağırlığı yüreklerde çöreklenmiştir... Suya atılan bir taşın oluşturduğu halkalar genişleyerek dalga dalga nasıl yayılırsa kafalardaki "Casus var" düşüncesi de öylece yayılıp her an halka halka genişliyordu. Sanki bir rakkas, düşüncelerde durmadan sallanıyordu:

"Casus kim, casus kim, casus kim?"

Huzura kavuşmak için her şeyden önce bu sorunun yanıtını bulmak gerekiyordu...

Milletvekilleri ikinci oturuma bu hava ile girdi... Bu oturuma İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi Bey başkanlık etmektedir. Kâtipler, Ata (Niğde) ve Cevdet (Kütahya) beylerdir. Meclis Başkanı ilk sözü, konuşması yarım kalmış olan Muhiddin Baha Beye veriyor...

Muhiddin Baha Bey kürsüye çıkar çıkmaz gene muhalefetin önerge sorununa dönüyor. Onu izleyen diğer konuşmacılar da hep bu konuyu ele almakta ve önergenin okunmasını istemektedir. Çünkü, önergede imzası olmayan diğer üyeler, bu önergeye kimlerin imza ettiğinin merakı içindedir.

Önergedeki adlar açıklandıktan sonra onların arasından kimin casus olabileceği ihtimalleri aranacaktır. Şimdi, **Mecliste casus var** suçlaması ikinci plana atılmış gibi görünmektedir ama aslında sorun aynıdır. Önergeyi okutmayı başarırlarsa Meclis'teki casusun kim olduğunun anlaşılmasına da yol açılmış olacaktır.

Önergede yazılanlar özetle açıklanmış olduğu için artık okunmasında da bir sakınca yoktur. O gün Meclis'e başkanlık eden Hasan Fehmi Bey de önergenin okunmasından yanadır ve bunu kürsüden de açıkça belirtmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa kürsüye gelerek önergenin okunmasında sakınca kalmadığını şöyle belirtir:

Mustafa Kemal Paşa — "Bu kürsüden önerge münasebetiyle söylenen sözler o önergeden o kadar çok zararlıdır ki artık önergenin okunması hiç de önemli değildir. Aksine belki önergenin okunması yararlı olur. Ve, hiç kimse şüphe ve tereddütte kalmaz."

ÖNERGE OKUNUYOR

Şimdi de Kângırı Milletvekili Neşet Bey, casusluk sorununu kurcalamak için kürsüye geliyor:

Neşet Bey (Kângırı) — "Paşa Hazretleri! Demin zatıâlileri buyurdular ki bu Meclis'te casus vardır. Ve hatta bu önergeyi imza etmekliğim dolayısiyle bu yüksek açıklamalarından müteessirim. Onun için rica ederim, kim ise o hafiye meydana çıksın. Bu kirden kurtulalım."

Meclis'ten sesler yükseliyor:

Gizli oturumda olsun.

Neşet Bey (devamla) — "Müsaade buyurun. Önerge kötü bir niyetle yazılmamıştır. (...) Kötü bir niyetle yazılmayan bu önergeye imza koyanlar içerisinde, beyan buyurduğunuz gibi, casus varsa rica ederim bunu açıklayınız."

Meclisten uğultu halinde tekrar sesler yükseliyor:

Açığa çıksın.

Ve bu sesleri koro halinde diğerleri izliyor:

Gizli oturumda olsun.

Koro halindeki bu öneriye tek ses karşı çıkıyor:

Gizli oturuma gerek yok; açık olsun ve herkes meydana çıksın.

Bu tek itiraz sesi, Meclisin en inatçı muhalifi Hüseyin Avni Bey'e aittir. Hüseyin Avni Bey'den sonra Husrev (Gerede) Bey çıkıyor kürsüye; diyor ki:

Husrev Bey (Trabzon) — "Şimdi, bu önergeye imza atanlar arasında ihtimal ki sanık kimseler bulunabilir."

Husrev Bey, sözlerinin bu noktasında, ön sıralarda oturan Mustafa Kemal Paşa'ya dönerek konuşmasını şöyle sürdürüyor:

Husrev Bey (devamla) — "Tabiî zatıâilelirinin haberi var ki söylediniz. Bizim anlamak istediğimiz, bu gibi casuslukla sanık adamlar hakkında Bakanlar Kurulu kanunî gereği yerine getirsin; isim istemiyoruz."

Ve Mustafa Kemal Paşa, Husrev Bey'in bu önerisine şu cevabı veriyor:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) — "Sanırım bu kadarla yetinmek bu dakika için daha uygundur. Kanunî yollara başvurulmuştur. Hiç kuşku yok ki yakın zamanda bu, yüksek Meclisinizce bilinecektir." **(Kâfi, kâfi sesleri).**

"Bütün vicdanî sorumluluğu kabul ederek bu gün bir isim, bir iki isim söyleyebilirim. Fakat bunu söylemekle işlemleri karıştırmak ihtimali vardır. **(Kâfi, kâfi sesleri).** Hiç şüphe yok ki bu, nasılsa yüksek kurulunuzca temasta bulunan kimselerdir. Belki de bu topluluğu hiç de lekelemez." **(Tabiîdir efendim, sesleri).**

İşte bundan sonra önergenin okunmasına sıra geliyor. Hakkında bu kadar fırtınalar koparılmış ve parlamento tarihinin en büyük ifşaatına yol açmış bulunan bu tarihî önergeyi sadeleştirmeden aynen veriyoruz:

Başbakanlık Yüksek Makamına

Doğrudan yönetim hakkı, yüksek Meclis'in genel kurulunda tecelli etmekte ise de ayrıntılar ile uğraşmaksızın olanaksızlığı düşünülerek her idari şubenin başında kendi üyesi arasından sıfat ve yetkileri ünvanında da açıkça gösterilmek ve yoruma gerek bırakmayacak şekilde "vekil" adıyla birinin bulundurulması şekli kabul edilmiş olduğuna göre "Heyet-i Vekile (Vekiller Heyeti)", küçük problemleri değerlendirip gereğini yapma konusunda yetkili ise de devlet ve milletin hayat ve varlığını ilgilindiren

konuları kendi başına ve danışıp görüşmeden değerlendirme yapıp kişisel görüşleri doğrultusunda idareye kalkışmaları, tamamıyla, Meclis'in kendisinin "yürütme erkini" elinde bulundurması niteliğiyle uyuşmadığından, büyük ve önemli problemlerin aslında "Vekiller Heyeti" ne yüklemeninde uygun görülemeyeceğinden, Londra'ya murahhas gönderilmesi hakkında İstanbul ile yapılacak görüşmelerin bundan sonra Meclis Genel Kurulu'nun onayına sunulmak üzere öncelikle teşkil olunacak bir komisyonda tartışılmasını kurtuluşumuz adına büyük yararlar getireceğini gördüğümüzden konunun karar altına alınarak "Heyet-i Vekile" ye tebliğini teklif ederiz.

BU 15 KİŞİDEN HANGİSİ CASUS?

Önergedeki imzaların okunmasına sıra gelmişti... Yüz elliye yakın kişi, nefes bile almaktan çekinerek tek kulak halinde isimleri dinlemektedir:

Neşet (Kângırı), **Salâhaddin** (Mersin), **Nazım** (Tokat), **Mehmet Ragıp** (Amasya), **Mehmet Şükrü** (Karahisarısahip), **Asım** (Erzurum), **Hüseyin Avni** (Ezurum), **Celâl** (Genç), **Naim** (İçel), **Feyzi** (Malatya) **Behçet** (Kângırı), **Fikri Faik** (Genç), **Kâzım** (Konya), **İsmail Fazıl** (Yozgat), **Hüseyin Sabri** (Kastamonu).

Şimdi bütün başlar, bu isimler arasında casusun kim olabileceğini aramaktadır. Hepsi de namusları ve erdemleriyle ün yapmış kişiler... Ortaya bir sorun daha çıkıyor: Önerge okunmadan önce Yahya Galip Bey'in yaptığı konuşmaya göre casus bir kişi de değildir; Meclis'te casuslar vardır.

Önergenin okunuşundan sonra İcra Vekilleri Heyeti Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa bu önergeyi Bakanlar Kuruluna güvensizlik saydığı için Meclis'ten, hükümete güvenoyu isterken Mersin Milletvekili Salâhaddin Bey de şöyle konuşuyor:

"...Hükümet Reisi buyurdular ki, bu Meclis'e güvenilmiyor ve casus vardır... İşte efendiler, Bu Meclis'in onur ve şerefi için bu önemli bir noktadır. Böyle kimseler varsa ayıklansın. Meclis'in gerçek yüzü, bir iki aşağılık, ya-

hut bir iki başı-boş olanlar yüzünden suçlamaya maruz olmasın.

"Bu kürsü, söz söylemek ve hakkı savunmak içindir. Eğer burada söz söylememek lazımsa pek kolay; söz söylenmesin. Bu Meclis, söylemek için açılmışsa hükümet serbesttir. Her istediğini gizli ve açık oturumlarda söyleyebilmelidir. Eğer söyleyemezse, bu Meclis güvene lâyık görmüyorsa bu Meclis'e lüzum yoktur."

"Ben, bu sıfatla demek isterim ki Meclis'in içinde bir fenalık varsa temizlenmesi, Meclis Başkanlığı'na, özellikle Genel Kurul'a düşen en önemli bir görevdir..."

Maliye Bakanı Ferit (Tek) Bey de bu önergeyi "buhranlı zamanlarda mesele çıkarmak" olarak niteliyor. Salahaddin Bey de şöyle karşılıyor:

"...Rica ederim, **buhranlı zaman** dediniz. Fakat bu Meclis herkesin inancını söylemesi için açılmışsa bu kürsüde herkes görüşünü söyler. Biz de onun için geldik. Yok eğer böyle değilse kapıyı kapar çıkar gideriz. Onun için rica ederim, birbirimizi fena görmeyelim; birbirimize kötü gözle bakmayalım."

"İçimizde fenalık eden insanlar varsa çıkarır, temizleriz. Ve bunu hepimiz rica ederiz. Bendeniz de bu kâğıda bir hakkı istemek için imza koydum. Ve halâ o hakka sahibim. O imzalar arasında hafiye sıfatında bulunan insanları, hükümetin tesbit edeceği şekilde, fakat bir an evvel temizlenmesi lâzımdır. Bunu, namuslu her kişinin istemek hakkıdır. İsteğim budur. Bu konuda bir de önerge veriyorum."

BU MEMLEKETİN TEK DAYANAĞI ÖNCE ALLAH'I, SONRA MECLİSİ'DİR:

Vehbi Bey (Kayseri) geliyor kürsüye. Dinleyelim:

"...Ortaya bir kir çıktı. Görüyoruz ki herkes kendinden emin. Hangileri emin değilse onlar meydana çıksın ve kafaları ezilsin. Çünkü bu memleketin son ve tek ümidi ve dayanağı önce Allah'ı, sonra Meclisi'dir. Ortada bir şey yokken, bunun yalnız millet gözünde değil, dünya gözünde böyle lekeli bir duruma girmesi kabul edilebilecek bir vaziyet değildir.

"Eğer aramızda namussuzlar varsa-muhterem reisimiz bilerek bulunduğunu söyler- bu meselenin ona da taalluku vardır. Bilhassa temenni ederiz ki bir an önce onlar meydana çıksın ve kafaları ezilsin."

Sağdan bir milletvekili — "Meydana çıkıncaya kadar Meclis de müzakere yapmamalıdır."

Vehbi Bey (devamla) — "O da doğrudur. Öyle anlıyorum ki casuslaryüzünden meselelerin içyüzüne girilemiyor. Ama ben bu kanaatte değilim..."

Mazhar Müfit Bey (Hakkâri) — "Evvelâ bu Meclis'in bir şeref ve haysiyeti vardır. Bu Meclis'in; memleketin mutluluk ve selameti için her şeyini feda etmiş, her türlü mahrumiyete katlanmış, erdemli ve olgun kişilerden ibaret olduğunu sanıyorum. Reis Paşa Hazretleri buyurdular ki: Meclis'in içinde casus vardır..."

Tunalı Hilmi Bey — "Bırakın şu meseleyi."

Mazhar Müfit Bey haklıdır... Madem ki Meclis'te casus vardır, Londra Konferansı gibi Türkiye'nin kaderinde büyük rolü ve etkisi olması gereken önemli bir konu bile artık ikinci plâna düşmüştür. Parlamentoda casus olması, normal zamanlarda bile, yurt için yaşamsal önem taşıyan büyük, pek büyük bir olaydır, büyük bir skandaldır. Oysa içinde bulunulan dönem olağanüstü bir dönemdir. Türk Milleti, tarihinin hiçbir döneminde böylesine ölümle yüz yüze gelmemiştir. Bu koşullar altındaki bir Meclis'te casuslar bulunması yukarıda da belirttik, dünya çapında bir skandaldır. Onun için Tunalı Hilmi Bey'in **Bırakın şu meseleyi** diye olayı hafife almasına bir anlam vermek olası değildir. Mazhar Müfit Bey de aynı kanıda olduğu içindir ki diretiyor:

"Bırakamam Tunalı Beyefendi! Eğer Paşa Hazretleri: **"İtilâf Devletleri hep birlikte hudutlarımıza saldırmışlar"** deseydi, emin olunuz, bundan zerre kadar müteessir olmazdım. Fakat yurdun yazgısiyle, yurdun geleceği ile uğraşan bu Meclis'in içinde "hafiye var" denilirse buna tahammül edilmez.."

Mustafa Bey (Tokat) — "Yok mu? Hafiye yoksa başka şeyler yok mu? Aramıza bomba koyan yok mu idi?"

(Sus sesleri).

Reis — "Mustafa Bey sus!"

Mazhar Müfit Bey (devamla) — "O halde Paşa Hazretleri yine buyurdular ki: "Takibata girişilmiştir. Koğuşturma sonucunda bütün bu hafiye meselesinin safahatı arzedilecektir." Pekâlâ; bunu kabul ettik efendiler. Bu hafiye tahkikatı tamamlanıncaya kadar bendeniz bu kürsüye çıkıp da söz söylemeyeceğim."

Ve böylece Mazhar Müfit Bey, casus, ya da casuslar meydana çıkıncaya kadar artık susacak, kürsüye hiç çıkmayacaktır. Ama, Meclisin en çok konuşan, en çok eleştiren bir üyesi olan Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni (Ulaş) Bey, tekrar kürsüye fırlıyor, hükümeti eleştiren önergesini

savunuyor. O savundukça sinirlenenler çoğalıyor. Nitekim İhsan Bey (Eryavuz) sözünü kesiyor Avni Bey'in:

"Maksadın hükümete geçmektir. Valilik alamadığın için yapıyorsun". **(Gürültüler).**

Mualafet, hemen her fırsattan yararlanarak hükümete karşı saldırıya geçmeyi âdeta alışkanlık haline getirmiş. Bu kliğin muhalefetine dayanak olan etkenler nelerdir? İhsan Beyin dediği gibi hükümette bir koltuk kapamadıkları için mi?...

Tarihler; siyaseti, çeşitli çıkarlarına âlet eden nice politika esnafının çirkin serüvenleriyle dolu... Çeşitli ihtiraslara kendini kaptırmış olan politikacıların kıyasıya ve öldüresiye bir menfaat boğuşmasıdır bu. Ve böylece milletin kâbesi bir arena sahnesi haline getirilmiştir.

Ama, politika erdeminin doruğuna yükselmiş Birinci Meclis üyeleri arasında, devlet sırlarını para ile yabancılara satacak kadar alçalmış, ahlâksızlık bataklığına gömülmüş bir veya birkaç üyenin bu topluluk içinde bulunması olasılığı insanın tüylerini ürpertiyor.

Hüseyin Avni Bey, İhsan Bey'in bu suçlamasına bakalım ne cevap verecek? İzleyelim:

"O sözü reddederim. Vali olmak hükümete geçmek, Büyük Millet Meclisi üyeliğinden büyük değildir; vekillikten daha büyüktür. Vali olmak tenezzüldür. Efendiler bu söz, kendi mevkiini bilemeyen, takdir edemeyen adamın ağzından çıkmıştır. Ben öyle şeyler kabul etmem. Namussuzum böyle bir şey arzu etmiş isem."

Sinirler gergin; yay gibi... Sözcüklerden türlü anlamlar çıkaran milletvekilleri birbirine giriyor... Tartışmalar hakaret sınırına kadar dayanıyor... O oturumda Meclise başkanlık etmekte olan Hasan Fehmi Bey, Meclisi yatıştırmak için büyük çaba harcamaktadır.

Heyet-i Vekile Reisi Fevzi Paşa da güven oylamasında ayak diremektedir... Nihayet, isim okunmak suretiyle

güven oyuna başvuruluyor. O gün, hükümet üyeleri dışındaki 135 kişi tümü birden hükümete güven oyu veriyor...[4].

Ve Meclis, ertesi gün gizli oturumda birleşmek üzere dağılıyor; kafalarda "casus kim?" sorusu sallana sallana.

1921 yılı Şubat ayının 1. Salı günü... Parlamento tarihimizin en büyük olayı, bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi oturumunda konuşulacaktır: Meclis'te casus var... Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu oturumu GİZLİDİR... Ve gizli oturumdaki devlet sırlarını para karşılığında yabancı devletlere satan çirkin politika esnafının kimlikleri belli olacaktır.

31 Ocak'ı 1 Şubat Salı gününe bağlayan geceyi bütün milletvekilleri kâbuslar ve bunalımlar içinde geçirdiler... Kafaları hep aynı soruya cevap aradı: "Casus kim, casus kim?"... Bu soru çengeli, bir rakkas gibi sallandı durdu bütün kafalarda sabaha dek...

MECLİS TOPLANIYOR: Milletvekilleri, her zamankinden daha erken tuttu Meclis'in yolunu... İçlerini kemiren kurdu bir an önce atmak istiyorlardı.

Meclis bu gün ölü denizler gibidir. Yüzü sakin gibi görünüyor, fakat için için kaynıyor, kabarıyor.

- İşte, Mustafa Kemal de geldi... Kürsünün sol yanına düşen ön sıralardaki her zamanki yerine oturdu... Oldukça sakin görünmektedir. Ama bu, fırtınalardan önceki sükûnete benziyor.

Biraz sonra görüşmeler başlayacak ve "Meclis'te casus var" olayının 54 yıldır kapalı kalan esrar perdesi, Türkiye'de ve dünyada İLK DEFA kaldırılacaktır. Ve böylece o korkunç ifşaatta adı verilmeyen casus milletvekillerinin sırtlan dişleri gözükecektir. Bu müthiş ifşaata yürekleri dayansın diye ellerini kalplerinin üzerine bastıran milletvekilleri de var.

İşte, Meclis Başkan Vekili kürsüye çıktı. Dünya parlamentolar tarihinin pek ender rastlanan oturumlarından biri başlamak üzere...

Mecliste mırıltı uğultusu var... Bütün başlar birbirinin kulağına eğilmiş... Biraz sonra yapılacak büyük ifşaatın tahminini yürütüyorlar.

KURTULUŞ SAVAŞI'NIN EN BÜYÜK SKANDALI

Meclis Başkan Vekili, üyeleri sükûnete çağırmak için kürsü üzerindeki çıngırağı sallayarak oturumu açıyor:

Meclis Başkan Vekili — "Sayın üyeler! Gizli oturumumuzu açıyorum. İstiklâl Mahkemesi'nden bir kâğıt var, okunacak."

İstiklâl Mahkemesi'nden gelen kâğıt okunur... Bütün üyeler taş kesilmiş gibidir. Meclis Başkan Vekili devam eder:

Başkan Vekili (devamla) — "Efendim, bir noktayı açıklamak gereğini duyuyorum. İstiklâl Mahkemesi bunu bir şikâyetname şeklinde mi Meclis'e teklif ediyor?"

İhsan Bey (Cebelibereket) — "Efendim Ankara İstiklâl Mahkemesi, şimdi yüksek huzurunuzda okunan önergeden anlaşıldığına göre Nazım Bey'in gizli teşkilâtla ilgili olduğunu -üzülerek belirteyim- zannediyor. Bu nedenle de kendisini sorguya çekmek istiyor. Onun için yüksek kurulunuzdan izin istiyor."

Evet... Büyük Millet Meclisi üyelerine 48 saattir çile çektiren büyük "sır" nihayet çözümlenmiş, üzerinde şüpheler toplanılan casusun adı ortaya atılmıştı: Tokat Mebusu Nazım Bey... Bu adın okunuşu üzerine bir uğultu ve homurtu, Meclis duvarlarında yankılar yapmaya başlar...

MUSTAFA KEMAL İFŞA EDİYOR

Uğultunun ardı arkası kesilmiyor. Bütün gözler Tokat Milletvekili Nazım Bey'i aramaktadır Meclis sıralarında... Nazım Bey yerinde yoktur. Olmaması da bir bakıma hayırlıdır... Meclis'te son kertesine varan bir hiddet dalgası sırasında tabancalar da patlayabilir.

Şimdi bütün gözler Mustafa Kemal Paşa'ya çevrilmiştir... Bütün üyeler, yapacağı açıklamalar için sabırsızlanmaktadır...

İşte Mustafa Kemal, kürsüye göre sol ön sıralardaki yerinden kalkar... Ağır ağır kürsüye doğru yürür...

Meclis'te milletvekillerinden başka kimse yoktur; hatta zabıt kâtipleri bile dışarıya çıkarılmıştır. Onların görevini iki milletvekili yapıyor.

Mustafa Kemal, iki elleri kürsüye dayalı olduğu halde sesini yükselterek olayı anlatmaya başlıyor:

"Efendiler! Dünkü açık oturumda yüksek heyetinize karşı bir gerçeği derin üzüntülerle arz ve ihbar etmek mecburiyetinde bırakıldım.

Gerçekten, öteden beri gizli oturumlarımızda görüşülmekte olan meseleler harice, düşmanlarımıza muntazaman ihbar edilmektedir. Bu hususu kanıtlayacak bilgilerimiz vardır.

Birkaç gün önce Moskova'dan dönen Hariciye Vekilimiz Bekir Sami (Kundul) Bey anlattı: Rus Dışişleri Komiseri Çiçerin kendisine demiş ki:

— Gizli oturumlarınızda bizim hakkımızda konuştuklarınızla sizin söylediklerinizi birbirini tutmuyor.

Evet arkadaşlar. Gizli oturumlarımızda görüşülen ve dışarıya sızması yurdumuz ve millet için çok zararlı olan devlet sırları içimizden biri tarafından Moskova'ya, ya da buradaki Rus Sefaretine rapor edilmiştir."

Meclis için için kaynıyor... Homurtular, uğultular...

Mustafa Kemal devam eder:

"Dahası var arkadaşlar; dahası var: Gizli oturumlarımızdaki devlet sırları muntazam raporlarla İstanbul'da İngilizlere verilmektedir."

— "Lânet olsun onlara, kahrolsunlar!" sesleri Meclis duvarlarında yankılar yapmaktadır. Mustafa Kemal sesini daha da yükselterek konuşmasını sürdürür:

— "Arkadaşlar, gizli oturumlarımızdan millet ve memleketin hayati önem taşıyan ve milletimizin yüksek menfaatleriyle ilgili bulunan sırların ifşa edildiğine dair yabancılardan elde ettiğimiz kesin bilgiler vardır.

Üzülerek belirteyim ki içimizde bu zihniyette insanlar olduğunu itiraf etmek zorundayız. Ve yine bu insanları meydana çıkarmak hepimize düşen ortak bir görevdir; vatanî ve vicdanî bir görevdir. Bu, yalnız bana ait değildir; hepimize aittir. Edindiğimiz bu bilgiler üzerine dün kabul ettiğimiz gibi bu meseleyi hep birlikte aydınlığa kavuşturacağımıza inanıyorum. Bu hususta elde edilen bilgilere kendi müşahedelerimi de katarak her şeyi size ifşa etmiş oldum.

Gerçekten ben, elde ettiğim bilgilere dayanarak isim dahi söyleyebilirim. Fakat bu isimler üzerinde elde ettiğim bilgileri ve hangi kaynaklardan aldığımı, bu gizli oturumda dahi söylemeyi uygun görmedim.

"Uygun görürseniz 15 kişilik bir kurul seçiniz. Ben, o komisyona bütün bildiklerimi söyleyeyim. Böylece bu bilgiler daha sınırlı bir dairede kalmış olur. Bu komisyon, benim vereceğim bilgiler ve açıklamalar üzerine edinecekleri kanaati ya doğrudan doğruya yüksek heyetinize arzeder, ya

da gerekli görürlerse araştırmayı daha çok derinleştirirler. Ve çok rica ediyorum bu mesele ile hepimiz aynı alâka ile çalışalım. Sonuç olarak arzedeyim: Dünkü söylediğim sözleri daha açık ve kesin ifadelerle tamamlamak için ufak bir heyet, 15 kişilik bir heyet seçerseniz uygun olur kanaatindeyim."

Mustafa Kemal bu sözleri söyledikten sonra kürsüden iner. Görülüyor ki Mustafa Kemal, bütün bildiklerini gizli oturumda bile söylemekten çekiniyor... Çünkü devlet sırlarını yabancılara aktaran ve rapor eden sadece bir kişi değildir. Bu, yeraltı eyleminde bulunan gizli bir örgüttür. Ölüm-kalım savaşına girişmiş olan uçurumun kenarındaki Türkiye'yi temelinden kemiren bu gizli örgütün hıyanet öyküsünü adım adım izleyeceğiz.

Biz, şimdi Mustafa Kemal Paşa'dan sonra birer birer kürsüye gelip bu konuya ait ilginç bilgi verenleri dinleyelim.

Mustafa Kemal Paşa'dan sonra ilk sözü Erzurum Milletvekili Salih (Yeşiloğlu) Efendi alıyor:

"Evvelce de bir gizli oturumda belirtmiştim, hatırınızdadır; koridorları muhafaza edemiyoruz. Size bir örnek de vereyim: Gizli oturumlarımızın birinde top ve mermilerimiz hakkında görüşmeler olmuştu. Bu sırları, İstanbul'da Alemdar Gazetesi aynen yazmıştı. Bu gazete herhalde Vekiller Heyeti'ndedir. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri de görmüştür.

"Demek ki gizli oturumlarda aramızda konuşulanlar hariçten işitiliyor. O halde içimizde mutlaka bir şey vardır. İhtimal ben bile tehlikedeyim."

Salih Yeşil Hoca'nın söz konusu ettiği Alemdar Gazetesi rahmetli Refi Cevat Ulunay tarafından çıkarılmaktadır. Kurtuluş Savaşı'na muhalif yayında bulunmaktadır... Gizli oturumlardaki yurt sırları bu gazeteye kadar sızdırıldığına göre Büyük Millet Meclisi içinde vatan haini milletvekilleri vardır.

Fakat biz bunlara şimdilik sanık gözüyle bakıyoruz. Hele, İstiklâl Mahkemesi karşısına çıksınlar, soruşturmalar yapılsın, adalet önünde hesap versinler...

Meclis konuşmaları ve ilgili encümen tahkikatı, olayı herhalde açıklığa kavuşturacaktır... Biz tekrar konuşmacıları izleyelim:

Vehbi Beŷ (Karesi) — "Ben, diyor; bu mesele üzerine söz söyleyecek değilim. Müzakere açılırsa o zaman konuşurum. Yalnız, Temyiz Mahkemesi üyesinden aldığım mektubun bir parçasını okuyacağım. Diyor ki:

"Şimdi bir de Bolşevik cereyanı çıktı. Bu cereyan pek çirkin tecelliye başladı. Gayet âdi adamlar iş başında bulunmak istiyorlar. Allah cencamını hayreylesin"

Sesler — "Nereden yazıyor?"

Vehbi Bey — "Sivas'tan" (...)

"Şurasını belirteyim ki bu memleket bölünme ile değil birlikle, beraberlikle kurtulacaktır. Bu Meclis'in başka amacı yoktur; başka partisi yoktur. Yurdun bağımsızlığı kurtarılıncaya kadar ve yurdun tapusu kayıtsız şartsız cebimize konuncaya kadar bu memleketin içinde Bolşeviklik teşkilâtı yapmak vatana ihanettir. Bunu belirtmeyi vazife saydım. Bendenizin kanaatı budur."

Sesler — Biz de katılırız bu düşüncelere.

Vehbi Bey (devamla) — Bendeniz soruyorum Dahiliye Vekili Adnan (Adıvar) Bey'den:

Akdağ'da, Sivas'ta, Çorum'da, şurada burada yapılan Bolşeviklik propagandalarını, teşvikleri soruyorum Adnan Bey'den... Yurdun böyle olağanüstü bir döneminde, bugün de, yarınlarda da yurda fenalık getirecek olan tahriklerde bulunanlardan haberi var mıdır, yok mudur?"

Feyyaz Âli Bey (Yozgat) —" İştirakiyun Fırkası'nı açan Yozgat'ta Merkez Memuru'dur."

DAHİLİYİ VEKİLİ YERALTI EYLEMLERİNİ AÇIKLIYOR

Türkiye sadece; Yunan saldırısı, iç ayaklanmalar, Kuvayi İnzibatiye yürüyüşü (Antep, Maraş, Adana ve Antalya illerindeki Fransız saldırısı) gibi emperyalizmin körüklediği bir ateş çemberi içinde değildir... Emperyalizm, bu sıcak savaşa paralel olarak soğuk savaşı da aynı şiddetle yürütmektedir. Türlü yollardan casuslarını Anadolu'ya sızdırmakta, saf Anadolu köylüsünü kışkırtmakta ve para ile satın alacak vicdanlar aramaktadır. Bir yandan da Türk Kurtuluş Savaşı'nın Başbuğu Mustafa Kemal'i öldürtmek için casuslarını Anadolu'ya salmaktadır... Özel olarak yetiştirilmiş olan Mustafa Sagir bunlardan biridir. Mustafa Kemal'in düşünceleri okuyan dikkati olmasaydı İngiliz plânı belki de başarıya ulaşacaktı.

Kaleyi içerden çökertmek, girişilen bu yeraltı eylemlerine paralel olarak Ruslar da gizli yollardan Anadolu'yu komünize etmek için milyonlar harcamaktadır.

Sıcak ve soğuk bir savaş çemberiyle çepeçevre çevrilmiş ve casuslar şurası haline gelmiş olan Anadolu'da hayınlıkla mücadele eden tek örgütümüz "Ayın-Pe" simgesiyle anılan "Askerî Polis"tir.

Dahiliye Vekili Dr. Adnan (Adıvar) Bey'in şimdi izleyeceğimiz bazı açıklamalarında bu korkunç boğuşmanın bazı belirtilerini göreceğiz. Dinleyelim şimdi Adnan Bey'i:

— **"Efendim Halk İştirakiyun Fırkası'**nın muhtelif yerlerde şubeler açtıklarını memurlarımız olan mutasarrıflar, valiler haber veriyorlar. Bunlar arasında memur bulunanlar olursa derhal koğuşturmaya geçiyoruz.

Yalnız, bunlardan başka asıl zararlı olan, gizli örgütlerdir. Böyle bir teşkilâtı haber aldık. Bu gizli teşkilâtın başında kim olduğunu biliyoruz. Bu adamı da tutukladık. Bu adamın doğrudan doğruya Mustafa Suphi ile ilgisi olduğunu da biliyoruz. Gizli yazışmalarını da ele geçirdik.

Sonra Şarkikarahisar'da bazı kişilerin bir parti halinde toplandığını ve bunlara bazı memurların da katıldığını duyduk. Bütün o memurları cezalandıracak ve işlerinden atacağız.

Başka yerlerden buna ait bilgi yoktur. Yalnız, Yozgat'ta bir merkez memuru gizli örgüt kurmuş. O merkez memurunu da menettik. Başka yerde olay yoktur."

Vehbi Bey (Karesi) — "Memleket en tehlikeli günlerini yaşıyordu. Böyle bir zamanda idarenin başında bulunan mutasarrıf vesair memurların halkı uyarmaları, onlara birlik ve beraberlik için nasihat etmeleri gerekir. Bunların, halkın bölünmesinden başka anlam taşımayan partilere kaydolmalarını Bakanlar Kurulu uygun görüyor mu, görmüyor mu?"

Adnan Bey — "Uygun görmüyoruz; uygun görmediğimizi de genelge ile bildirdik. Böyle örgütlerin faal üyelerinden olmasa bile ihraç olunabilirler. Fakat bir kanun yoktur elimizde."

Süleyman Sırrı Bey (Yozgat) — "Cemiyetler Kanunu var. Hükümetler bütün cemiyetleri her vakit teftiş eder."

Vehbi Bey (Karesi) — "Bir memurun partiye girmesine hükümet meydan veriyor mu, vermiyor mu? Soruyorum."

Tahsin Bey (Aydın) — "Memuru işinden atmak yeterli mi? Biz bugün dehşetli bir buhran içinde bulunuyoruz..."

Dr. Adnan Bey — "Eğer bu adam partiye girmişse cezalandırıyoruz; işinden atıyoruz."

Tahsin Bey — "Nasıl cezalandırıyorsunuz?"

Meclis'te casus var konusu unutulmuş, bir yana itilmiş sanılmasın... Birazdan konuya dönülecek gizli Komünist Partisi ve Yeşilordu Örgütü hakkındaki ifşaat zinciri birbirini izleyecek ve kirli çamaşırlar ortaya dökülecektir.

Bu konuda ilk sözü Sivas Milletvekili **Memduh Bey** alıyor. Diyor ki:

— "Bendeniz zaten bu konuda konuşmak istiyordum. Bu, kalbimde bir ukteydi... Şimdiye kadar sustum. Konuşsaydım, elimde kesin deliller olmadığı için iftiracı durumuna düşebilirdim. Ama, şimdi söyleyeceğim.

Bildiğiniz gibi vaktiyle Meclisimiz'de **Halk Zümresi** vardı. Zannediyorum ki bu Halk Zümresi muhterem Reisimiz Mustafa Kemal Paşa'nın arzusiyle olmuştu. Bu, dışarıya karşı siyaset icabı yapılmıştı... Ben de o zümreye dahildim. Onların içinde gördüklerimi ve işittiklerimi ancak mahkeme huzurunda zapta geçirmek isterim."

Sesler — "Burada söyleyiniz."

Memduh Bey — "Müsaade buyurunuz, söyleyeceğim... Dinleyiniz: O partinin faal üyelerini burada teker teker saymayı lüzumsuz görüyorum. Ama söylenmesinde ısrar ederseniz iki isim verebilirim. Birisi Tokat Milletvekili Nazım Bey, diğeri de Bursa Milletvekili Şeyh Servet Efendi. Adlarını hatırlıyabildiklerim olursa daha da söyleyebilirim. Kuvvetle zannediyorum ki bunlar bizim gibi gençleri âlet etmek istiyorlardı. Bunlarla olan ilişkilerimden önce şunu anladım: Bunlar Milli Hükümet'e karşı şiddetle cephe almışlardı.

İTİRAF VE İFŞA EDİYORUM

"Ben, bunların sözlerinden gerçeği anlamıştım. Halkçı Zümresi altında toplananlar Yeşilordu zümresiyle devamlı olarak yazışma halindeydiler. Anlıyorum ki bunlar, yakın bir zamanda Yeşilordu kuvvetlerine dayanarak maksatlarını gerçekleştirmek istiyorlardı. Ama bunu size sezdirmek istemiyorlardı... Son günlerde Halk zümresinin bu maksadı iyice su yüzüne çıkmıştı. İşte, itiraf ve ifşa ettim. Fakat şurasını da bilhassa belirtmek isterim ki biz, onların bu maksatlarını sezince ve hareketlerinden şüphelenince kendimizi çekmeye başladık.

Bir vakit sonra Şeyh Servet Efendi bana:

— Filânca günü filânca saatte bizim eve geliniz; bazı hususları görüşeceğiz," dedi. Görüşme konusunun ne olduğunu bilmiyordum. Bendeniz, Karesi Milletvekili Basri Bey, bir de Mehmet Şükrü Beyefendi, kalktık gittik. Hemen ekleyeyim ki Mehmet Şükrü Bey bu örgütün kurucularındandır. O, belki daha ayrıntısıyla, daha güzel kelimelerle anlatır olup bitenleri.

KADINLARIN DA KATILDIĞI GİZLİ TOPLANTI

"Şeyh Servet Efendi o gün bizi, ertesi günü Zinetullah Efendi'nin evinde yapılacak gizli toplantıya davet etti. Ertesi günü Zinetullah'ın evine gitmek üzere buluştuk. Şeyh Servet Efendi yolda giderken bize ileriye ait vaatlerde bulunuyordu:

— Siz, merkez heyetinden olacaksınız. Gelecek günler parlaktır; şöyle olacak, böyle olacak, diye bize ünvanlar, rütbeler veriyordu. Zinetullah Efendi'nin evine gittiğimiz zaman orada üç, dört de kadın vardı:

Rahime yoldaş, Fatma yoldaş, Halime yoldaş, diye tanıttılar bu kadınları... Biz, bunların karşısında tuhaf bir duruma düştük. Hiç hatırımıza gelmemişti orada kadınlarla karşılaşacağımız..."

Meclis'te bir uğultu, gürültü ve homurtu. Memduh Bey'in artık sesi duyulmuyor... Çünkü Meclis'in tutucu kanadı, kadınlı-erkekli bir toplantıyı mantığına sığdıramıyor; bunu, İslâm gelenek ve göreneklerine aykırı buluyor. Hatta, böyle şeylerin gizli oturumda bile olsa görüşülmesine tahammül gösteremiyor. Ama, Memduh Bey, bildiklerini, gördüklerini ille de anlatmak direncindedir. Sesini yükselterek anlatmasını sürdürüyor:

Memduh Bey — "Müsaade etmiyorsunuz ki anlatayım.. Ne diyordum; evet, kadınlar da aramızda olduğu halde bize bir cemiyetten söz ettiler. Şeyh Servet Efendi diyordu ki:

— Biz hakikaten "Halk Zümresindeniz".

Sonra ilâve ediyordu:

— Burada gizli bir cemiyet vardır. Maksadı bizim maksadımızdan ayrı değildir. Fakat biz onlara kendi programımızı kabul ettireceğiz.

"Sonra cemiyetin merkez heyetinin amacından bahsetti. Bilhassa bendeniz bu programın birçok noktalarına itiraz ettim. Programın tümüne "hayır" diyemezdik. Bir kere oraya gelmiştik, başka türlü çıkmamıza imkân yoktu; "pekâlâ" demek zorunda kaldık.

"Oradan" üç arkadaş ayrıldık: Ben, Karesi Milletvekili Basri Bey, bir de Erzurum Milletvekili Asım Bey... Üçümüz de aynı şekilde de etkilenmiş, aynı düşünceye sahip olmuştuk. Arkadaşlarıma dedim ki:

— Bu, benim sinirlerimi bozdu. Çünkü bunların yolu benim millî geleneklerime aykırıdır. Ben, bu komünistliği yapamam. Bunların arasından hemen sıyrılmanın çaresine bakalım".

RUS SEFARETHANESİNDEN KİMLER PARA ALIYORDU

Memduh Bey, Kurtuluş Savaşı döneminin bugün halde açıklığa kavuşamamış yeraltı faaliyetleri ve gizli Komünist Partisi'nin Ruslarla nasıl ilişki kurduğu hakkında Meclis'e çok ilginç açıklamada bulunuyor. Fakat bu açıklamalarda doyurucu bilgiler ve detaylar yok. Memduh Bey sadece bazı sır kapılarını aralamakla yetiniyor. Ama, ileride verilecek tamamlayıcı bilgilerle Kurtuluş Savaşı'nı içinden kurt gibi kemiren, hatta Mustafa Kemal'i öldürmeyi amaçlayan gizli örgütün ihanet ve komplosuna da kısaca değineceğiz.

Şimdi tekrar Memduh Bey'in açıklamalarına dönelim:

— "Bu gizli Komünist Partisi'yle ilgili olarak bir şey daha var: Demin beyefendinin buyurduğu gibi taşra teşkilâtının mevcut olduğunu ve bir para geldiğini şununla ispat edeceğim. Zannederim ki Şükrü Bey gazetesini getirdiği zaman Basın-Yayın Genel Müdürlüğü sattı; sonra geriye alındı. Hangi para ile geriye alındı? Dikkatinizi çekerim; çünkü verilen para Şükrü Bey'in parası değildi: Bu paranın hiç olmazsa yarısı muhakkak surette hariçten alınmıştır. Bu konuda Nazım bir gün şöyle dedi:

— Matbaa açmak istiyorsanız bu paranın bin lirasını Şükrü Bey veriyor.

Sonra şöyle ekliyordu:

— Bizim, Anadolu'da kardeşimiz var. Bu parayı o getirdi.

Biz, biliyorduk ki bu para doğrudan doğruya Rus Sefareti tarafından verilmiştir. Dahası var: Zinetullah, Rus Sefarethanesinde bir yoldaşla birlik'te görülmüştür. Daha söylieyeyim mi? Rus Sefarethanesindeki bir törende Hilmi Bey'in eşi orada konferans vermiştir. Kim iddia edebilir ki bu işlerde Rus parmağı yoktur diye.

"Daha hatırlayamadıklarım pek çok; onları da İstiklâl Mahkemesi'nde söyleyeceğim."

Memduh Bey burada kesiyor ifşaatını... Bu itirafların daha korkuncunu İstiklâl Mahkemesi'ne söyleyecekmiş. İstiklâl Mahkemesi dosyalarında da yakın tarihimizin büyük, çok büyük sırları yatıyor. İhtirasları uğruna bu devletin temellerini kemiren yurt hayınlarının nasıl bir ahlâk çirkefinde boğulduklarının öyküleri yazıyor bu dosyalarda. Bu, işin adlî yönüdür. Vicdanlarını satmış olanların Staviski rezaletine taş çıkaran eylemlerini, ardarda kürsüye çıkanların ağzından izlemeye devam edelim:

BİR İFŞAAT: ZİLE İSYANINI NAZIM BEY'İN ADAMLARI TERTİPLEDİ: Memduh Bey kürsüden indikten sonra Mersin Milletvekili Salâhaddin (Çolak) Bey söz alıyor. Kendi deyimiyle bu "gayet muazzam mesele" hakkında herkesi bildiğini söylemeye davet ediyor. Daha sonra söz alan Tokat Milletvekili Rıfat Bey ilginç, hatta korkunç ifşaatta bulunuyor ve kendi seçim bölgesinden olan Nazım Bey'le ilgili bilgiler veriyor. Tüm Meclis üyeleri nefes almadan dinliyor onu. Biz de dinleyelim:

— "Arkadaşlar Nazım Bey'in bazı durumlarından bahsedeceğim. Çünkü benim seçim bölgemdendir..."

Sesler — "Beyefendi yüksek sesle söyleyiniz, işitemiyoruz".

NAZIM BEY NASIL DAHİLİYE VEKİLİ OLDU

— "Bir gün Halkçı Zümresi'ne bendeniz de gitmiştim. O gün programımızın seyrinin bazı yerlerini değiştiriyorlar, bazı yerlerine de ilâveler yapıyorlardı... O günlerde İçişleri Bakanlığı boştu; vekaletle yürütülüyordu. Dediler ki:

— Dahiliye Vekâletine, bir parti halinde destekleyerek kimi getirelim?

Cevap verdiler:

— "Dahiliye Vekâleti için Nazım Bey'den daha iyisi ve uygunu yoktur".

Sonrasını biliyorsunuz. Nazım Bey'i Dahiliye Vekili yapmayı başardılar. Hemen bir mezhep icadına kalkıştı. Ne kadar Alevî köyü varsa onlara hitaben bir beyanname yazdı. Bu adam Dahiliye Vekaletini yapamazdı. Bilirim bu adamı; daima örgüt yapar..."

Rifat Bey'in sözünü bir iki dakika için keselim: Nazım Bey, Halkçı Zümresi'nin desteği'ni de alarak Dahiliye Vekâleti'ne seçilebilmeyi başarmıştı, -ama Dahiliye Vekilliği 4-6 Eylül 1920 tarihi arasında ancak 2 gün sürmüştür. Bu, Parlamento tarihimizde en kısa süren Bakanlık görevidir. Gençlerimiz, daha doğrusu bilmeyenlerimiz için şurasını da belirtelim: Birinci dönem Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme kuvvetlerini de nefsinde toplamıştı. Bakanlar Kurulu'nu da Mustafa Kemal'in gösterdiği adaylar arasından doğrudan doğruya Meclis seçiyordu. Yani bugünkü gibi kabineyi başbakan kurmuyordu. Fakat Meclis, M. Ke-

mal'in gösterdiği adaya değil, Nazım Bey'e oy vermiş, onu Dahiliye Vekâleti'ne getirmiştir. Nazım Bey de seçildikten sonra M. Kemal'i ziyaret etmek istemiş. M. Kemal bu isteği reddedince istifa zorunda kalmıştır.

Şimdi tekrar Rıfat Bey'i dinleyelim:

"Gelelim Zile isyanına: Bildiğiniz gibi asileri Zileliler Zile'ye davet ettiler. Davet edenlerin hepsi bunun (yani Nazım Bey'in) adamlarıdır. Bu, Büyük Millet Meclisi'ne karşı bir ihtilâldi... Biliyorsunuz, asilerle bu isyanı asilere kazandırmak isteyenler asıldılar."

Hiç bir kaynak ve belgede bulunmayan yeni bir bilgi, yeni bir ifşaat bu. Zile olayı ki, iki kez isyan ederek Ankara'ya korkulu dakikalar yaşatmış, tam bir ay millî kuvvetleri uğraştırmıştır. Zile'de şehir halkı, bütün uyarılara rağmen asileri desteklemekte inat ve ısrar etmiştir.

Görelim, Meclis gizli oturumunda daha neler itiraf, neler ifşa edilecek ve karşımıza bilmediğimiz daha ne olaylar çıkacak.

TÜRKİYE'NİN KADERİ ÜZERİNDE İKİ TARAFLI OYNAYANLAR

Şimdi Sinop Milletvekili Hakkı Hami Bey kürsüdedir. Hangi koşullar altında Ruslara yanaştığımızdan, komünizmin büyük tehlikesinden, gizli oturumlardaki sırların dışarıya sızdırılmasından söz ediyor. Onun sözlerine de gerekirse yer vereceğiz ileride. Şimdi Vehbi Bey'in ve diğerlerinin konuşmalarını izlieyelim:

Basri Bey (Karesi) — "Efendiler, biz Türklerin en büyük sosyal kusuru sır tutmasını bilmemektir. Bu sırların harice sızması, bilhassa Hıristiyan evlerinde oturmamız ve Hıristiyanların yanında arkadaşlarımızla konuşmamızdan ibarettir.

Benim adım da geçti bu meselede. Bu mesele hakkındaki gözlemlerimi, izlenimlerimi ve duyduklarımı İstiklâl Mahkemesi karşısında açıklayacağım.

"Nazım Bey, Şeyh Servet Efendi ve arkadaşları Halk Zümresi teşkil etmişler. Önceden bilmiyordum. İki defa beni de çağırdılar. Konuştuklarını şöylece dinledim. Nazım, Şeyh ve Servet, beni kendilerine bağlamak için, kul köle etmek için ne kadar şeytanlık varsa hepsini kullandılar.

Nazım Bey her şeyden önce haris, kışkırtıcı bir adamdır. Oysa ben, memleketi işgâl altında göçmen bir milletvekiliyim. Her şeyden önce memleketimin selâmetini düşünürüm. Nazım Bey'le vesaire ile birleşmek, onlarla işbirliği yapmak. güttüğüm milli gayeye taban tabana zıttır. Millî ha-

rekât başladığı zaman İngilizler'in takibine uğramıştım ve firar halindeydim. Bu İngilizler yüzünden başıma gelmedik felâket kalmadı. Bunu Celâl (Bayar) Bey de bilir. Onun için ben, İngiliz taraftarı olduğunu işittiğim bir adamla (Nazım Bey'le) çalışamam. Maatteessüf efendiler, bunlar yabancılarla beraberdir. İstiklâlimizi kurtaracağına kani olsam bile bir yabancı devlete kul köle olmak, benim gibi mert düşünenler için küçüklüktür."

KAFALARINI KIRALIM: Karesi Milletvekili Basri Bey sözünü bitirir bitirmez Nafiz Bey'in millî duyguları galeyane geliyor, oturduğu yerden ayağa kalkarak bağırıyor:

Nafız Bey — "Bu gibi siyasi partilere katılmamaya dair kanunî engel yok mudur?... Yabancıların aleti olan bu alçakların kafalarını kıralım."

HAİNLERİ TEMİZLEYELİM: Nafiz Bey'den sonra Faik Bey söz alıyor. Diyor ki:

Faik Bey — "Hepimiz ve herkes bilir ki bir memleket ve bir vatan ancak kendi evlâdının ve kendi subayının kuvvetinden yararlanır ve ancak böyle yaşayabilir.

Hiç bir memleket yoktur ki yabancı kaynaklardan yardım görererek yükselebilsin ve yaşayabilsin. Gerek şahsî olsun ve gerek parti halinde olsun yabancı kaynaklara başvurarak onlardan yararlanmak suretiyle bir memlekette faaliyete geçilirse bunu iyiniyete dayandığını zannetmek kadar gaflet olamaz.

Eğer yabancı kuvvetlerden yararlanmak istiyorlarsa-iyiniyetle hareket etseler bile-bunlar aptaldır, memlekete hizmet edemezler, edemedikleri için de memlekete zararlıdırlar, haindirler.

Bendeniz demek istiyorum ki her şeyden evvel zararı ve hıyaneti tahakkuk etmiş olan bu partiyi kapatmalıdır. Bu partiyi oluşturanlar arasında maalesef, "milletvekili" sıfatını

taşıyan kişiler de vardır. Meclisimizdeki gizli müzakerelerimemleketin hayatî menfaatlerine son derece zararlı olarak-yayıldığı yabancıların ve düşmanların kulağına eriştiği kesinleşmiş bir gerçektir.

Bütün arkadaşların söylediği gibi bazı tedbirsizlikle bile, kim iddia edebilir ki, hıyanet mahsulü değildir. Kesin olan bir şey vardır ki bu hıyaneti yürüten eller içimizde vardır. Bunların, hiç vakit kaybetmeksizin içimizden temizlenmesi lâzımdır... Burası gafil ve hain adamların sığınağı değildir... Bu gafiller temizlenmek istiyorsa ait oldukları mahkemeye giderler, orada kendilerini temizlerler.

Efendiler! Bu Meclis'ten dahi emin olamazsak, bu Meclis'te dahi iyiniyet sahibi olmazsa, bu Meclis dahi namuslu olamazsa niye, hangi manevî değerlerimize dayanacağız ve mücadelemizi nasıl başarıya ulaştıracağız?... Onun için bunların temizlenmesi hakkındaki teklifimin kabulünü rica ederim."

MECLİS'TE GİZLİLİK VE ARAMIZDA EMNİYET YOKTUR

Şimdi Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey konuşacaktır. Meclis'te Antalya'yı temsil etmektedir. Kabinede Maarif Vekili (Millî Eğitim Bakanı)'dir. Meclis'in en renkli, en etkin hatiplerinden biridir. Konuşmalarında edebi bir lezzet vardır.

Kendisinden önce konuşan Hakkı Hami Bey ilgisini düşünerek demişti ki:

"Hatta bir gün Hamdullah Suphi Beyefendi dahi:

"Şarktan bir güneş doğuyor!

Diye başlayan ustaca, açık, güzel nutuklariyle, şüphesiz şarktan gelecek olan -Yeşilordu mudur, yoksa Bolşeviklik midir- o kuvvetlerden gerektiği zaman istifade edilebileceği ümidini vermiştir."

Hakkı Hami Bey'in bu ifadesinde biraz da suçlama kokusu var Hamdullah Suphi Bey'i.

Şimdi, ona da cevap verecek Hamdullah Suphi Bey. Dinleyelim kendisini:

Hamdullah Suphi Bey — "Arkadaşlar... Bir noktayı açıklamak için bir iki söz söylemekliğime müsaade ediniz. Bendeniz vaktiyle bir defa değil, iki üç defa Rus dünyasına, hitabe sayabileceğiniz açıklamalarım oldu. Ve karşınızda tekrar hitap ederim ki bunları söylemiş olmaktan dolayı zerre kadar pişman değilim.

İstiklâl savaşında bir millet kendine daima yardımcı, maddî ve manevî kuvvetler arar. Biz, bu Meclis'in üyesi sı-

fatiyle etrafımız düşmanla çevrili ve düşmanlarımızla savaşırken bir kuvvet bulduğumuz için ellerimizi daima o tarafa uzatırız. Fakat hatırlar mısınız ki muhterem arkadaşlarım, karşınıza çıkıp:

"Biz Bolşevik olalım" demedim.

"Çeşitli partiler kurulurken haberim vardı. Fakat onlara dahil olmadım. Bu partilere girmiş olan arkadaşlarımı da kınamıyorum. Biz, siyasî terbiyesi sınırlı bir milletiz. Hürriyetimizi elde edeli çok zaman olmamıştır. Yanlışlar yaparız; acemilikler gösteririz. Fakat asıl hakikat baş gösterdi mi şahsî menfaatlerimiz için memleketin yüksek menfaatlerini feda eden bir yola saparız ve cürmümüz, günahımız, hıyanetimiz o zaman başlar.

"Hükümetiniz de muhterem arkadaşlar, burada birçok defa Bolşevikliklerden ve Rus âleminden bahsetti. Onlarla bugün hâlâ iyi ilişkilerimiz devam ediyor. Hükümetiniz ve Yüksek Meclisiniz, teoriler söz konusu olunca dünyaya karşı dedi ki:

— Hayır. Bolşeviklik benim amacım içinde değildir. Ruslarla ittifak edelim, siyasî yardımlarından faydalanalım. Fakat siyasî nazariyeleri benim kararlarıma dahil değildir.

"Bu tutumunuz yeteri derecede açıktır muhterem arkadaşlar. Aramızda zaman zaman öfkeli tartışmalar yapıyoruz ve birbirimizi kıracak sözler söylüyoruz, anlaşmazlıklar oluyor. Fakat uzaktan baktığımız zaman bunların zerre kadar ehemmiyeti yoktur. Dünyanın en büyük inkillâplarının içyüzünü tetkik ediniz ne zaaflar, ne hatalar vardır. Fakat bir defa karışıklık başlarsa tarih ve bütün dünya şaşkınlık içinde kalır".

SIRLARIMIZI İNGİLİZLERE SATIYORLAR: "Anlaşmazlıklar, kırılmalar, küskünlükler hepsi vardır. Fakat uzun sürmüş savaşlardan sonra memleketimizin son parçasında, son kaleye çekilmiş, son savunma durumundayız. Ve çocuklarımız ve torunlarımız, zaman gelecek, Birinci Dün-

ya Harbi'nden sonraki memleketimizin bu acıklı vaziyetini araştırdığı zaman, emin olunuz ki, heyetinize bir yüce bir topluluk gibi bakacaktır, kurtarılmış olan bir memlekete kahramanlar gibi bakacaktır ve bu şükran borcunu bize daima ödemeye çalışacaktır. Sizler kutsal bir heyetsiniz. Bir milleti, bir tarihi kurtarmaya azmetmiş bir heyetsiniz. Elverir ki aramızda zayıf kalpli kimseler bunun kudsiyetini bozmasın. Bu itibarla arkadaşlar haber alıyoruz ki bizim aramızda en yaşamsal önemdeki meseleleri gizli tutmak gerekirken İngilizlere bu haber gidiyor. Bu hayatî en mühim meseleler söz konusu olduğu vakit demek ki gizlilik kalmıyor"

VE RUSLARA DA SIRLAR SATILIYOR: "Arkadaşlar! Hariciye Vekilimiz gidiyor, bu yabancı devletin (Rusya'nın) Başkentinde oranın Hariciye Nazırı diyor ki:

— Reisiniz, gizli oturumlarınızda hakkımızda şunları şunları söylemiştir.

"Demek ki gizlilik diye bir şey yoktur. Hükümet bu konuda da emniyet şartlarını aramak hakkını haiz değil midir?... Tekrar edeyim, aramızda emniyet yoktur ve Meclis güvenlik şartlarını temin etmelidir. Bu Meclis, arasındaki zayıf adamları dünyanın gözü önünde meydana çıkarmalı, ayıklamalı ve cezalandırmalıdır."

Hamdullah Suphi Bey'in, demokrasimizin sınama döneminde olduğu ve Kurtuluş Savaşı veren bir milleti parçalamaya çalışanlar hakkındaki yargıları çok önemlidir. Çünkü işin aslı sadece gizli Komünist Partisi kurmak değildir. Düşmana karşı savaş halindeki bir ülkenin milletvekilinin, devletin sırlarını düşmanlara satmış olmasıdır; ister menfaat karşılığında olsun, ister ideolojik nedenlerle olsun... Bu, hıyanet bataklığının gayyasında boğulan hınzırların akıl almaz ihtiraslarından biri de ikili, hatta üçlü oynamalarıdır. Bir yandan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türk Ulusu'nu ve-sözde-yararlarını savunmakta, diğer yandan hem Rus-lara, hem de İngilizlere casusluk yapmaktadır. Bir yanda

ölüm-kalım savaşına girişmiş ve -Hamdullah Suphi Bey'in deyimiyle- yurdunun son parçasında son kaleye çekilmiş, son savunma durumunda olan vatanına hainlik edenlere ve uşaklığını yaptıkları devletlere karşı Meclis'in durdurulamaz bir şahlanışla nasıl galeyana geldiğini, aynı heyecanı duyarak ileride izleyeceğiz.

Konuşmasını bitiren Hamdullah Suphi Bey'den sonra müzakere yeter görülüyor. Meclis, parlamentolar tarihinin benzeri görülmemiş bu müthiş olayın araştırma ve soruşturulması için içlerinden bir heyet seçiyor. İstiklâl Mahkemesi'nden gelen şikâyetnamenin de Üçüncü Şube'ye havalesine karar veriliyor ve böylece 1 Şubat 1921 gününüeki 14. Birleşimin 3. gizli oturumuna son veriliyor.

* * *

Demek oluyor ki bazı belirtilerden gizli oturumda görüşülen Devlet sırlarının İngilizlere aktarılması sezinlenmiştir.

"Birinci Meclis'te İngiliz ajanı bir milletvekili" bölümünden de anlaşılacağı gibi Salahi Sonyel'in İngiltere Devlet Arşivi'nde yapmış olduğu incelemeler sonucunda Meclis'in açıldığı 23 Nisan 1920 tarihinden İstanbul'un Müttefikler tarafından boşaltıldığı 1923 tarihine kadar üç buçuk yıl süresince Devletin en önemli sırları -Ankara'daki istihbarat örgütünün sıkı denetimine karşın- İstanbul'da İngiliz çevrelerine aktarılabilmiştir, kimsenin ruhu duymadan.

Bu konudaki belgesel bilgiler kitabın sonuna eklenen bölümde açıklanmıştır.

PARLAMENTO TARİHİMİZİN BÜYÜK OLAYI

NAZIM BEY MECLİS ÖNÜNDE KENDİNİ SAVUNUYOR

Bu gün (gizli oturumun yapıldığı gün), Şubat ayının 21. Pazartesi günü... Yıl 1921... Ankara, en soğuk, Meclis de en hareketli günlerinden birini yaşıyor... Salon her zamankinden daha kalabalık... Muhalifler sol tarafta yer almışlar... Meclis'te çeşitli gruplar var: İstiklâl Grubu, daha sonra Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Grubu, Mustafa Kemal'in doğrultusundaydı... Dayanışma Grubu, Islahat Grubu, Halk Zümresi gibi gruplar muhalefet safında...

Bu günkü Meclis'e Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi Bey başkanlık etmektedir. Kâtip Van Milletvekili Haydar Bey'dir.

Meclis'te heyecan ve kaynaşma son doruğundadır. Başkanın kampanası Meclis duvarlarında yankılar yapıyor... Uğultu ve homurtu birden duruyor. Artık, sac sobadaki odunların çıtırdısı bile duyuluyor.

Saruhan Milletvekili Refik Şevket (İnce) Bey kürsüdedir. Üçüncü Şube'de, casusluk ve gizli Komünist Partisi sorununun tahkikatını yürütmüştür. Müzakere usullerine dair konuşuyor... Nazım Bey'in Meclis önünde dinlenilmesinden yana değildir... "Sadece evrak üzerinde karar verelim" diyor.

Aralarında bulunan Tokat Milletvekili Nazım Bey'i dinlemek için sabırsızlanan parlamenter homurdanmaya başlıyor... Refik Şevket Bey'den sonra söz alan Erzurum Milletvekili Celâleddin Arif Bey aksi tezi, Nazım Bey'in Meclis önünde dinlenmesi tezini savunuyor. Oya konulan bu tez hemen kabul olunuyor. Nazım Bey kürsüye doğru yürüyor..

NAZIM BEY'İN SAVUNMASI

Nazım Bey (Tokat) — "Arkadaşlar! Önce, yüksek Meclisinize borçlu olduğum vicdan vazifemi yapayım... Bendenizin burada bulunmadığı bir Cuma günü, hasta olduğum bir gün, bir gizli oturum yapılmış... Orada aleyhimde beni suçlamışlar... Hakkımda bir karar almak istemişler... Bunlar, particilik ihtiraslariyle hareket etmek isteyenlerdir. Bundan iki ay önce bazı particilik ihtirasları maalesef buraya da girdi. Aleyhimde birçok propagandalar yapıldı. Bir yandan da hocaefendiler üzerinde önemli etkiler yapıldı."

BENİ İDAM ETMEK İSTİYORSUNUZ: "Hocaefendiler üzerinde yapılan bu etki ile benim idamıma karar alınmak isteniyor. Evet efendiler bu taktik gayet ustalıkla uygulanıyordu. Bunu yapanlar yüksek Meclis'in psikolojik durumunu takdir edememişler ve bilememişlerdir. Bu cereyana karşı yüksek Meclis, demir yumruğunu karşı koyacak ve diyecek ki: "Bu, şubeye gidecektir". Bunu takdir edemediler. Ben evimde hasta iken pazar günü bunu haber aldım.

Efendiler! Bu Meclis'te iftiraya uğrayan yalnız ben değilim. Ben dokuzuncuyum, onuncuyum, on beşinciyim... Bunu haber aldığım zaman maalesef mütessir oldum. Kendi kendime dedim ki: Benim huzuruna çıkacağım Meclis, bu Meclis'tir. Benim namusumu muhafaza eden bu Meclis'in huzurunda bütün bildiklerimi ve gerçekleri söyleyece-

ğim. Ve sonra, kadere boyun eğerek Meclis'in hakkımda vereceği karara bekleyeceğim.

Sizler, şu en sinirli zamanınızda, en sakin, en mütevazı arkadaşınızı sükûnetle dinleyeceğiniz için size açıkça teşekkür ederim. Şimdi, savunmama başlamadan önce Şube Mazbata Muharriri Beyefendi'ye iki soru yönelteceğim; öncelikle onlara cevap versinler, sonra savunmamı yapacağım.

Sorularım şunlar: Meclis-i Mebusan Nizamname-i Dahilîsi'nde Meclis İç Tüzüğü şube ve encümenler tahkikatını alenen yaparlar, gidip orada müzakerelere katılmak her milletvekilinin hakkıdır. Biz, ihtilal hükümetiyiz, fakat kanunsuz hareket eden bir Meclis değiliz. Şube Mazbata Muharriri Beyefendi'ye soruyorum:

Benim hakkımda müzakere olunurken şubenin önüne bir adam dikmiştir... Niçin?.. Bunun sebebi nedir?.. İç Tüzüğün bu hükmünü niçin ihlâl etmiştir?.. Cevap istiyorum.

İkinci sorum da şu: Ben, ifadelerimde Yeşilordu'dan bahsettim; size bir tarihçe yaptım. Benim bildiğim 14 kişiden-başkalarının iddia ettiği 25 kişi- bu açıklamalar alınmış mıdır? Alınmamışsa niçin?.. Nizamname-i Dahili'nin 20. maddesinde Meclis üyelerinin şube belgelerinden haberleri olmaları esas kabul edilmiş ise de, üyeler, müzakereyi dinlemek ve bilgi almak için bulunabilir. Şube, Dahilî Nizamname'nin bu hükmüne de uymamıştır... Neden, niçin?.. Cevap istiyorum."

Meclis üyeleri; Meclis sırlarını yabancılara satmak ve gizli Komünist Partisi kurmak ve hükümeti devirmek gibi suçlamaların ağırlığı altında ezileceğini, zayıf, cılız, süklüm püklüm bir savunma yapacağını sanıyordu Nazım Bey'in... Oysa tersine.. Nazım Bey'in sesi dik, hatta saldırgan.. Öyle ki kendisinden hesap sorulan değil, hesap soran durumunda... Bir formalite meselesini parmağına dolayıp nasıl da dikiliyor?!... Bakalım bu dik, sert, saldırgan hali ne ka-

dar sürecek, yoksa sabun köpüğü gibi birazdan sönecek mi?.. İzleyelim, göreceğiz...

USUL TARTIŞMALARI: Şimdi, Şube Mazbata Muharriri Refik Şevket (İnce) Bey ile Celâleddin Arif Bey'in cevaplarını özetleyelim:

Refik Şevket Bey — "Nazım Bey'in dedikleri komisyonlar içindir, şubeler için geçerli değildir. Bir de tahkikatın gizliliği vardır. Meclis oturumu nasıl gizli ise şube tahkikatı da gizlidir. Hem, tahkikat; soruşturma ve muhakeme gibi açık olamaz. Bir de şu var: Önergede üç kişinin adı geçmektedir: Nazım Bey, Mehmet Şükrü Bey, Şeyh Servet Efendi: Bu bakımdan da tahkikatın gizli olmasını kararlaştırdık ve gizli yaptık. Bunda mevcut kanunlara asla aykırılık yoktur".

YEŞİLORDU NEDİR, NE DEĞİLDİR: "Şimdi efendim şubece alınan şu karardan anlaşılıyor ki Yeşilordu'nun kurulduğu tarihten itibaren hükümet tarafından yasaklandığı tarihe kadar olan fiilleri suç saymamıştır. Gösterilen 25 kişi veya 14 kişi sanık mevkiinde bulunuyordu. İfadeleri soruşturma evrakında yazılıdır."

Celâleddin Arif Bey, şu Mazbata muharririnin Yeşilordu ile ilgili bu son yargısına katılmıyor. Kürsüye gelerek şöyle konuşuyor:

"Filân tarihe kadar yapılan şeyleri şube suç saymıyor" buyuruyorsunuz. İfadelerdeki bu tutarsızlık nedir? Eğer bir suç eylemi varsa ilk defasından itibaren cürümdür. Eğer böyle değilse tarih nasıl saptanır, anlayamıyorum!"

Şube Mazbata muharriri şu karşılığı veriyor:

Mazbata Muharriri — "Gerçi bu Yeşilordu başlangıçta yürürlükte olan kanun ve yönetmeliklere uygun olarak kurulmuştur. Fakat Hükümet tarafından veya Meclis'in Reisi olan zat tarafından siyasî olmamak üzere ve birliği sağlamak için grup şeklinde meydana getiriliyor. Fakat bunu yanlış anlayarak (ya da anlamamazlıktan gelerek) bir parti

haline getirildiği anlaşılmaktadır. Şube bunu dikkate almıştır. Bu teşekkül için her ne kadar resmi bildiri verilmemiş, hükümet emir vermemiş ise de üstü-kapalı bir izin vardır. Netice şudur ki şubenin bir kanaati vardır ve bu kanaat de dayandığı gerekçe ile kararnamede vardır."

Mazbata muharriri, Celâleddin Arif Bey'e verdiği karşılıkta böyle belirtiyor düşüncelerini. Şimdi burada Yeşilordu ve cemiyeti sorunu çıkıyor ortaya. Nedir, ne değildir bu Yeşilordu?.. Hakkında çok şeyler yazıldı. Ama, yapılan açıklamaların çoğu da birbirini tutmuyor. Üçüncü Şube Mazbata muharririne göre Yeşilordu Cemiyeti, hükümetten resmi müsaade almadan önce bir grup şeklinde oluşmuş, sonra da gizlice bir "parti" haline getirilmiştir. Beyannamesine göre de amacı Türkiye'yi komünize etmek. İleride bu konuya ayrıntılı biçimde dönmek üzere biz tekrar gizli oturumun perdesini kaldırıp konuşulanları dinleyelim:

Nazım Bey savnumasına şöyle devam ediyor:

Nazım Bey (Tokat) — "Bendeniz öyle sanıyorum ki eğer İç Tüzüğe göre hareket edilseydi ve benim ifadelerim serbest alınsaydı bu evrak buraya böyle gelmeyecekti. Böylece de kamuoyu gerçekleri tamamen öğrenmiş olacaktı. İşte işin bütün ruhu bundan ibarettir.

Şube, başkalarını dinlememiş; Mustafa Kemal Paşa'yı dinlemiş. Mustafa Kemal Paşa da bizi "İngiliz dostu" olarak söylemiş... Bendeniz şubede söyledim; Mütarekede Samsun'da idim; ailem de oradaydı. Oğlum Almanya'da idi. Almanya'da olanları âkıbetleri belli değildi: Orada işsizdim. Öteden beri siyasetle uğraşıyordum. Çeşitli partilere girdim. En çok Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne devam ediyordum; tabiî üyesiydim...

"Üyelerle birlikte memleketin geleceğini düşünürken:

— Doğu Devrimi bizi kurtarır ve kurtaracaktır, diyen oldu.

— İngilizlerin mandeterliği kurtarır, diyen de oldu. Bunları söyleyenler bu memleketin evlâdı, iyilikseven evlâdı idi. Bu sırada da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde:

Doğu'daki sosyal devrim bizi kurtaracak, denildi. Bu devrimi biraz araştırdım... İsmail Fazıl Paşa Hazretleri bir gün kendileriyle görüştüğüm sırada:

— "Anadolu için iyi tasavvurlar vardır. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa görüşmüşlerdir. Ben de düşünüyorum. Sen de inşaallah beraber çalışırsın, dedi. "Pekâlâ" dedik... Mustafa Kemal Paşa Edirne'den gelmiş, Anadolu'ya gelmiş. Biz, bütün ümitleri ona bağlıyorduk:

— "İnşallah oraya gider, şöyle olur, böyle olur, dendi. Paşa Samsun'a geçmiş. Bendenizin de oğlum Almanya'dan gelmişti. Samsun'a beraber geldik. Arkadaşlar dediler ki:

— "Anadolu'da herhalde hareket başlayacaktır ve bunun Bolşeviklik olması mümkündür. Çünkü Avrupalılar, Bolşeviklik nereye gelirse oradan kaçıyorlar. Bizim elimizde kuvvetimiz yoktu. Kendimizi toparlayamayız. Askerimiz, silâhımız yoktur. Böyle bir moralle bunları tepeleriz".

Samsun'a geldim. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri o günlerde Amasya'da idi. Hamit Bey'le görüştük. Hamit Bey dedi ki:

— "Paşa'nın vatan savunması hususunda fikri var mıdır?" (Bana göre) belirli bir fikri yoktur. (!)

KİRLİ ÇAMAŞIRLAR ORTAYA DÖKÜLÜYOR: Dedi. Samsun, Bolşevizm cereyanına daha yakın olduğu için biraz daha tetkiklerde bulundum. Konuştuklarımdan Osman ve Emin Bey'ler dediler ki:

— Bu sosyal devrim, bizim kanaatimize göre, buraları saracaktır. Fakat bazı mukaddesatımızı, bazı geleneklerimizi de mahvedecektir. Onun için bu akım buraya gelmeden bir teşkilât yapıp önüne geçsek daha uygun olur.

Ben de şöyle karşılık verdim:

— Darülhikmet-i İslâmiye iyidir. Gayet güzel yapılmış bir binadır. Oradaki hocaefendilerden aklı erenler bu görüşümü incelesinler, dinimize uygun mudur değil midir anlasınlar.

— Pekâlâ, uygun.

Ben de böylece Darülhikmet-i İslâmiye'yi teşkil ettim. Sonra Emir Beyefendi ile Darülhikmet-i İslâmiye'deki hocalar propagandada fazla ileri gitmişler. İngilizler bunu haber almışlar, Osman Bey'i yakalamışlar."

Nazım Bey'in konuşmasında adı geçenlerden Lâzistan Milletvekili Osman Bey söz alıp kürsüye geliyor.

"Meseleye yanlış yoldan el-konulduğunu, Meclis'in bir hâkimler heyeti olmadığını, ithamların kendisine de sıçratıldığım, Meclis'ten 5-10 kişi ayrılarak kendisini muhakeme etmelerini" istiyor ve sözlerini şöyle bitiriyor:

Osman Bey (Lâzistan) — "Şimdi bu müzakere böyle devam ederse benim de kafam şişecek. Şimdi burada Nazım Bey lehinde söyleyemem, aleyhinde söyleyemem... Bu gibi lekelerle arkadaşları lekelemek doğru olamaz. Bu işin uzayıp gitmesi de yüksek Meclisiniz'in içinde bulunduğu şu tarihî anda uygun değildir... Geçenlerde Memduh Şevket Bey de suçlanmıştı. Bursa'da ve Ankara'da mahkemeye gitti ve aklanıp geldi. Nazım Bey neden korkuyor?"

BOLŞEVİKLİK, KAFA KIRMAK DEMEKTİR

Nazım Bey (Tokat) — "Beni korkak bir adam zannetme; pek yanlış anlıyorsun. Karşında korkak adam yoktur.

Paşa Hazretleri buyurdular ki, bu adam İngiliz dostudur. Bu adam gelmiş, Tokat'ı bilmem nereyi ifsat etmiş. Ben Erzurum Kongresi'nde Şûra'daydım: Bu haberi telgrafla getirttim... Amasya'da Refet (Bele) Beyle görüşmek istedim. Çünkü Halit Bey, benim Samsun'dan Kongre'ye gitmekliğimi uygun görmüştü ve ısrar etmişti. Ben de:

— Halk seçmedi ki, dedim. Mustafa Kemal Paşa oradan geçtikten sonra bir Bolşevizm akımı yayıldığı halk arasında söyleniyordu. Hatta bana dediler ki:

— "Bir yerde birinin çiftliği satılmış. Halk parasını vermemiş. Bolşeviklik ilân edilecek de ondanmış!".

Bu konuşmaya orada bulunan milletvekili arkadaşlar da tanıktır. Bendeniz buna inanmadım. Bu, halk arasında söylenmiş bir şeydir... Refet (Bele-Paşa) Bey'in geldiği gece orada onların kafasını kırdılar ve:

— "Biz Bolşevikiz. Kafanızı kıracağız, dediler. Refet Bey gelince böyle bir durumun meydana gelmesi halkın dikkatini çekmiş. Demişler ki:

— "Bolşeviklik ilân olunuyor". Bunu bana söylediler; fakat inanmadım. Bana dediler ki:

— "Gelen adamları görmek için Bayezit Camii'nin avlusuna gittik; oturduk. Başı yarılmış adamları getirdiler. Bu adamlar bize şunu söylediler: Evet geldiler, bizi dövdüler;

başımızı kırdılar," dediler. Ben bunun üzerine Refet Bey'i görmeye gittim. Istanbul durumu hakkında Refet Bey'e dostça bilgi verdim; şöyledir, böyledir dedim. İngiliz (Muhipler) Cemiyeti'nin kahvelere, sokaklara asılmış bir bildirisi vardır. Kendisine sordum:

— İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nden bilginiz var mı?

— Hayır yok, dedi; işitiyoruz. Üyeleri kimlerdir?

— Sait Molla vesaire şundan bundan kurulu. Ben birkaç defa oraya gittim, bulundum... Vilayat-ı Şarkıye şundan ibarettir; Bolşevizm bundan ibarettir. **Siz bildiriyi gördünüz mü? Bende bir tane var, göstereyim,** dedim. Kahvehanelerde, şurada burada sürünen "**tüzüklüerden birini kendi elimle ona verdim."** (Nazım Bey mahkemede bu olayı sonradan inkâr edecektir.)

Neşet Bey (Üsküdar) — "Sait Molla ile önceden bir dostluğunuz var mı?"

Nazım Bey (devamla) — "Paşa Hazretleri bu meselenin şahididir. Refet Paşa burada olsaydı, onu da şahit gösterirdim. Biz oraya sırf inceleme için gitmişizdir. Cami (Baykurt) Bey de oraya gelmiştir.

— Tokat'ta İngiliz propagandası yaptı dediniz. Tokat milletvekilleri şahittir.

— İngilizler bu milleti mahvedecektir, ey ahali gözünüzü açınız! dedim. Bildiride yazdım; Beyrut'a, Erzurum'a gönderdim. Bu fikirde bulunan bir adam olsaydım bu bildiriyi yazmazdım. İkiyüzlülüğü katiyen kabul etmem... Mandaterliği sordular, dedim ki:

— İngiliz mandacılığı bu memleketi ekonomik esaret altına almaktır. Amerika da öyle. Bunun ikisi de caiz değildir.

Söylediğim söz budur. "İngiliz Muhipleri Cemiyeti"nde bir Sait Molla vardır ki bütün dünyanın nefretini kazanmış bir adamdır. Benim onunla katiyen ilişkim yoktur.

"Fahrettin Hayrı da oradaydı. inceleme için mi, niçin gelmişti, bilmiyorum. Hüsrev Bey, Havaza'dan Fahreddin Razi'ye bir mektup yazmış. Fahreddin bana orada okudu. Dedi ki:

— Bakınız Anadolu'da ne diyorlar. Biz burada vatan mücadelesiyle meşgulken Istanbul'da birtakım adamlar "İngiliz Muhipleri Cemiyeti" teşkil ediyorlar. Bunlar alçaktırlar, bilmem nedirler.

Bir gün Fahreddin Hayrı yolda bana dedi ki:

— Yarın Cami Bey gelecektir. Rica ederim sen de bulun.

Cami Bey geldi, dedi ki:

— Arkadaşlar, ben Millî Ahrar Fırkası'ndanım. İngiliz cereyanı da gereklidir. Buna da inanıyoruz. Fakat bunu başara bilmek için seçimlerde etki yapmak gerekiyor.

"Orada Fahreddin Hayri Bey ve bendeniz bulunuyordum.

— Bunun için de para gerekli; elli bin lira gerekli. Sait Molla'ya müracaat etmelidir, dedi. Şimdi bu Cami, buradaki Cami Bey'dir. Demek ki o da örgüt için gelmiş. Bu Cami Bey, İçişleri Bakanı iken bana tezkere yazarak İçişleri Müsteşarı yapıyor. Ben eğer bu fikirde bir adam olsaydım buraya mebus olarak geldiğimde Paşa niçin Meclis'e kabul eyledi? Gizli oturumda niçin söylemedi?"

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) — "Bildiriyi yalnız Refet Bey'e mi verdiniz, başkalarına da verdiniz mi?"

Nazım Bey (devamla) — "Ben doğrusu Refet Bey'e bir kardeş gibi meseleyi anlattım ve bu bildiriyi gösterdim. Şark siyasetini takip ediyoruz. Mustafa Kemal Paşa'ya gönderiyoruz."

Hüseyin Avni Bey — "Refet Bey aklı başında bir adam"

Nazım Bey (devamla) — "Şimdi eğer ben bu fikirde bir adam olsaydım Tokat'ta, Zile'de, Amasya'da bildiriler yazdım, yapıştırdım."

Mustafa Bey (Tokat) — "Tokat'ta ben böyle şeyler görmedim."

Nazım Bey (devamla) — "Gizli teşkilâtta ben değildim. Buraya geldim, Paşa Hazretleri bana dedilerki:

— Esaslarınız doğrudur; bunu tatbik edeceğiz.

Yirmi gün sonra Vakkas Bey bana dedi ki:

— Paşa'ya Bolşeviklik hakkında izahat verdim. Adnan (Adıvar) Bey ve Hakkı Behiç (Beyiç) Bey'le görüşmekliğimi bana tavsiye etti.

FATMA BACI, HALİME BACI MESELESİ: "Rica ederim (...), Paşa Hazretlerinin bu teşkilâttan haberi vardır."

Bir Milletvekili — "Öyle bir malûmatları olduğunu söylediler mi?"

Nazım Bey (devamla) — "Söz yok... İbrahim Süreyya Bey bana dedi ki:

— Oraya girdiğimiz zaman Adnan ve Hakkı Behiç beyleri ve paşanın bütün yakını ve mahremi olan adamları görünce paşanın bilgisi olduğu zannı uyandı.

Emin (Sazak) Bey (Eskişehir) — "Rusların yanına İslâm kadınlarının gitmesi var mıdır?"

— Nazım Bey (devamla) — "Dur azizim, onu da söyleyeceğim. Biz o hususta pusuya tutulmuşuz. Herifin karısiyle baldızı örtülü bir şekilde kalkmış gelmiş... Yeşilordu'ya kayıt sıralarında..."

Kadın konusuna gelince Meclis'te gürültüler, gürültüler... Bektaşilerin mum söndü âlemi gibi kadınlı erkekli toplantıları dinlemeye tahammülü yok Meclis'in. Nazım Bey,

zaten saatlerden beri esas konuya girmiş de değil... Bir sürü laf arasında İngiliz dostu olmadığını kanıtlamaya çalışıyor... Ona da kimseyi inandırabilmiş değildir. Rus dostu mudur, İngiliz dostu mudur, Türk dostu mudur? Belli değil. Bolşeviklik ve Komünistlik ilkelerini iyice incelediğini ve benimsediğini söylüyor... O halde Istanbul'da "İngiliz Muhipleri Cemiyeti"nde işi ne?.. İngiliz dostu ise sık sık girip çıktığı Ankara'da Rus Sefarethanesi'nde işi ne?.. Her iki tarafı da idare etmek için ikili oynuyorsa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde işi ne?.. Anlattıklarından hep bunlar geliyor insanın aklına.

Bir de şu var: Bundan önceki gizli oturumda Tokat Milletvekili Mustafa Bey, Nazım Bey'i Zile isyanını körüklemekle suçladığı halde bu ağır suçu bile anlamsız birkaç lâfla geçiştirmiştir.

Bunca laf ettiği halde kendisine yöneltilen casusluk ve gizli Komünist Partisi kurmak suçlamalarına bir türlü giremiyor ve ağzında bir şeyler geveleyip duruyor. Dinleyenlerin de artık sabrı tükendiği için sabırsızlanmaya başlamışlardır. İlk tepki o gün Meclis'e başkanlık etmekte olan Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi Bey'den geliyor:

GİZLİ KOMÜNİST PARTİSİ MUSTAFA KEMAL'İN İDAMINA KARAR VERDİ Mİ, VERMEDİ Mİ?: Hasan Fehmi Bey — "Esasa dair bir şey varsa onu söyleyiniz."

Vehbi Efendinin de sabrı tükenmiştir:

Vehbi Efendi (Konya) — "Reis Bey, rica ederim, bir şey söyleyeceğim: Kafalarımız şişti. Çoğunluk da yok. Yarına kalsın."

Rasim Bey (Sivas) — "Efendim, vaktimiz geliyor. Bu, bir şey temin etmez ki. Hep konu dışı konuşmalar... Bunlar kimseyi tatmin etmez... Şube, Nazım Bey'i bazı konularda suçluyor: Gizli Komünist Fırkası kuruldu mu? Gizli Komü-

nist Fırkası'na muhalif olanların bazılarının ve Mustafa Kemal Paşa'nın idamına karar verildi mi? Bunlar programında var mıdır? Cevap istiyoruz."

Bundan sonra tekrar usûl görüşmeleri tartışılıyor. Bu arada Hüseyin Avni (Ulaş) Bey kesip atıyor:

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) — "Bendeniz şu kanaati taşıyorum: Ya üzerindeki suçlamaları atacak, ya da buradan çıkacak, mahkemeye girecek. Bugün serbest olarak ve birkaç saat kafalarımızı yorarak dinleyelim ve kararımızı verelim."

Refik Şevket Bey — "Efendim bir şey soracağım/ Amasya'da gizli Komünistlik cereyanı bir buçuk seneliktir. Yeşilordu teşkilâtı da var!..."

Nihayet Nazım Bey'i tekrar kürsüye çağırıyorlar... "O dedi ki ben dedim ki" gibi konu dışı lâfları bırakıp artık esas konuya gelsin diye.

GİZLİ KOMÜNİST VE YEŞİLORDU ÖRGÜTLERİNİN SIR PERDESİ

Nazım Bey'in bundan sonraki konuşması kaçamaklı da olsa yakın tarihimizin birçok olayının sır perdesini kaldıracak, ilginç itiraflarda bulunacaktır. Dinleyelim:

Nazım Bey — "Bendeniz, diğerleriyle birlikte katılırım. İbrahim Süreyya Bey'e sordum. Dedim ki:

— Azizim, Paşa'nın bundan haberi var mıdır?

— Bilgisi var, dedi. Hatta bu mesele ile meşgul olduğuna dair kanaat hâsıl etti. Süreyya Bey dedi ki:

— Paşa, aslında sizin bu işle meşgul olduğunuzu söyledi.

"Allah bilir ki ben onların içine gitmezdim. Çünkü burada bir ihtilâl hükümeti var; bir de vatan müdafaası meselesi var. Ben bilhassa yalnız ve kimsesiz bir durumda kalmıştım. Sonraları bazı belirtiler çıktı. Bunun en büyük şahidi Yahya Galip (Kargı) Beyefendi'dir.

"Vakkas Ferit gider, Yeşilordu namına bir mühür kazdırır, polisler Vakkas'ı tutarlar, vilâyete götürürler. Yahya Galip Bey tutar hapseder. Biz, Vakkas Ferit'in hapse girdiğini haber aldık. Genel Merkezi topladık. 24 saat sonra Vakkas Ferit çıktı. Şimdi Yahya Galip Beyefendi, polis tahkikatiyle nasıl tutar, hapseder?"

Yahya Galip Bey (Kırşehir) — "Müsaade buyurunuz; bendeniz meseleyi aydınlatayım."

Sonra, sonra sesleri...

Nazım Bey (devamla) — "Sonra Vakkas Ferit, Şerif Manatofla birlikte konferans verdiler. Yine o konferans üzerine polis dairesi Yahya Galip Bey'e ihbar etmiş, davet etmişler:

— Memleketi terkedin, demişler. Daha sonra Vakkas Ferit çıktı ve bu iş, Yahya Galip Beyefendi'nin azliyle sonuçlandı.

"Şimdi herhanginiz benim yerimde olsanız Yeşilordu'nun siyaset gereği kurulmuş bir hükümet partisi olduğundan şüpheniz kalır mı? Bu sıralarda Ethem Bey'i de Yeşilordu'ya alırlar. Paşa buna kırılır. Çünkü bilgi vermemişler (Gürültüler)... Ben bildiğimi söylüyorum. Yalan değildir.

Şimdi, Yeşilordu, hepsi mebus olmak üzere 14 kişiden kuruludur. Bir de Genel Merkezleri vardır. Ben oraya dahilim."

Mustafa Bey (Şarkî Karahisar) — "İsimleri kimdir, söyler misiniz?"

Nazım Bey — "Efendim söyliyeyim: Hakkı Behiç (Beyiç) Bey, Muhiddin Baha (Pars) Bey, bendeniz, Sırrı (Bellioğlu) Bey, Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey, Eyüp Sabri Bey, İbrahim Süreyya Bey, Reşit Bey (Çerkes Ethem'in ağabeysi), Şeyh Servet (Akdağ) Efendi, Hacı Şükrü Bey, Hamdi Namık (Göz) Bey... Şimdi bu meselede hükümetin bilgisi olmadığına hanginiz kanaat getirirsiniz? Vicdanınıza müracaat ederim. Bu 14 kişi bir araya gelip bir siyasî mesele takip ederler ve beni de çağırırlarsa, siz benim yerimde olsanız ne dersiniz?... Bunlar talimatı yaptılar; beraber yaptık. Mustafa Kemal Paşa'nın bundan bilgisi olmadığından vallahi malumatım yoktur."

NAZIM BEY'İN GERÇEK DIŞI İFADELERİNE KISA BİR BAKIŞ: Buraya bir nokta koyalım. Çünkü Nazım Bey

baştan aşağı gerçekleri sapıtırıyor. İşin içyüzünü bilmeyenler, gerçekleri Nazım Bey'in söylediği gibi sanabilirler. Onun için bir noktayı tekrar anımsatmakta yarar gördük. Bundan önce "Yeşilordu nedir, ne değildir" ara başlığı altında, en yetkili ağız olan Üçüncü Şube Mazbata Muharriri Refik Şevket (İnce) Bey şöyle açıklamıştı Yeşilordu sorununu: **Yeşilordu başlangıçta, kanun ve yönetmeliklere uygun olarak kurulmuştur. Bu örgüt, Mustafa Kemal Paşa tarafından siyasî amacı olmamak ve birliği sağlamak için grup şeklinde kurulmuştur. İşte bu nedenledir ki Mustafa Kemal Paşa; Hakkı Behiç, Yunus Nadi, İbrahim Süreyya, Adnan, Husrev Sami Beyler gibi en güvendiği milliyetçi arkadaşlarını bu gruba almıştır. Fakat Nazım Bey, Şeyh Servet gibi komünistler bu grubu gizlice parti haline dönüştürmüşlerdir.** Ayrıca: "Yeşilordu Beyannamesi", "Yeşilordu Talimatnamesi" ve "Yeşilordu Nizamnamesi" kaleme alarak bunları gizlice dağıtmaya başlamışlardır. Amaçları bu üç başlı hücum dozu ile Anadolu'yu bir an önce komünize etmektir.

Refik Şevket (Zile) Bey'in sözünü ettiği "Yeşilordu Beyannamesi", "Yeşilordu Talimatnamesi" ve "Yeşilordu Nizamnesi", Yeşilordu illegal örgütünün gizlice dağıttığı ihtilal belgeleridir. Bunların asıllarından kopye edilmiş tam metinlerine bu yapıtı ekleyecek olan "İstiklâl Mahkemesi Gizli Duruşmaları ve Belgeleri" kitabında yer verilecektir. Yapıtın son satırları tamamlandıktan sonra adı daha değişik olabilir.

Bu ihanet belgeleri okunduktan sonra Nazım Bey'in gerçekleri saptırdığı daha kolaylıkla ve net olarak anlaşılmış olacaktır.

Şimdi, Nazım Bey'in Meclis karşısındaki kaçamaklı savunmasına tekrar dönelim:

Nazım Bey (devamla) — "Bir İç Tüzük yaptık. Paşa'nın bilgisi var mı, yok mu bilmem?.. Bunu kesinlikle bilmiyorum. Ama, Paşa'nın bilgisi olmaması nasıl mümkündür? Çünkü hükümette bulunan iki muhterem zat bu işlerin içindedir. Sonra Paşa'nın:

— Çalışmalara terk et!, demesi, Paşa'nın bu işi bildiğini anlatmaz mı?.. Şimdi beni suçlayan şey nedir? Esasen, Yeşilordu gizli nizamnamesini okursanız bilmem kaçıncı maddesinde diyor ki:

Türkiye'de bir Yeşilordu gizli teşkilâtı vardır.

Görülüyor ki gizlilik programın içinde var... Bu gizli parti neden oldu?.. Açıklayayım: Biz İngilizlere karşı gizli yaptık. Çünkü Yunanlılar bize henüz hücum etmemişlerdi. Bu iş açık olsaydı İngilizler işde bir Bolşeviklik olduğunu anlayacaklardı ve bize hücum edeceklerdi. Gizlilik işte bundan doğuyor. İngiltere'ye karşı şimdi ben İngiliz dostu olduğuma nazaran, Paşa ile en çok temasta bulunan adamlar, bu 14 kişi, beni aralarına aldılar ve niye Paşa'nın bilgisi ile beni genel sekreter yaptılar?.. Bir gün Yunus Nadi Bey geldiler:

— "Rusya'ya bir adam göndermek istiyoruz, dediler... Demek ki Paşa biliyordu. Bu hususta Mustafa Kemal Paşa:

— "Hayır dedi; ben adam gönderdim. Başka kimsenin gitmesine lüzum yoktur.

Bütün bunlardan, hükümetin başı olan Paşa'nın bilgisii olmasın; bu, nasıl oluyor! Bunun imkânı var mıdır? Kendi adamlarından 14 kişinin bulunduğu yeri bilmesin! Şimdi bunlar gösteriyor ki, burada Yeşilordu Teşkilâtı olsun da İhtilâl Hükümeti Reisi olan Paşa'nın bilgisi olmasın?"

BİR DEMAGOJİ USTASI

Mustafa Kemal Paşa:

— Yeşilordu Teşkilâtı'ndan haberim yok, demiyor ki. Nazım Beyin ısrarla bu nokta üzerinde durması demagojiden ve konuyu dağıtıp dikkatleri başka noktalara çekmek çabasından başka bir şey değildir. Zaten, Nazım Bey'in konuyu dağıttığı, demagojiye saptığı milletvekillerinin de dikkatinden kaçmadığı için Nazım Bey'i uyarmaya başlamışlardı. İşte, Eskişehir Milletvekili Emin (Sazak) Bey oturduğu yerden Nazım Bey'e sesleniyor:

Emin Bey (Eskişehir) — "Şu işin gizli safhasına geçseniz Nazım Beyefendi."

Nazım Bey (devamla) — "O kadar gizliyiz ki Paşa'nın bile haberi yok."

Avni Bey (Saruhan) — "Gizli Komünist mühürünü ne vakit kazdırdınız?"

Nazım Bey (devamla) — "Efendim, bugün Dahiliye'nin 80 bin lirası bir tahkikat uğruna gidiyor. Bunu siz kabul ediyor musunuz? Paşa'nın haberi yokmuş... Burada bir Yeşilordu Merkez Heyeti vardı. Bu, şimdi söz konusu olan Salih Hacıoğlu. Bunlar da burada bir gizli cemiyet kurmuşlardı. Benim gizli Komünist Partisi ile katiyen alâkam yoktur.(!)

— "Faaliyetinize son veriniz, dendiği anda burada bir Yeşilordu Merkez Heyeti vardı. Sonra Konya Milletvekili Refik (Koraltan) Bey arkadaşımız burada Hüsrev Bey'in

"Memur-i Mesul" olmasını uygun görmüştü... Sonra Paşa, çağırıp da Süreyya Bey'e:

— Faaliyetlerini bırak!, dedi. Refik:

— Azizim, ben Salihoğlu'nu biraz şüpheli görüyorum. Zatıâliniz mademki buraya dahilsiniz, sizi sorumlu tanıyoruz. Korkarım ki Hüsrev Sami Bey, işlerinin çokluğu dolayısiyle bu işle uğraşamayacak.

Emin Bey (Eskişehir) — "Tarihi hatırınızda mı?"

Nazım Bey (devamla) — "Hatta Refik Bey'i koridorda buldum; politikaca öyle gerekti. Faaliyeti durdurduk..."

Emin Bey (Eskişehir) — "Tarihi hatırınızda mı?"

MUSTAFA KEMAL KOMÜNİSTLERE "DUR" DİYOR:

Nazım Bey (devamla) — "Paşa'nın cepheden dönüşünde... Bunun üzerine biz haber aldık ki bizim faaliyetimizi durduruşumuz bazılarının faaliyete geçmesini gerektirmiş. Dediler ki:

— Eskişehir'de bir Komünist Partisi kurulmuş... Biz bunu zararlı gördük. (...) Bunun üzerine, teşkilâtımız sözcüsü olan Yunus Nadi Bey Mustafa Kemal Paşa'ya gitti, dedi ki:

— Faaliyetinizi durdurun, dediniz; emrinizi tuttuk, durduruk. Fakat şimdi ortalıkta bazı cereyanlar var. Birtakım münasebetsiz adamlar çıkıyor; teşkilât yapıyorlar. Biz bu teşkilâtı böyle adamlara yaptırırsak bu memleket fenaya gider. Oysa biz sizin elinizin altındayız.

"Mustafa Kemal Paşa bu sözü kâh uygun buldu, kâh uygun bulmadı; nihayet kabul etti ve o vakit..."

Nazım Bey'in bu sözü gırtlağında düğümleniyor ve lâfını bitiremiyor. Çünkü, Mustafa Kemal Paşa oturduğu yerden kalkmış, sert bir çıkış yapmıştır:

Mustafa Kemal Paşa — "Kabul edilen nedir! İzah eder misiniz?"

Nazım Bey (devamla) — "Milletvekillerinden bir Halk Zümresi teşkiline onay verdiler. "Halk" tabirini Paşa, "Zümre" tabirini Yunus Nadi Bey koydu. Bendeniz o zamana kadar, milletvekili arkadaşlar bilirler ki, bir "Halk Zümresi"nin

aleyhindeydim. Fakat, karar verildikten sonra arkadaşlar dediler ki:

— Bir program yapalım da, götürüp Paşa'ya gösterelim.

Programı Yunus Nadi Bey yaptı. Paşa'ya götürüp gösterdi mi, bilemiyorum? Bendenize getirip gösterdi:

— Meclis'ten bizim arkadaşımız bunlardır; sen buna himmet et.

Dedi. Ve biz de "peki" dedik. Bu işe çalıştık. İkinci hafta Paşa ile bir defa daha temasta bulundu. O vakit Üçüncü Enternasyonal'in bildirisi gelmişti. Paşa:

— Bu cereyanın yok edilmesi lâzım gelecektir. Bunu hükümetçe yapalım.

Dedi. Biz de o vakit Paşa'ya dedik ki:

— Hükümet memurlarını yolunuzda olan adamlardan tayin edelim. Halbuki Kadri Bey'i Van'a tayin ettiniz. Bu adam Bolşeviklik aleyhinde propaganda yapıyor. Bunu nasıl yapalım?

Paşa dedi ki:

— Kadri benim yolumdan çıkmaz. Ona da anlatırsak o da yola gelir.

"Hamdi Bey'i aldı, yemin ettirdi. Biz faaliyete geçtik. Paşa'nın müsaadesiyle... Sonra Kadri Bey de geldi; ona da yemin ettirildi."

Atıf Bey (Bayezit) — "Faaliyet "Halk Zümresi" adına mı, yoksa "Yeşilordu" adına mı?"

Nazım Bey — "Hayır... Şimdi azizim, bu iki kişiye yemin ettirilir de Paşa'nın haberi olmaz mı?"

Böylesine kaçamaklı, kaypak, dolambaçlı ve aynı mihver üzerinden dönen ifade milletvekillerinin artık iyiden iyiye canını sıkmaya başlamıştır... Çünkü, lâfı döndürüp dolaştırıp **"Paşa'nın haberi olmaz mı?"** diyor. Kendi mihveri etrafında dönen topaç gibi bir savunma bu... Gene tekrar edelim: Yeşilordu'dan da, Halk Zümresi'nden de haberi var Paşa'nın... Fakat bu örgütlerin yolundan saptırılmasını öğ-

renince de faaliyetlerini durdurmuştur... Bu, temcit pilavına benzeyen savunma karşısında milletvekillerinin artık sabrını tükenmiştir. İlk çıkışı Osman Bey yapıyor:

Osman Bey (Lâzistan) — "Ben de Avni Bey'in fikrine katılıyorum. İçimizden bir heyet seçerek bu işin halline çalışalım."

Müfit Efendi (Kırşehir) — "Efendim, bendeniz Nazım Bey'in savunmasına ait bir şey söyleyeceğim. Gûya Paşa'nın bilgisi var, demek isteniyor. Elde bir "Cemiyetler Kanunu" var. Cemiyetler Kanunu'na uyulmadıkça üç tane paşa bir arada olsa, resmî izin olmadıkça yine de olmaz. Şimdi böyle bir cemiyet var mı, yok mu?"

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) — "O halde yalnız değildir; müdafaa ediyorsa bunu söylesin. (Gürültüler)... Hilmi Bey! Meclis'in müzakere intizamını bozuyorsun." (Gürültüler).

Niçin bu gürültüler biliyor musunuz? Nazım Bey sık sık "Paşanın haberi vardır" diyor ya, Hüseyin Avni Bey de hem bu fırsattan yararlanmak, hem de M. Kemal'i yıpratmak fırsatını bulduğu için yaptığı müdahale nedeniyle... Çünkü Hüseyin Avni Bey'in, Mustafa Kemal'in şahsî muhalifi olduğu, O'nunla ilgili her karara itiraz ve muhalefet ettiği bilinmektedir... Avni Bey: "Mademki Paşa'nın haberi var; o halde o da sorumludur. Nazım Bey bunları söylesin..." demeye getiriyor... İşi şahsiyata dökmek istemesinden bu gürültüler...

Tekrar Meclis'e dönelim:

Müfit Efendi (Kırşehir) — "Bir Cemiyetler Nizamnamesi var. Buna riayet edildi mi, edilmedi mi?"

Faik Bey (Cebelibereket) — "Şuradan, buradan sorular soruluyor. Bu hal, meselenin anlaşılmasına engel oluyor... Nazım Bey istediği kadar söylesin. Yalnız, kanununun dışına çıkmasın."

Nazım Bey (devamla) — "Azizim şimdi bir Yeşilordu'nun nizamnamesi vardı. Bir rivayete nazaran 25 kişi... Gazete ile ilân edildi... "Yeşilordu, Cemiyetler Nimazname-si'ne uygun olarak kuruldu mu?" deniliyor. Bu, yalnız benim hatam değil. Bu, 14 kişinin hatasıdır. Eğer idam edilmek lâzım geliyorsa hepimiz birden idam edilelim."

Muhiddin Baha Bey dedi ki: "Biz 25 kişiyiz". Hakkı Behiç (Beyiç) Bey de yazdığı şeyde diyor ki:

— Nazım Bey'in bilgisi dışında daha adamlar vardı. Genel Merkez 25 kişidir.

"Şimdi, Muhiddin Baha Bey burada ise gelsin, o da söylesin. Eskişehir Livası'nda resmen şu kadar kişi vardır. Bunlar bizden ayrılmışlardır ve bir "Komünist Partisi" teşkil etmişlerdir. "Mühürü alın getirin" dedi. Sonra Salih, Ayetullah geldiler. Bunların beyanname yazdıkları bir gece orada bulundum, bunlar memleketi ifsat ediyorlar" dedim. Hacı Şükrü Bey buradadır. Gece gitti, Paşa'ya haber verdi. Konya Milletvekili Refik (Koraltan) Bey biraderimiz buradadır. Bunlara dedim ki:

— Azizim, siz bu şeye dahildiniz. Bizim bilgimiz olmadan Cemiyet adına nasıl yapılıyor?.. Benim anladığıma göre hükümet, gerekli araştırmayı yaptı. Yeşilordu'nun, hükümetin aleyhinde bulunduğunu Vakkas Ferit Bey'e söyledi. "Ben, Hacı Şükrü Bey'e tezkere yazdım" dedim...

Hacı Şükrü Bey buradadır. Dedi ki:

— Biz sizden ayrılmıştık. Yine size girmek istiyoruz.

Vakkas Ferit çıkmış, gitmişti. Kendisini Kırşehir'den getirdiler; hapsettiler; mahkemeye verdiler. Muhakemeleri icra edilmiş. Bunlar beraat etmişler. Bu adamlar, "İştirakiyun Fırkası"nın kuruluşundan 20 gün önce geldi, bana müracaat etti. Maksadım, bu gizli şeyleri meydana çıkarmaktı. Huda hakkı için ben bunların aleyhindeydim.

Efendim, Bolşevik harekâtının başladığını ve içerilere doğru yayıldığını işittiğim zamanlarda ki hepimizin gözü doğuya dönüktü, hatta bazıları da Rus ordularının gelme-

sini bekliyordu. Sonra, dikkate alıyor musunuz? Rus tehlikesi önemliydi. Bu selin memleketi yıkmaması için Yeşilordu meydana getirildi. Yeşilordu Teşkilâtı, arkadaşlarından bir kısmının dediği gibi, Rus seli önüne korumacı bir siper yapmak istedi. Onlar geldikleri zaman bu selin önüne onlar geçsin diye.

Yeşilordu Teşkilâtı, gizli bir teşkilât sayılmaz. (!) Efendiler! Sizin koridorlarınızda herkesin elinde bir Yeşilordu Nizamnamesi vardı. Yeşilordu bir Genel bir örgüt değildir. Gazete ile ilân edilmiştir. Yeşilordu'nun yalnız merkez heyeti vardı. Merkez heyetinin 25 kişi olmasına karar vermiştik. Eskişehir'de varmış. Kimlerden kurulu, kimse bilmiyor. Söyleyeceklerim bunlardan ibarettir."

ORDU DA BULAŞTIRILMAK İSTENİYOR: Nazım Bey, konuşmasını burada bitiriyor. Söylediklerinden çok söylemedikleri önemlidir. Kimi konulara hafifçe dokunarak geçmiş, kimilerine de hiç dokunmamıştır. Oysa, saptanmış birçok suç ögesi ve ele geçirilmiş belgeler vardır. Bunları İstiklâl Mahkemesi soruşturması sırasında öğreneceğiz.

Birçok milletvekili, konuşmaların yeterli olduğuna dair önerge veriyor. Reis, bunu Meclis'e duyuruyor:

Reis — "Müzakerenin yeterliliğine dair önergeler var."

Basri Bey (Karesi) — "Benim, daha önceki olaylarla ilgili bir önergem var. Özete de geçmemiş. Bu fıkralarda bazı şeyler kayıtlı olduğunu hatırlıyorum. Onun için Şube'nin mazbatasında meseleler belirlidir. Onlar niçin söz konusu edilmiyor? İfadelerin aynen okunmasını teklif ediyorum."

Necati Bey: "Efendim, Sivas'ta Sultanî muallimlerinden Ruşen Efendi adında bir zat, Ordu Kumandanı tarafından mahkememize verilmiştir. Bu zat, Gizli Komünist Teşkilâtı ile birleşmiş ve "bu tarzda çalışınız" diye kendisine talimat verilmiş. Kendisine, Şeyh Servet Efendi'nin teşkilât

yapmak üzere mektubu var. Yanıbaşında "Salih bilmem ne yoldaş" imzası da var. Ordu tarafından elde edilmiş. Mektubu aynen mevcuttur.

"Subaylar arasında Yeşilordu'ya erler kaydetmeye çalışılmış. Bu zat aynı zamanda Mustafa Suphi'ye de mektup göndermiştir. Bu adam, aldığı emir üzerine kim olduğunu bilmeden, kendisine verilen emir üzerine teşkilât yapabilir mi? Bu zat ayaklanmış mıydı?"

Nazım Bey — "Arzettiğim gibi, tekrar faaliyete geçtiğimiz zaman Van Valisi Kadri Beyle Bayezıt Mutasarrıfı Tahir Bey yemin ettirdi. Şeyh Servet Efendi'nin de teşkilât yapmak üzere kendisine yazdığı mektup da vardır. "Memleketin çıkarları faaliyetleri durdurmayı gerektirir" dendiği zaman biz faaliyetimizi terk etmişizdir... Memlekette bir anlaşmazlık çıkarmak istemiyoruz. Mademki memlekete zararlıdır; bırakalım memlekete hizmet etmek isterken fenalık yapmayalım" diyerek darıldılar, çekildiler."

2 MİLYON LİRAYI NERDEN ALDIN?

Sesler — "Kimdi? Söyle!"

Nazım Bey (devamla) — "Eğer bizim bir kabahatimiz var idiyse bize izin vermemeliydiler. Mademki izin vermişler, kabul etmişler demektir. Biz faaliyetten el çekmişizdir."

Bir Milletvekili — "İki milyon lirayı nereden aldın? Cevap ver."

Nazım Bey (devamla) — "Bana müracaat ettikleri zaman onların teşkilâtı vardı. Rifat Efendi ve Avni Bey'in sorduğu mesele haziranda idi. Şimdi bana ne soruyorlar? Ben bunu sokakta işittim. Eskişehir'de bir bildiri yazmışlar, bir de mühür basmışlar. Hürrem Sami Bey gitti. Paşa Hazretleri oraya adamlar gönderdi. Şerif Manotof Hükümet'ten 450 lira almış, bir Komünist partisi kurmuş."

KOMÜNİZM HAREKETLERİNİN İÇYÜZÜ İLK KEZ MECLİS TAHKİKAT RAPORUNDA AÇIKLANIYOR

REFİK ŞEVKET BEY PERDE ARKASI OLAYLARINI AÇIKLIYOR: Nazım Bey savunmasını burada bitiriyor. Olayları kendi işine geldiği gibi anlattığı için hatıra gelen birçok sorular cevapsız kalmaktadır. Tahkikatın havale edildiği Meclis 3. Şube mazbatasında neler yazılı? Dosyada ne gibi sırlar saklıdır? Bilmiyoruz.

Zihnimize takılan bütün soru çengellerinin cevabını Üçüncü Şube Mazbata Muharriri Refik Şevket Bey'in açıklamalarında bulabileceğiz; şimdi onu dinleyelim:

Refik Şefket Bey — "Efendim, Nazım Bey buyurdular ki: "Şube yalnız Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesini aldı, tahkikatını ona göre yaptı.

Yüksek malûmları olduğu gibi İstiklâl Mahkemesi'nden Meclis'e bir yazı gelmiştir. Bu yazıda Mustafa Nuri ve Zinetullah gibi birtakım kişilerin yakalandıkları ve sanıklardan dokunulmazlığı olanların mahkeme huzuruna çıkarılabilmeleri için gerekli yasal işlemin yapılması istenilmektedir.

"Şimdi, şubemizin bu konularda yapmış olduğu tahkikat hakkında açıklamalarda bulunacağız. Biz, bu meselenin Meclis'te açığa kavuşturulmasına istedik . Nazım Bey'e yöneltilen suçlardan birincisi ahali arasında bölücülük, an-

laşmazlık yaratmak ve bozgunculuğa sevk etmek... Birtakım şahıslar yakalandı. Bunlar sorguya çekildikleri zaman suçlarını itiraf ettiler. Ayrıca, Nazım Bey'in de bu meselede suçlu olduğunu ifade ettiler. Onun için diyorum ki Nazım Bey'i sorgusu yapılmak üzere İstiklâl Mahkemesi'ne gönderelim.

Nazım Bey hakkındaki tahkikat 3. Şube'ye havale edildi. Mesele şubeye geldikten sonra biri Nazım Bey hakkında şubece yapılan soruşturma, diğeri de İstiklâl Mahkemesi'nce yapılan soruşturma... Bu iki tahkikat da aynı mesele hakkında.

Bizi buna zorlayan bir sebep vardır, o da, Nazım Bey'in mebusluğu idi. Yüksek malûmlarıdır ki dokunulmazlığının meselesini dikkate almak lâzımdır. Ondan sonra mahkemeye vermek gerekir. Bunu şubede düşündük: Acaba biz İstiklâl Mahkemesi soruşturmasıyla ve elde ettiği belgelerle ne suretle hareket edeceğiz?.. Bu bir... İkincisi: İstiklâl Mahkemesi'nde tutuklu bulunan sanıklarla yüzleştirilmeleri lâzım... Şubeye yapılan bu soruşturma sırasında dışarıda bir şeyler olursa tabii bu, bütün arkadaşlarımızın ve bizim onurumuza uygun düşmeyecektir. Bunu da düşündük, **oradaki belgeler, şube içindeki belgelerdir** dedik."

YABANCILARDAN PARA ALMA SORUNU: "Dördüncüsü: Yabancılardan para temini... Beşincisi: Ethem'le ilgisi... Başkalarından araştırmayı ve başkalarıyle yüzleştirmeyi uygun görmedik. Yalnız evrak, resmî belgeler ve resmî kişilerin ifadesine müracaat edeceğiz. Nihayet Basri, Memduh ve Asım Bey kardeşlerimizin ifadesine müracaat ettik. Bu ifadeler tamamen burada okunmuştur. Şüphe ederlerse bakabilirler, aynıdır. Yalnız, siz bir iki rakam yazmıştınız.

Sonra efendim, biz bu ifadelerden sonra Nazım Bey'in ifadesine müracaat etmek istedik. Sonra, sorduğumuz sualleri eline vererek Nazım Bey'i-istediği gibi cevap vermekte- serbest bıraktık. Bütün cevapları istedikleri gibi verdiler.

GİZLİ CEMİYET MESELESİ: "Teşekkür ederiz ki Nazım Beyefendi ifadeleri tamamiyle okumuştur; burada tekrara gerek kalmadı. Bu birincisi.... Gizli Cemiyet meselesini itiraf ettikten sonra bunu hükümete atfetmekten ibarettir. Yani, hükümetin bundan haberi vardır; (Nazım Bey'in iddiasına göre) bu, resmen teşekkül etmiştir. Birinci kısım bu.

İkinci kısım ki, ikinci ve üçüncü ve dördüncü suçlardır. Bunları da Nazım Bey tamamen inkâr etmektedir. Bendeniz öyle zannediyorum ki Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini doğrudan doğruya Nazım Bey'in savunma şâhidi olarak dinlemişizdir. Kararnameden anlaşılıyor ki "Nazım-Ethem" olayında "Nazım Bey ilişkili değildir" dediler. Bu olumsuz bir şahitliktir; savunma şahitliğidir. Bundan dolayı "esas ve delililere" kesinlikle etkisi yoktur.

İKİ MİLYONU NEREDEN ALDILAR? Şimdi efendim, Nazım Bey hakkında evrak ve vesikalar elde ettik. Bunlar tabii İstiklâl Mahkemesi'nce elde edilmiştir. Bu evrak ve belgelerden ikisi mektuptur. Bu mektuplardan birisi, Zinetullah Şerif'in Ethem'e "Gizli Komünist Fırkası" mühürü ile yazdığı bir mektuptur. İkincisi, Ethem'in kardeşi Tevfik'e yazdığı bir mektuptur. Gizli teşkilâtın genişletilmesi için taahhüt eylediği paranın 8 bin lira olmayıp **2 milyon lira** olduğuna dairdir. Diğeri de "Mustafa Kemal Paşa'nın kendilerine anlattığına, (buna rağmen) ilişiğini kesmek istemediğine dair bir mektuptur ki bu da Zinetullah ve Şerif Manatof imzalı olup demin arzettiğim partinin mühürü ile mühürlenmiştir.

Bir de efendim birer suretini sonradan Nazım Bey bize vermiştir. Yeşilordu Nizamnamesi, Gizli Komünist Fırkası Beyannamesi ve sonra Halk İştirakiyun Fırkası vardır. Esas itibariyle Halk Zümresi Meclis'te teşekkül etmiş ve siyasî olmadığı için teşekkülünden faaliyetini tatil etmesi hakkında verilen emir tarihine kadar yalnız Meclis'e münhasır olarak kalmıştır. Fakat ondan sonra teşkilâtını taşra-

ya kadar yaymış ve birtakım bildiriler yayınlamıştır. En sonra da İstiklâl Mahkemesi'ne aksetmiştir."

HALK İŞTİRAKIYUN FIRKASI NASIL KURULDU? "Meseleyi bu suretle düşünürsek daha iyi olur. Sonra efendim, bu Yeşilordu Fırkası, yasaklandığı tarihe kadar yalnız Meclis'te faaliyet gösterdiği için biz bu kısmı bir suç saymadık. Bu, şubenin bir kanaatidir. Sonra efendim, ikinci kısım geliyor ki o zaman bu Yeşilordu'dan ayrılmış "Komünist" adını taşıyan bir parti var. Ayrıldıktan sonra yalnız başına -ve demin Nazım Beyefendi'nin buyurdukları gibi- birkaç arkadaştan ibaret olarak faaliyetini yürütmüştür. Daha sonra Gizli Komünist Partisi kuranlar aralarından ayrıldığı için canları sıkılmış, Nazım Bey'e gelmiş:

— Biz seninle birleşeceğiz; kabul ediniz.

Demişler. Ondan sonra efendim Yeşilordu ile "Genç" veya "Gizli Komünist Partisi" ikisi birleşiyor ve "Halk İştirakıyun" adını alıyor; beyanname, program ve nizamnameye tabi olarak... Biz şubede bütün partilerin nizamname ve programlarıyle bunu mukayese ettik. "Halk İştirakiyun Beyannamesi -burada okunduğu gibi- bizim parolamız demektir" diyor.

İkincisi: Adresi: "Tokat Mebusu Nazım"dır. "Bu beyannamelerin vüsulünde mektubunuz vâsıl olmuştur" deniliyor. Sonra, Yeşilordu talimatında önemle göz önüne alınacak maddeler var. Bu, gizli değil de nedir?"

BİR PARTİ Kİ DIŞI BAŞKA-İÇİ BAŞKA: "Bir de Halk İştirakiyunu -Basri Bey ve arkadaşlarının buyurdukları gibi- iki kısma ayırıyoruz: Birisi "Halk İştirakiyun Fırkası" ki gizli olanıdır. Fakat bu beyanname tarihsizdir ve Nazım Bey tarafından yazılmıştır; el yazısıyledir. Mühürün üzerinde "Gizli Komünist Fırkası" ve "Temsilci" kelimesi vardır. Mühürlerde: "Salih Hacıoğlu Nazım Bey -Kâtibiumumî (genel

sekreter)" unvanı altında imzası vardır. Bir de ayrıca Genel Merkez mühürü var."

BEYANNAMEDE MUSTAFA KEMAL ALEYHİNDE NELER YAZIYOR? "Asıl mesele bu değildir. Bir beyanname vardır ki bu da "Gizli Komünist Fırkası Beyannamesi"dir. (Gizli oturum tutanak kâtibi birkaç kelimeyi yetiştiremediği için burasını boş bırakmış)... Hürriyet ve İtilâf'a mensuptur, İngiliz taraftarıdır. Ankara'da teşkil olunan bir hükümet var. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından teşkil olunan bir hükümettir, fakat burjuvaziye mensuptur. Kendileri, (Yani Mustafa Kemal) İttihat ve Terakki'nin karşıtı, üzgün-kırgın; siyasetsizdir.

Bunlar açıkça yazılıdır."

Gene bir nokta koyalım ve bu gerçek dışı yargı üzerinde duralım. Önce "Maklup ve münfail" deyimlerini açıklayalım: Mustafa Kemal İttihat ve Terakki"den uzaklaştırılmış imiş! ve "Hiç bir siyasî görüşü yok" imiş! Bu, gülünç bir iftira. Çünkü Mustafa Kemal İttihat ve Terakki'den uzaklaştırılmış değildir. Aksine, İttihat ve Terakki Mustafa Kemal'i örgüte bağlamak için her çareye başvurmuş, hatta bu amaçla çeşitli yollardan tatmin etmek istemiştir. Pek açık ve kesin olarak bilinen bir gerçek var: Mustafa Kemal 1908 operasyonundan sonra İttihat ve Terakki içindeki subay kadrosunun kışlalarına dönmesini önermiştir. Bu önerisi yerine getirilmediği için de önerisine örnek ve önder olmak üzere kendini askerlik mesleğine vermiştir. Bu tutumdan dolayı gocunan Mustafa Kemal değil, İttihat ve Terakki'dir.

Siyasetsizliğe gelince; Millî Kurtuluş hareketinin baş amacı önce siyasî sonra askerîdir. Çünkü Mustafa Kemal'in açıkça belirttiği gibi zafer bir gaye değildir. Zafer ancak kendisinden daha büyük olan bir amacı elde etmek için gereken en bellibaşlı vasıtadır. Amaç fikirdir. Zafer, bir fikrin elde edilmesine hizmeti oranında değer ifade eder. Bir

fikrin elde edilmesine dayanmayan bir zafer yaşayamaz.. Yoksa başlıbaşına zafer, boşa gitmiş bir gayret olur

Evet, Kurtuluş hareketinin amaçladığı fikir, emperyalizmle savaş, her bakımdan bağımsız bir Türkiye ve özgür Türk Ulusu....

Refik, Şevket Beyin ilginç açıklamalarını izlemek üzere tekrar Meclis'e dönüyoruz.

"NAZIM BEY SUÇLUDUR"

Refik Şevket Bey (devamla) — "Yeşilordu Partisi'yle Komünist Partisi birleşmiştir. Nazım Bey'in de Gizli Komünist Partisi'nin beyannamesinden haberi vardır. Haberdar olduğu halde Yeşilordu ile birleşmiştir, birleştirmiştir. Bunu Nazım Bey'e sorduğumuz zaman:

— Hükümet bu beyannameyi tutmuştur, (tutanakta birkaç kelime boş bırakılmış).

"Zannediyorum bu, mantıkî bir müdafaa ve mantıkî bir iddia değildir. Kabahati buradadır: Böyle yıkıcı ve gizli bir cemiyet ile kendi partisini birleştirmesidir.

Efendim, sonra buna "Halk İştirakiyun" adını vermiştir. Soruşturma evrakında okunduğu gibi Zinetullah'ın evinde kadınlarla birleşerek o kadınların katıldığı müzakere neticesinde araları açılmış ve cemiyet dağılmıştır. Çoğunluk da öbür tarafa geçmiştir. İfadeleri de böyledir.

Bendeniz hiç bir vesika olmadığını farzediyorum. Böyle olsa bile, İstiklâl Mahkemesi'ndeki sanıklar Nazım Bey'i suçluyorlar. Binaenaleyh Nazım Bey suçlu konumundadır ve orada muhakeme olmak herhale lâzımdır. Hiç bir kanıt olmadığı takdirde, buna katiyen şek ve şüphesi olmaya adliyeciler kalksın, söylesin. Binaenaleyh Nazım Bey suçlu konumundadır. Bunun için mahkemeye gitmelidir, orada bizim arkadaşlarımız vardır. Gizli Komünist Partili'ler tutuklanmıştır.

"Şimdi mevcut delillerden bize kanaat gelmiştir. Nazım Bey birçok ifadelerde bulundular. Paşa Hazretleri de bunu şubede kesin olarak söylemişlerdir. Farzedelim ki Paşa Hazretleri böyle bir emir versinler. Acaba böyle bir emir kanunî midir, değil midir? Yalnız Cemiyetler Kanunu'nun 3. ve 6. maddeleri dikkate alınırsa bir kere kanuna aykırı olduğuna şek ve şüphe yoktur. Sonra bu madde gereğince Nazım Bey'in sanıklığı tahakkuk ediyor. Ondan sonra 12. ve 13. maddelerle ve Kanunuesasî'nin 127. maddesine geçerek inceleme yaparsak bu gizli cemiyetin maksadı nedir? Bunu anlamak lâzımdır.

HÜKÜMETİ DEVİRME VE İSYAN SORUNU: "Şimdi yöneltilen suç, a) Halk arasında bölücülük, b) Millî Hükümeti devirme plânı, c) Yabancılardan para alma, d) Âsi Ethem'le isyan harekâtında işbirliği meselesi... Bunlara delillerle bize kanaat gelmiştir.

CASUSLUK MESELESİ: "Esasen mesele kanaat meselesidir. Bu kanaate göre İstiklâl Mahkemesi'nde sanık ve tutuklu bulunanlardan (edindiğimiz kanaate göre) biz de Nazım Bey'i suçlamayı uygun gördük. Şimdi efendim, bu soruşturma esnasında bir mesele daha öğrendik: Hafiye teşkilâtı meselesi. Bunun için Meclis'te bir casus teşkilâtı yapılmış, sonra bize de, yani şubeye de bilgi verilmiştir.

Şu halde efendim Meclis'in çoğunluğu bundan haberdar olmuşlardır. Bir komisyon teşkil olunmuş, komisyonun birçok üyesi de bu suretle öğrenmişlerdir. Yani arzetmek istiyorum ki bu da bizim soruşturmamıza bağlıdır, fakat biz bunu araştırmak istemedik. Çünkü bu kimselerin vatan haini oldukları saptanırsa, ben öyle zannediyorum ki, en büyük suç olan vatan hainliği cezası..." (tutanakta birkaç kelime deşifre edilememiş).

RUS SEFARETİ'NDEN KİMLER PARA ALIYORDU: "İkincisi: Rus Sefarethanesi'yle ilişki kurulması... Bundan

dolayı da araştırmayı derinleştirmeye lüzum görmedik. Halbuki elimizde deliller vardır. Bunlar da raporlardaki ifadelerden ibarettir ve Nazım Bey, Mehmet Şükrü Bey, Şeyh Servet'e yöneltilen casusluk suçlarıdır (...). Tabiatıylakendilerinin Rus Sefarethanesi'nden maaş alarak onları Meclis'teki müzakerelerden haberdar etmeleridir. Bu da sırf, Bolşevikliğin memlekette teşkili için yapılan bir harekettir."

Refik Şevket Bey'in bu açıklamaları burada bitiyor. Bundan sonra Reis, müzakerenin yeterliğini oya koyuyor, kabul ediliyor. Bu arada birkaç önerge veriliyor. Kabul edilen önergeye göre Nazım Bey İstiklâl Mahkemesi'ne veriliyor; ayrıca Şeyh Servet (Akdağa) Efendi hakkında koğuşturma yapılması onaylanıyor.

ATATÜRK, NAZIM BEY HAKKINDA NE DİYOR?

Yeşilordu, yakın tarihimizin birkaç yönü olan en karmaşık, en karanlık olaylarından biridir. 60 yıldan bu yana hakkında en çok yazı yazılan bir konu bu. Ben şu kanıdayım ki bu karmaşık sorun gene de aydınlığa kavuşturulamamıştır. Refik Şevket Bey'in Meclis'teki bu açıklamalarını, Yeşilordu sorunu üzerine ilk ışık sayabiliriz.

Nazım Bey'in İstiklâl Mahkemesi'ndeki sorgusuna geçmeden önce Atatürk'ün Nazım Bey'in karakteri ve eylemleri hakkındaki düşüncelerine burada yer verelim.

SATILMIŞ MİLLETVEKİLLERİ: Atatürk diyor ki:

"Meclis üyeleri arasından, aykırı birtakım ilkelere eğilim gösterenler çıkmaya başlamıştı. Bunlardan biri olmak üzere Nazım Bey ve arkadaşları en çok dikkatimi çekmişti. Nazım Bey'in, daha Sivas Kongresi esnasında kendisinden aldığım safsatalarla (aldatıcı, yalancı şeyler, boş söz) dolu bazı mektuplarıyle ne zihniyet ve mahiyette olduğunu anlamıştım. Nazım Bey mebus olarak Ankara'ya geldikten sonra her gün yeni yeni siyasî faaliyetler gösteriyordu. Teşekküle başlayan her siyasî hiziple temas fırsatını kaçırmıyordu.

Nazım Bey doğrudan ve dolaylı olarak yabancı çevrelerden bazılarıyle temas yolunu bulmuş, onlardan teşvik görmüş, yardımlarına da mazhar olmuştu.

Bu zatın "Halk İştirakiyun Fırkası" diye, ciddiyetten uzak, sırf menfaat temini maksadıyle bir parti teşkili ve teşebbüsü ve onun başında gayrı millî faaliyet sevdasında bulunduğunu mutlaka duymuşsunuzdur.

Bu kişinin yabancı çevrelere de casusluk ettiğine de asla şüphe etmiyordum. Nitekim İstiklâl Mahkemesi de birçok gerçekleri meydana koymuştu.

İşte efendiler; bu Nazım Bey, bizzat ve arkadaşları vasıtasıyle yaptığı sürekli propaganda sayesinde ve bize muhalefete hazırlananların, milletin yüksek menfaatlerini unutarak yardımlariyle Dahiliye Vekâleti'ne geçirilmişti. Bu suretle Nazım Bey, hükümetin bütün iç idare makinesinin başında memleket ve millete değil, fakat paralı uşağı olduğu kimselerin arzusuna en büyük hizmeti ifa edebilecek vaziyete gelebilmişti.

Doğal olarak efendiler, buna razı olamazdım. Onun için Dahiliye Vekili Nazım Bey'i kabul etmedim ve istifaya mecbur ettim. Lüzum görüldüğü zaman dahi Meclis'te gizli oturumda bilgi ve düşüncelerimi açıkça söyledim.

Muhterem efendiler! (...) Meclislerle idare olunan memleketlerde en tehlikeli yön, bazı milletvekillerinin yabancı nam ve hesabına çalışmış ve satın alınmış olmalarıdır. Millet meclislerine kadar girmek yolunu bulabilen vatansızlara tesadüf edilmesi uzak bir ihtimal olmayacağına tarihin bu konudaki örnekleriyle hükmetmek zorunludur. Bunun için millet, vekillerini seçerken çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır."

Atatürk'ün, Nazım Bey hakkındaki bu görüşlerini böylece saptadıktan sonra şimdi sıra İstiklâl Mahkemesi duruşmasına geldi:

NAZIM BEY İSTİKLÂL MAHKEMESİ'NDE HESAP VERİYOR

Nazım Bey'in, 21 Mart 1921 günündeki gizli oturumda Meclis karşısında yaptığı savunma hiçbir bakımdan Meclis üyelerine inandırıcı gelmemiş, İstiklâl Mahkemesi'nce yargılanmasına karar verilmiştir.

NAZIM BEY TUTUKLANIYOR: Nazım Bey 12 Nisan 1921 gününde tutuklanıp Ankara İstiklâl Mahkemesi karşısına getiriliyor. Mahkemeye Cebelibereket Milletvekili İhsan Bey başkanlık etmektedir. Başkan, usul gereğince adını, sanını sorduktan sonra ilk soruyu yöneltiyor:

— Evvelce siyasî partilerden hangisine mensup idiniz?

— Evvelce İttihatçı idim.

— Ankara'da bir "Yeşilordu Cemiyeti" kurulmuş. Zatıâliniz de bu cemiyetin genel merkezazasından bulunuyormuşsunuz. Bu cemiyetin kuruluş maksadı nedir? Zatıâliniz bu cemiyette ne tarzda vazifeli bulunuyordunuz?

— Bu cemiyet, Avrupa emperyalizmi ile mücadele cemiyetidir. Bendeniz de azadan bulunuyordum. Aynı zamanda genel sekreter seçildim.

— Genel merkezdeki aza arkadaşlarınız kaç kişi idiler ve isimleri nedir?

— Hepsi de Milletvekili olan Şeyh Servet Efendi, Doktor Adnan Bey, Hakkı Behiç Bey, Eyüp Sabri Bey, Yunus

Nadi Bey, Husrev Sami Bey, İbrahim Süreyya Bey, Doktor Mustafa Bey (Bengisu) Muhiddin Baha (Paşa) Bey, bendeniz.. Şimdi hatırıma gelen işte bunlardır.

— Bu cemiyet teşkilâtını nerelere kadar genişletti ve bu suretle teşkilâta memur edilen kimlerdir?

— Teşkilât esasen hazırlık mahiyetinde idi. Arkadaşlar, emin oldukları kimseleri bu gayeye hizmet için teşkilâta memur ediyorlardı. Ankara'da ve Eskişehir'de birer "Heyet-i Merkeziye" vardı. Diğerleri henüz teşekkül etmemişti.

— Ankara'da merkez teşkilâtını kim yaptı ve Ankara merkezi kimlerden oluşmuştu?

— Ankara'da bir heyet-i merkeziye teşkilini, genel merkez kararlaştırdı ve bu işe Husrev Sami Bey'i memur ettiler. Sonraları anladık ki, Baytar Salih Bey'le bazı kimseler bu teşkilâtı daha evvel yapmışlardı... Zannederim Konya Mebusu Refik (Koralköy) Bey de bu meyanda idi.

— Eskişehir teşkilâtına dahil Mustafa Nuri isminde bir öğretmenin ifadesine göre zatıâliniz bir gün Eskişehir'e gelerek Behram Lûtfi Bey isminde bir zatı görmüş, verdiğiniz fikir ve izahat dahilinde orada da teşkilât yapılmasını emretmişsiniz. Şu halde Eskişehir teşkilâtının da tarafınızdan meydana getirilmiş olduğu anlaşılıyor. Lûtfen bu hususta izahat verir misiniz?

— Biz "Yeşilordu" Genel Merkezinin kurulmasında Genel Merkez'den Yunus Nadi, İbrahim Süreyya ve daha hatırlayamadığım bir iki arkadaş beraberdik. Trenin Eskişehir'de durduğu sırada Yunus Nadi Bey, Behram Lûtfi isminde bir zâtı bendenize getirdi ve dedi ki: "Bu benim emin olduğum bir kimsedir. İbrahim Süreyya ile beraber, bunun Eskişehir teşkilâtına memur edilmesini uygun gördük. Yemin ettirelim çalışsın."

Tabiî "pekâlâ" dedim. Biz Bursa'da iken onlar bu teşkilâtı yapmışlar. Behram Lûtfi'den başka kimseyi bilmiyorum. Yalnız Bursa'dan Ankara'ya dönüşümüzde, Eskişehir merkez heyetinden bir mektupla bir şahıs geldi. Mektupta: "Es-

kişehir'de bir merkez heyeti vücuda getirdik. Bu mektubu getiren Mustafa Nuri Efendidir. Bura hakkında ondan bilgi alırsınız" deniyordu. Bu Mustafa Nuri Efendi meğer Manastırlı imiş. Faal heyetten olup Eyüp Sabri Bey de Rumelili olduğu için ona sordum, lehinde bulundu.

Mustafa Nuri'yi bu gelişlerinde Taşhan'daki lokantada sarhoş olarak Bolşeviklik lehinde konuştuğunu görmüşler, haber verdiler.

Hacı Şükrü Bey'in odasında, Eyüp Sabri Beyle Husrev Sami Bey'e dedim ki:

"Yeşilordu böyle aşırı, gece gündüz sarhoş adamların elinde kalırsa biz bundan çok zarar görürüz. Araştırınız, eğer bu adam gerçekten dediğim gibi ise işten çıkarınız."

Her ikisi de Mustafa Nuri'nin lehinde bulundular. Bu hususta bilgim bundan ibarettir.

— Hükûmete bir resmî beyanname vermeden böyle bir cemiyet teşkili ve bu teşkilâtın vatan çapında yapılması, devletin kanunlarıyla uyuşur mu?

— Biraz evvel arzettiğim gibi "Yeşilordu" on dördü Büyük Millet Meclisi âzasından olmak üzere, en seçkin ve aydın kimselerden oluşmuştur. Bunlar içinde o vakit Maliye Vekili olan Hakkı Behiç ve Sıhhiye Vekili olan Doktor Adnan Beyefendiler de dahildi. Tabiî bu noktayı onlar da düşüneceklerdi ve şüphesiz ki düşünmüşlerdir de... Fakat iç ve dış vaziyetimiz itibariyle hükûmete böyle bir bildiri verip resmen ortaya çıkmanın Avrupalı'ların üzerimize pek fena hücumlarını çekeceği düşünüldü. Bu suretle bildiri verilmemesi fikrini en çok genel merkezde bulunan bu iki vekil arkadaşımız izah ve müdafaa ettiler. Biz de bittabi bu düşünceyi akla yakın bulduk.

"BU KOMÜNİST CEMİYETİ'Nİ NİÇİN GİZLİ KURDUNUZ?"

— Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nden yapılan kanunî tahkikattan, Yeşilordu Cemiyeti ismiyle bir heyetin kuruluşundan haberleri olmadığını ve sonraları bu teşkilâtın varlığını hissetmeleri üzerine işe müdahale ile faliyetin tatil edilmesi hususunda kesin ve şiddetli emirler verdiklerini beyan buyurdular. Şu halde Hükûmet Reisi'nin bilgili olmadığı bir cemiyete, kanunen teşekkül etmiş bir cemiyet denilebilir mi?

— Bu soru yalnız bendenize değil, bütün arkadaşlarıma sorulması lazım gelen bir sorudur. Ben ve hatta belki arkadaşlarım da, Vekiller Heyetine dahil iki mühim zatın içinde bulunduğu bir heyetin gizli ve pürüzlü sayılacağına aklen de, mantıken da kesinlikle ihtimal veremezedik.

— Gerçekten Hükümet Reisi, bu Yeşilordu Cemiyeti'nin ilgası lüzumuna dair kesin bir emir verdiler mi? Verdilerse bunun üzerine cemiyet ne şekil aldı?

— Genel merkez, Yeşilordu için iş taksimi yaparken Hakkı Behiç Bey'le Adnan Bey'i Hükûmetle ve özellikle Hükûmet Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'yle temasa memur etmişti. Tarihini iyi hatırlıyamıyorum, fakat Paşa Hazretleri'nin cepheye gidecekleri günlerdi, arkadaşlarımız Hakkı Behiç ve Doktor Adnan Beyler temas neticesinde Paşa'nın sırf Çerkes Ethem'in Yeşilordu'ya dahil bulunuşundan dolayı faaliyetin terk edilmesi emrini verdiğini söy-

lediler. Bunun üzerine uzun müzakere cereyan etti ve nihayet denildi ki:

"Bunda bir yanlış anlama var. Mustafa Kemal Paşa cepheden dönünceye kadar geçici olarak faaliyeti tatil edelim. Dönüşlerinde görüşüp anlaşalım."

İşte bu suretle kısa bir zaman için faaliyet tatil edildi. Zaten faaliyet denilen şey de mebuslardan ve hariçten bu fikirlere taraftar olanların yemin ettirilmesinden ibaretti. Bunu bıraktık ve Ankara merkez heyetini de, Konya Mebusu Refik Bey marifetiyle bu işleri durduğumuzdan haberdar ettik.

— Siz Meclis'te bu hususa dair izahat verdiğiniz sırada Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey:

"Biz Paşa'nın emri üzerine faaliyeti tatile karar verdik. Fakat Nazım Bey, siz yardakçılık ediyorsunuz. Biz böyle emirlerle dağılamayız."

Tarzında sözler söylediğinizi, açıkladı. Bu ifadelere ne dersiniz?

— Bendeniz Meclis'te gürültülü bir müzakere kopması üzerine âsabım bozulmuş, hakikaten pek etkilenmiş bir halde idim. Yoksa Muhittin Baha Bey'in sözlerini ben de yeminlerle reddedebilirim. Buna ne hacet. Faaliyetin terkedilmesi lüzumunu arzettiğim gibi ben Konya Mebusu Refik Bey aracılığıyla buraya, merkez heyetine arzettim.

Sorulursa eminim Refik Bey hatırlarlar. Öte yandan, on üç kişinin kabul ettiği bir şeye, yalnız benim muhalefet etmem aklın da kabul edebileceği bir şey değildir. Zaten ben böyle bir muhalefette bulunmuş olsaydım, bunu derhal Reis Paşa Hazretleri'ne arzetmeleri lâzım gelmez miydi? O vakit Reis Paşa Hazretleri de beni çağırıp görüş sormazlar mı idi?

Halbuki böyle bir şey olmamıştır. Bunun bir delili de, Reis Paşa Hazretleri'nin cepheden dönüşlerinde, genel merkezin gene toplanarak bu işle meşgul olması ve benimle Yunus Nadi Bey'in gene genel merkez kararı ile Reis Pa-

şa Hazretleri'ni ziyaret edip kendisi ile temas etmemizdir.

Biz, bu şekilde Reis Paşa ile iki defa görüştük ve kendisi ile anlaştık. Hatta bu temasların birinde Hakkı Behiç Bey de, tesadüfen bulundu. Ethem'in Yeşilordu'ya girmesinin, kendi tensibiyle olduğunu itiraf etti. Gene o gün Hakkı Behiç Bey'in tetkiklerde bulunmak üzere, Yeşilordu namına Moskova'ya gitmesi kabul olundu. Paşa Hazretleri de bunu tasvip ettiler ve gene bu temastan sonra Halk Zümresi'nin oluşturulmasına bizzat Paşa Hazretleri'nin onayıyla karar verildi. Kısacası daha birçok şeyler yapıldı ve böylece 20 Eylül tarihine kadar Paşa Hazretleri'yle temasta bulunuldu.

Mahkeme Reisi tekrar soruyor:

— Mahkemenin ve evvelce bu hususta incelemelerde bulunan Büyük Millet Meclisi Üçüncü Şubesi'nin, Reis Paşa Hazretleri'nden yaptıkları araştırmada, hükûmetin "Yeşilordu" teşkilâtından asla haberi olmadığını ve bunun faaliyetini terketmesi hakkındaki emri, cepheden dönüşlerine kadar geçici değil kesin surette vermiş olduklarını ve o zamana kadar sizi bu işde görmediklerini ve bir gün Yunus Nadi Bey'le birlikte kendilerine müracaat ve "Bolşevizm-Komünizm" hakkında konuşmamız üzerine:

"Biz bunlardan hiçbiri olamayız. Ancak bir halk teşkilâtı yapmalıyız ki halk istifade etsin."

Buyurduklarını ve bunun üzerine evvelce hazırlamış bulundukları "Halk Programı"nı size gösterdiklerini kesin olarak ifade buyuruyorlar. Reis Paşa Hazretleri'nin şu ifadeleriyle sizin hareket ve bildirdikleriniz arasında aykırılık var. Lûtfen bu hususu birleştirip netleştirir misiniz?

— Yüksek heyetiniz her şeyi hal edecektir. Bir şey arzedeyim; Komünist Fırkası burada oluştuğu vakit Dahiliye Vekâleti'nden vilâyetlere bir genelge yazılmış ve bunda: "Komünist Fırkası resmen teşekkül etti ve Yeşilordu Komünist Fırkası'na dönüştü" denmiştir. Bu resmî genelge de gösteriyor ki; Yeşilordu'dan hükûmetin haberi vardır.

HÜKÜMETİ DEVİRMEYİ PROGRAMINA ALAN BİR ÖGRÜT: YEŞİLORDU

— Eski ifadelerinizde, "Yeşilordu" Cemiyeti'nin, hükûmetin ve Hükûmet Reisi'nin bilgisi, onayı ve muvafakatları inkilâp altında kurulduğunu ve kurucularca dıştan gelecek devrim selinin tahriplerinden memleketin korunması bir umde ve emel olduğunu söylemiştiniz. Halbuki kısmen bizzat tanzim etmiş olduğunuzu itiraf ettiğiniz "Yeşilordu Cemiyeti tâlimatnamesinin" 23'üncü maddesiyle 37'inci maddesinin son fıkrasında bu teşkilâtın **"Hükûmeti yıkmak"** hedefi güttüğünü ve bunun için her merkezin bulunduğu yerde en nüfuzlu ve aydın hükûmet memurlarını elde ederek gayeye yararlı kılmağa çalışmasını ve bu hususta fazla dikkatli ve ihtiyatlı bulunulması lâzım olduğunu yazmışsınız. Buna ne dersiniz? Nüfuzlu hükûmet memurlarını kazanmak isteyişinizin sebebi nedir?

— Bir kere, genel merkezimizde, Maliye ve Sıhhiye Vekilleri gibi iki hükûmet adamının bulunuşu da gösterir ki genel merkez hükûmetle dayanışma halindedir.

Hükûmet, doğudaki sosyal inkilâbı okşar bir halk teşkilâtı yapacaktı. Fakat bu teşkilâta, içimizden bazı bozguncuların mürtecice karşı koymaları ihtimali vardı. Memleketi; din ve şeriat perdesi altında ateşe vermeleri ihtimalinden korkulurdu. Nitekim haziran ve temmuz aylarında "Sivas"ın göbeğinde böyle bir ateş parlamıştı. Eğer memleket içindeki aydınlar birleşip bir fikir etrafında toplanmamış olsalardı, Allah korusun, irticay a kendi elimizle meydan açar ve kaş yapalım derken göz çıkarırdık.

Hükûmetin başında bulunanların hepsi halkçı olamaz. Halkın hükûmet idaresine karışmasını aklı alamayan insanlar ve memurlar pek çoktur. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri de, Yunus Nadi Bey'le vaki olan ikinci temasımızda bunu tasdik etmişler ve hatta buyurmuşlardır ki:

"Bundan sonra halkçılık ruhunda olan arkadaşlarımızı

vali ve mutasarrıf yapmalıyız ve onlara gizli talimatlar vermeliyiz."

Ve gene buyurdular ki:

"Ben zaten böyle yapıyorum. Nihat Paşa giderken de kendisine talimat vermiştim."

Bu sebeple, genelmerkezimiz her halde bir iç karışıklık endişesiyle buna lüzum görmüştür. 37'nci maddenin "Hükûmetin bugünkü teşkilâtının aynen muhafazası lüzumlu olduğuna dair olan" açıklık da bunu isbat eder.

— Hükûmetin bilgisi altında ve prensip ve mesleğine uygun olduğunu söylediğiniz bir cemiyetin bu derece gizliliğe uyması sebeplerini izah buyurur musunuz?

— Evvelâ; on dört kişilik bir merkezin uzun uzadıya müzakere ile karar verdiği esaslara dair yalnız benim görüşümü beyana hakkım yoktur. Hakkı Behiç ve Muhiddin Baha Bey'ler bana karşı gazetelere verdikleri beyanlarda, "Yeşilordu'ya ancak kendilerinin hitap etmek hakları olduğunu bütün âleme itiraf ve ilân ettiler. Benim "Yeşilordu"ya hitap etmek yetkim yoksa, pek tabiî olarak, ona ait işlerde muhatap da olamam. Yalnız şu kadar arzedeyim ki bu gizlilik hükûmete karşı değil, sosyal inkılâplardan kuşkulandığı bilinen emperyalist Avrupa'ya karşıdır. Biz, Avrupa'nın, "Doğu Sosyal Devrimi"ni Anadolu'da boğmağa kalkarak memleketimize saldırmasından korkuyorduk. İşte gizliliğin sebebi budur.

PARTİ Mİ, EŞKIYA YUVASI MI?

— Talimatnâmenizin 21'den 23'üncü maddesine kadarki fıkralarda bir devrim yapmak için lüzum görülen silâhlı kuvvetlerle maksadınıza muhalif olanları imha için fedailerden bahsediliyor. Şu hale göre siyasî ve içtimaî gayelerinize varmak için bu memlekette vatandaş kanı dökmek ve bunun için kuvvetli fedaî teşkilâtı kurmak istediğiniz görülüyor. Bu noktada mahkemeyi aydınlatır mısınız?

— Bu talimatname yapılırken zaten vatandaş kanı dökülüyordu. Ortada bir çok fesatlar vardı. Sonra **Kuvay-ı Milliye** namiyle toplanan derme çatma adamların günün birinde ellerindeki silâhları hükûmet aleyhine çevirmeleri ihtimallerini düşünerek bu maddeleri koymuştuk.

— Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin emirleri üzerine Yeşilordu Cemiyeti'ni bir kısım arkadaşlarınız ilga etmiş oldukları halde siz ve bazı arkadaşlarınız cemiyeti devam ettirmiş ve teşkilâtı ikmal eylemişsiniz. Daha sonra da Yeşilordu Cemiyeti'ni Ankara Merkez Heyeti'nin kararıyle Komünist Partisi'yle birleştirip tek bir cemiyet halinde yaşattırmışsınız. Bu durumu lütfen izah eder misiniz?

— Biraz evvel de arzetmiştim, geçeci olarak faaliyeti terkettikten, zannederim iki gün sonra Yunus Nadi Bey'le birlikte Mustafa Kemal Paşa ile görüşüp faaliyete devam olunması iznini aldık ve bütün arkadaşlar ta Eylül'e kadar

dayanışma içinde kaldık. Eskişehir'den alınan bir mektuba genel merkezden yazılacak cevap için Hacı Şükrü Bey'in odasında toplandık, orada Hakkı Behiç Bey bize aynen:

"Yeşilordu aleyhinde yapılan propagandalarda bunun bir irtica teşkilâtı olduğu söyleniyormuş. Binaenaleyh ben de bundan sonra doğrudan doğruya komünistlik edeceğim. İsteyen benimle beraber çalışır."

Dedi. Biz kendisine, toplanıp bu meseleyi halletmeyi teklif ettikse de bir cevap alamadık ve yirmi gün kadar sonra gazetelerde Komünist Partisi kurulduğuna dair bir haber, arkasından da Hakkı Behiç Bey'in genel sekreter imzasıyla yayınlandığı bir bildiri gördük. Bundan anlaşıldı ki "Yeşilordu"da çalışan arkadaşlardan bazıları, burayı bırakarak bir Komünist Partisi teşkil etmişlerdi. Bunun üzerine bir Şeyh Servet Efendi ile birlikte Komünist Partisi'ne dahil olmadığımızı "Yenigün" ve "Yenidünya" gazetelerinde ilân ettirmek istedik. Fakat bu gazeteler ilânlarımızı basmadılar. İki gün sonra Meclis İkinci Reisi Hasan Fehmi Efendi Şeyh Servet Efendi'yi görmüş ve demiş ki:

"Siz bir ilân yazmışsınız, bunu Paşa'ya götürmüşler, Paşa da; Halk Zümresi riyasetinden izin alınmadan yapılmıştır, müracaat edip izin alsınlar, demiş."

Bu sırada bir iki yerden aldığımız mektuplardan da, Komünist tabirinden ürküldüğü anlaşıldı. Ben müşkül bir vaziyete girdim. Bu işi bir namus meselesi telâkki ettim. Çünkü "Yeşilordu" Genel Merkezinin onanıyla taşraya giden bazı kimselere yemin ettirmiş ve ellerine itimatnameler vermiştim. Bu sebeple, elde mevcut olanları toplayıp "Halk İştirakiyun Fırkası" namiyle bir Partihaline koymak ve hükümete resmen tastik ettirip karışıklığı ortadan kaldırmak uygun olur diye düşündüm. Ankara Merkez Heyeti de tabiî buna dahildi. Oturduk, programları yaptık ve hükümete verdik.

KADIN YOLDAŞLARIN DA KATILDIĞI TOPLANTININ İÇYÜZÜ

— Fakat bu fırkanın resmen kuruluşundan evvel, arkadaşlarınızdan Bursa Mebusu Şeyh Servet, Erzurum Mebusu Asım ve Karesi Mebusu Basri Beyler'le Mebus Memduh Bey'i alarak Hacı Musa Mahallesi'nde bir eve götürmüş. Bu evde sonradan kim olduklarını öğrendikleri Salih, Ziynetullah, Hüsnü Bey'ler ve zatıâlinizle yüzleri açık ve sırtlarında birer manto bulunan Halime Yoldaş, Rahime Yoldaş, Fatma Yoldaş denen üç de kadın ki, ceman yedi kişiden mürekkep bir heyetle buluşmuşlar. Evvelâ Halk İştirakiyun Fırkası ismine "Bolşevik" kelimesinin de ilâvesini konu etmişsiniz ve gelen Memduh, Asım ve Basri beylere "Zümre şu heyetle birleşiyor" buyurmuşsunuz. Buna karşılık bu beyler de:

"Biz zümre programını ve takip ettiğiniz gayeyi öğrenmek isteriz."

Demişler. Bunun üzerine, kendi fikir ve maksadınıza gûya çekemediğiniz bu kimselerievlerine yalnız koyuvermişsiniz. Şeyh Servet Efendi'yi de bunların yanına katmışsınız. Bundan maksadınız da, Halk Zümresi üyelerinin bilgisi olmaksızın kendi kendinize diğer bir heyetle birleşmeye cüret eylediğinizi ve meclisinizde açık saçık bulunan islâm kadınlarının mevcudiyetinden başkalarının haberdar olmamasının temini imiş. Karesi Mebusu Basri Bey böyle diyor. Siz ne dersiniz?

— Bir kere şunu yüksek vicdanınıza arzederim: Bu toplantı eğer gizli olsaydı biz o üç zatı oraya davet etmezdik. Bunların içinde yalnız Basri Bey Yeşilordu'ya muhaliftir. Biz o gün Halk Zümresi programiyle, hazırlanmış olan diğer bir programı tetkik için gittik ve istedik ki içimizdeki aşırılara karşı muhafazakâr bir ekseriyet temin edelim. Basri Bey muhafazakâr bir zattır. İşte böyle toplandık. Ve biz Zinetullah'ın evinde otururken o üç kadın geldi. Biz bunları Zinetullah'ın karısı, kızkardeşi ve akrabası sandık. Bunlar Ankara sokaklarında dahi aynı kıyafette, yani uzun mantolarla ve başları örtülü gezerler. Bunlar İstanbul'daki bazı belli ailelerde artık âdet olduğu gibi erkek misafirlerden kaçmazlar ve onlara izaz ve ikram ederler. Aslında bu bize garip geldi ama, hata bizim değildi. Zira biz, kadınlar geldi diye o meclisi bırakıp çıkamazdık.

— Komünist Partisi kuran arkadaşlarınızdan neden ayrıldınız da, gene komünist esasları güden bir başka Parti kurmak istediniz?

— Benim kurduğum "İştirakiyum Fırkası" programının birinci maddesinde:

"Asr-i saadet samimiyet-i müşterekesini iade ve ihya edecek ve hurafeler ve bâtılılarla mücadele edecektir." (Hz. Peygamber ve büyük halifeler dönemindeki samimiyeti getirip canlandıracak, hurafeler ve yanlışlarla mücadele edecektir.) cümlesi açıktır.

Bunda biz, büyük bir inkılâp ile beraber büyük bir muhafazakârlık iltizam eyledik. Diğer bir madde de "aile hukuku şeriat dairesinde mahfuz ve nikâh kutsaldır," demiştik. Komünist Partisi ise, bunları tanımaz, sonra komünist adı da, memleketin kabul etmiyeceği bir isimdir. Ben programımızı resmen verip de müsaade almak için Dahiliye Vekili'ne gittiğim zaman, Adnan Bey:

"Komünist Fırkası varken neden siz de aynı esaslarda bir Parti daha kuruyorsunuz? Onlarla birlikte çalışsanız daha iyi olmaz mı?" demişti.

Ona da aynı şeyleri söyledim. Buna rağmen komünist Fırkasiyle görüşüp bazı noktalarda birlikte hareket etmeyi düşünebilirdik. Adnan Bey de bunu uygun buldu ve bize izin verdi. Fakat o sırada Ethem hadisesi çıktı. Komünist Partisi tuhaf bir duruma girdi. Görüşemedik ve iş böylece kaldı.

"150 BİN RUS ALTININI KİMDEN ALDINIZ, KİMLERE DAĞITTINIZ?"

— Bakû'da bulunan Mustafa Suphi'ye, dört arkadaşınızla birlikte imzalayıp bir mektup göndermişsiniz. Bu mektupta; Anadolu teşkilâtından, işlerin yolunda olduğundan, yalnız paraya ihtiyacınız bulunduğundan bahsediyorsunuz. Bunun üzerine Ruslar, zatıâlinizin kimliğini araştırmak için sağdan soldan soruşturuyorlar. Valilik ettiğinizi, Meclis'te âza bulunduğunuzu öğrenince, ne derece iş görebileceğinizi anlamak için de, ayrıca araştırma yapıyorlar ve para isteğinizi Bolşevik liderlerden Radek Yoldaş'a havale ediyorlar. Radek de istediğiniz 400.000 altını çok buluyor. Bu sırada Bakû'da Türkiye İştirakiyun Partisi Kongresi toplanıyor, Anadolu ve Eskişehir adına yetkili olarak oraya giden Ethem Nejat ismindeki biri, Bolşevik komitesinin maliye işlerine bakan "İstasva" ismindeki Rus kadını ile anlaşıyor ve bu kadın: "İhtiyar komünistler, genç komünistlere yardıma hazırdır," diye araya giriyor, dört beş gün sonra da Mustafa Suphi'ye evvelâ yüz elli bin, sonra yüz bin ve nihayet yüz elli bin daha ki, toplam 400.000 altın verilmesi kararlaştırıldığını bildiriyor. Bunun üzerine siz de Afyonkarahisar Mebusu Mehmet Şükrü Bey'le tekrar bir mektup yazarak Mustafa Suphi'yi buraya davet ediyorsunuz. Bu arada Rusların verdiği ilk taksit olan 150.000 altın da buraya geliyor ve burada haricî bir heyet tarafından teşkilât

başkanlarına dağıtılıyor. Lütfen bize bu hususta doğru olarak izahat verir misiniz?

— Benim böyle şeylerden kesinlikle haberim yok. Ne mektup yazdım, ne de Mustafa Suphi'yi tanırım... Belki bir uydurmudır.. İmzamı göstersinler... Bu hususta söyliyecek başka sözüm yoktur." (11).

Nazım Bey'in sorgusu şimdilik burada bitiyor. Bundan sonra tanıkların dinlenmesine sıra gelmiştir. İlk tanık Yunus Nadi Bey, mahkemenin sorularını yazılı olarak şöyle cevaplandırmıştır:

YUNUS NADİ BEY'İN TANIKLIĞI

"1. Yeşilordu, cemiyetinin oluşum sebebi giriştiğimiz İstiklâl ve Kurtuluş Mücadelesi'nde Batı emperyalizmine karşı büyük Doğu Devrimiyle daha sıkı, makul ve mantıkî bir yakınlık temininden ve -zaten durum gereği bu olduğuna göre- şayet bir gün Ruslarla sınırlarımızda yıkıcı etkiler yapabilecek bilinmeyen bir devrime meydan vermemekten ibaretti.

Böyle bir samimî fikirle kurulmuş olan cemiyet, ilk bakışta belki yanlış telakkilere uğrayabileceğinden bir müddet için açıklık ve resmiyet peyda etmeyerek kendisine zemin ve zaman hazırlamasının uygun olacağı düşünülmüştü.

Şimdi, kuruluş tarihinden ne kadar zaman sonra olduğunu hatırlayamadığım bir günde herhalde geçen yaz esnasında bir arkadaşımla ben durumu Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne arz ile fikir alışverişinde bulunmak istemiştik. Açıklık peyda etmesi o zaman için henüz uygun görülmemiş olan cemiyetin gerçek niteliğinin ne Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, ne de diğer yetkililerimize karşı da meçhul kalması bizlerin hatırımızdan geçmiş bir şey değildi. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri cemiyetin her ne sebeple olursa olsun resmiyet ve aleniyet peyda etmeyerek gizli bir şekilde olmasını uygun bulmadılar ve hemen faaliyetin tatil

edilmesini şiddet ve önemle tavsiye ettiler. Durum, derhal toplantıya davet edilen arkadaşlara tebliğ olundu ve faaliyetlerin durdurulmasına karar verilerek herkes dağıldı. Ondan sonra Yeşilordu Cemiyeti kalmamıştır, denilebilir."

MUSTAFA KEMAL'İN KESİN EMRİ: YEŞİLORDU'YU DAĞITINIZ

2.) Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Yeşilordu hakkında verdikleri yegâne emir, faaliyeti tatil emridir ve bu emir geçeci değil, kesin idi. Öyle de yapılmıştır.

3.) Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin emirleri arkadaşlara tebliğ olunduğu zaman, müzakere yapılmış ve doğal olarak herkes fikir ve görüşünü ileri sürmüştür. Ancak, aradan çok zaman geçmiş olmak hasebiyle bugün o toplantıda kimin, ne dediğini tamamiyle hatırlamak mümkün değildir. Kim ne demiş olursa olsun, muhakkak olan şudur ki, neticede faaliyeti tatil kararı verilerek dağılınmıştır ve ondan sonra ben ve yakın bildiğim arkadaşlarım arasında Yeşilordu adına hiçbir faaliyet yapılmamıştır.

4.) Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi Yeşilordu umumî merkezi azasındandı. Tabiî toplantılarda hazır bulunmuştur. Belki hepsinde değil, fakat her halde hazır bulunabildiği toplantılara katılmış olmak gerektir.

5.) Yeşilordu için bir iç tüzük yapılacaktı. Fakat böyle bir tüzüğün düzenlenmesi ile genel merkezden geçirilmesine imkân ve zaman bulunamadı. Tokat Mebusu Nâzım Bey tarafından bu maksatla bir müsvedde kaleme alındığından haberdar oldumsa da, o dahi genel merkezce müzakere edilip karara bağlanamamıştı.

6.) Yeşilordu'nun Ankara'da genel merkezden başka bir de "Heyet-i merkeziye"si kurulsun diye düşünüldü ve

buna biri Husrev Sami Bey olmak üzere birkaç arkadaş memur edildi ise de, bu iş bir türlü düzenli yürüyemedi. Ankara'da bir merkez heyeti teşekkül etmiş olduğu söylendiği hâlde Husrev Sami Bey kendisinden soruşuma cevaben; bu işle meşgul olmamış görünüyordu. Zaten bu merkez heyetinin bizim genelmerkezle bellibaşlı bir bağlılığı olmuş olduğunu da hatırlayamıyorum. Ondan sonra ise biz faaliyeti tatil etmiş olduğumuzdan cemiyetin zaten pek ilkel olan varlığı ortadan kalkmış ve binaenaleyh heyet-i merkeziyenin varlığı ve yokluğu ile uğraşmaya mahal görülmemiştir.

Ankara merkez heyetinin kimlerden oluştuğunu bilmiyorum. Yalnız söylenilen isimler arasında bellibaşlı bir Baytar Salih Efendi ismi hatırımda kalmıştır. Bu zatı dahi şahsen tanımam. Diğerlerini ise ne ismen, ne de şahsen biliyorum.

Bu merkezin faaliyeti hakkında da genel merkezimizin uzun boylu bilgisi yoktur. Zaten faaliyet gösterecek kadar zaman da geçmemiştir. Yalnız neden sonra Baytar Salih Efendi ismini gizli komünist fırkasiyle karışık gördüğüm zaman, acaba bu zat, Ankara merkez heyetiyle mi, bu şekillere bürünerek iderek yürümüştür, yoksa şahsen mi böyle hareket etmiştir; diye şüphe ettim. Bununla beraber, bu şüphenin de ifade edeceği büyük bir mana yoktur. Bizce faaliyeti tatil kararından sonra Yeşilordu'nun aslı da, fer'i de kalmamış olmak lâzım geleceği tek ve kesin gerçektir."

NAZIM BEY'İN İKİNCİ SORGUSU

Yunus Nadi Bey'in ifadesine karşı ne diyeceği sorulan Tokat Mebusu Nazım Bey şu cevabı veriyor:

— Bir kere Yunus Nadi Bey'in ifadesinde bir yanlış veya karışıklık vardır. Birinci faaliyeti terk emri ki, onun kimlere tebliğ edildiğini bilmiyorum, ihtimal ki Yunus Nadi Beyle diğer bir arkadaşımıza böyle bir tebliğ vaki olmuştur. Fakat faaliyete devam emri ki, ikinci tebliğdir, benimle Yunus Nadi Bey emrolunmuştur. Zaten Yunus Nadi Bey cevabında, Paşa Hazretleri'nin yanına benimle beraber gittiğini de zikretmiyorlar. Halbuki Paşa Hazretleri'nin yanına birlikte gitmiştik, hatta yanlarından çıkıp gene birlikte genel merkeze geldik, arkadaşlar bekliyorlardı. Bu neticeden pek ziyade memnun oldular ve ilk eser olmak üzere "Halk Zümresi"ni teşkile karar verdiler. Halk Zümresi'nin programını Yunus Nadi Bey bizzat yazdı. Halk Zümresi ana tüzüğünün on sekizinci maddesine kadar olan maddeleri -esas olmak üzere- programı bizzat Yunus Nadi Bey kendisi yazmıştır."

Mahkeme Reisi tekrar Nazım Bey'e hitap etti:

— Bu hususta aydınlanmak üzere mahkeme Yeşilordu heyet-i merkeziyesi azasından Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Reisi İstanbul Mebusu Doktor Adnan Bey'in de ifadesine müracaat etmiştir. Adnan Bey ifadesinde Paşa'nın verdiği emir üzerine Yeşilordu Cemiyeti'nin tatil edildikten sonra tekrar faaliyette bulunmadığını ve Yeşilordu talimatnamesinin genel merkez kararıyle düzenlendiğine dair

bilgisidel olmadığını beyan eylemekle hem sizi tekzip, hem de ifadeleri alınmış olan Yunus Nadi Bey'le diğer arkadaşlarınızı destekliyorlar. Bu konudaki görüşleriniz nedir?

Nazım Bey cevap veriyor:

— Yeşilordu'nun Komünist Fırkası'na dönüştürüldüğünü Dahiliye Vekili sıfatiyle gene bu Adnan Bey, bütün vilâyetlere yazmıştı. Onun o resmî telgrafındaki imzası, beni onaylamaya yeter."

NAZIM BEY'İN YALANLARI

Bundan sonra öteki şahitlerin ifadeleri okundu ve mahkeme Resii:

— İşte Nazım Bey dedi, size şu gösterdiğim "İngiliz Muhipleri Cemiyeti" bildiri ve programını bundan bir sene evvel 10 Ağustos 1335 - 1919 Pazar günü Amasya'da Refet Paşa'nın yaveri Hikmet Bey'e vermişsiniz. Buna ne dersiniz?

— Ben böyle bir şey vermedim. Refet Paşa bu devrimin önderlerindendir. Ben deli miyim ki böyle zararlı bir kâğıdı bu adama vereyim? Hattâ bu beyannameyi bile bilmiyorum. Talimatname sokaklara, kahvelere asılmıştır. Ben Sıvas'a gittiğim vakit Refet Paşa ile yaveri orada idi. Mademki Amasya'da kendilerine böyle bir beyanname vermişim, Sıvas'ta beni görünce bunu neden Paşa Hazretleri'ne arzetmemişlerdir? Efendim, mesele başkadır: Ben Dahiliye Vekâleti'ne seçildiğim zaman, bu Vekâlete o zaman henüz Paşa olmayan Refet Bey adaydı. Benim seçilip, onun seçilmemesi doğal olarak üzüntülerine sebep olmuştur. Bundan dolayı şimdi bu işi ortaya atıyorlar. Ben mebus olarak buraya geldiğim vakit Refet Bey de burada mebus idi. Niçin, o zaman bu işi meydana koyup da, benim mebusluğumu iptal ettirmediler? Sonra kabinenin ilk teşekkülünde ben Heyet-i Vekile kararıyle Dahiliye Müsteşarı oldum ve bir ay Dahiliye Müsteşarlığı yaptım. Eğer hakikaten böyle bir şeyim olsaydı, Heyet-i Vekile buna muvafakat

eder miydi? Halbuki bu, müsteşarlık makamından ben kendim istifa ettim."

Nazım Bey bu sözlü savunmasından sonra yazılı olarak da kendisini savunacaktır. Burada Nazım Bey'in, İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Bey'in gözlerinin içine baka baka nasıl yalan söylediğini belgelemek ve ispat etmek istiyoruz.

Herhalde hatırlardadır. Nazım Beyin'in, Büyük Millet Mecilsi'nin gizli oturumunda İngiliz Muhipleri Cemiyeti (İngiliz Dostları Derneği) bildirisi ile ilgili olarak tutanaklara geçen ifadesi aynen şöyledir:

"Erzurum'dan acele çıktım. Amasya'ya geldim. Amasya'da Refet Beyle (Paşa - Bele) görüşmek istedim. (...) İstanbul ahvali hakkında dostça malumat verdim:

— İstanbul'da hal şöyledir, böyledir.

Dedim. İngiliz Cemiyeti'nin kahvelere, sokaklara asılmış bir bildirisi vardır. Kendisine sordum:

— İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nden bilginiz var mı?

— Hayır yok. İşitiyoruz, Sait Molla vesaire ve şundan bundan, dedi:

— Ben birkaç defa oraya gittim, bulundum, işlemler şundan ibarettir, Doğu illeri şundan iarettir, Bolşevizm bundan ibarettir. Siz beyannameyi gördünüz mü? Bende bir tane var göstereyim.

Dedim. Kahvelerde, şurada burada sürünen inzamnamelerden birini kendi elimle verdim."

Görülüyor ki Nazım Bey'in ifadesi açık, seçik ve kesindir. Nazım Bey:

"Gizli oturumda ağzımdan kaçırdığım bu sözlerden Mahkeme Reisi'nin nereden haberi olacak?"

Diye düşünmüş olabilir. Ama "tarih" dediğimiz yargıç er veya geç gerçekleri aydınlığa kavuşturacak, değişmez yargısını verecektir. O hangi kişidir ki yakasını tarihin yargısından kurtarabilmiştir?

NAZIM BEY'İN YAZILI SON SAVUNMASI

Nazım Bey, Meclis gizli oturumunda açıkça itiraf ettiği olayları ve eylemleri bile yargıç önünde inkâr ettiğine göre diğer ifadelerinin gerçekle ne denli ilgisi olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

Nazım Bey'in son yazılı savunmasını da tarihî bir belge olmak niteliği bakımından sütunlarımıza alıyoruz.

YAZILI SAVUNMA:

"Vâki olan isticvablardan başlıca dört mesele ile alâkalı zannedildiğim anlaşıldığından, bunlar hakkındaki savunmalarımı özetlearzediyorum."

1. Yeşilordu'ya niçin girmişim ve resmî izinle açılmamış olduğunu neden göz önüne almamışım?

Verdiğim ifadelerde de açık olduğu gibi; Yeşilordu Garp Emperyalizmi'ne karşı bir mücadele teşkilâtı idi. Büyük Millet Meclisi'nin çalışma hedefi de budur. Yeşilordu Genel merkezî, hepsi Büyük Millet Meclisi azasından olmak üzere on dört kişiden oluşmuştu ve hepsi hükümetin siyasetine hakkıyle vâkıf ve bilenkimselerdi. Fazla olarak içlerine Maliye, Dahiliye, İktisat Vekili olmak üzere üç de nüfuzlu hükümet üyesi vardı. Böyle bir heyet zararlı ve hükümetten gizli sayılabilir mi?

Rusya ile dostluk kurması için Moskova'ya gönderilen Büyük Millet Meclisi Hükümeti murahhasları, Rusya sosyal devrimine bizim de istekli olduğumuzu Moskova'da ifade etmek zorunda kalmışlardı. Bunun için de Ankara'da bir girişimlazımdı. İşte Yeşilordu'nun kuruluşunun siyasî sebebi bu idi ve murahhaslarımız Moskova'da gazetelere bu sayede resmen beyanatta bulunarak Bolşevik önderlerini bize yönelttiler. Açık kurulamaması da gene siyaset gereğindendi Çünkü Garp emperyalistlerinin Anadolu'da Şark sosyal inkılâbını okşar bir fikir cereyanından kuşkulanarak üzerimize daha kudurmuşcasına saldırmağa kalk-

maları ihtimali vardı. Bu iki siyaset ve iki mecburiyet, içimizdeki mebuslarla hükümet azaları tarafından güzelce izah ve ispat edilmişti ve her temasta bu hususta yeni yeni deliller veriliyordu.

Millî Meclis varken, onun içinden böyle bir çalışma hizbi çıkarmak bir suç ise, bu suçtan bütün arkadaşların eşit olarak mesul olmaları lazım gelmez mi?

2) Yeşilordu'nun faaliyetini terketmesi Hükümet Reisi tarafından emrolunmuş ve diğer arkadaşlarım da bu emre uymuşlarken ben ve başka bir iki zat neden teşkilâtı devam ettirip genişletmişiz? Bu iddia tamamiyle batıldır. Burada yalnız üç noktayı dikkatinize arzedeceğim.

A) Hakkı Behiç Bey'le faaliyeti terkettiğini Meclis'te alenen iddia eden Muhittin Baha Bey'in "Yeni Gün" gazetesinde çıkmış iki yazısı vardır. Rica ederim bunları dikkatle okuyunuz, görürsünüz ki Muhittin Baha Bey, Yeşilordu'yu, hatta namına kadar bütün teşkilâtiyle benimsemiş olduğunu cihana ilân etmiştir. Ayrıca Yeşilordu'yu Komünist Fırkası'na dönüştürdüklerini ve bunun kendilerinin hakkı olduğunu iddia ediyorlar. İlga edilmiş, terkedilmiş bir şey hakkında böyle bir iddia doğru olabilir mi? Olursa şimdi nasıl oluyor da yalnız bendeniz suçlu sayılıyorum?

B) Aynı zamanda Yeşilordu ve Komünist Fırkası Genel merkezine de dahil bulunan Doktor Adnan Bey imzasiyle - Komünist Fırkası'nın kuruluşunu müteakip- Dahiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) makamından bir resmî genelge vardır ki, anlakca şudur: "Türkiye Komünist Fırkası hazırlıklarını tamamlayarak resmen kurulmuştur. Ve Yeşilordu tamamiyle Komünist Fırkası'na dönüşmüştür."

Demek ki, Dahiliye Vekâleti ve dolayısiyle Hükümet Yeşilordu'nun varlığına ve faaliyette devam ettiğine ta Komünist Fırkası kuruluncaya kadar vâkıftı ve bunu benimsiyordu. Şimdi rica ederim, nasıl olur da onlar faaliyeti terketmiş ve yalnız ben faaliyette devam eylemiş sayılırım?

Faaliyeti terketmeyi onlar kabul etmiş, ben de etmemiş isem niçin kendi iddiaları veçhile yirmi beş kişiden mürekkep olan Genel merkez beni, kararlarına boyun eğmeğe davet etmemiş ve gene niçin Hükümet Reisi'ni haberdar edip, elimdeki evrakla mühür vesaireyi almamışlar ve bu konuda hükümet reisinin müdahalesine başvurmamışlardır? Mademki verilen emri dinlememişim, daha o zaman hakkında takibat yapmaları lazım gelmez miydi?

C. Güya Yeşilordu faaliyeti terketmiş iken, ben Yeşilordu Ankara Merkez Heyeti'ni Komünist Partisi Genel Merkezi ilân etmişim ve birlikte çalışmışım. Ortada bu iddiayı ispata yarar hiç bir delil yoktur.

4. Halk İştirakiyun Fırkası namına ben ve diğer arkadaşlarım, Rusya'daki Mustafa Suphi veya başkalariyle yazışmış ve güya Rusya'dan ilk taksit olarak yüz bin altın almışız... Bu para Halk İştirakiyun Fırkası'na bilhassa benimle Şükrü ve Servet Efendilere verilmiş.. Bu isnatlar o kadar saçmadır ki, âdeta kendi kendilerini yalanlıyor ve reddediyorlar. Eylüle kadar çalıştığım Yeşilordu Genel Merkezinden Rusya'ya ne adam, ne mektup, ne haber, hiç bir şey gönderilmemiştir.

Sonra yüz bin altın Rusya'dan hangi vasıta ile Ankara'ya gönderilmiştir? Hesap edilirse yüz bin altın, yedi yüz eski okka eder. Yedi yüz okka altın o vakitte Gürcistan ve Ermenistan hükümetleri içinden nasıl geçirilmiş, bizim hududa, ta Ankara'ya kadar nasıl nakledilmiş? Bunun için bir kere üç araba lazımdır. Yolların durumu nedeniyle, buna hiç olmazsa, yirmi otuz atlı muhafız lazımdır.

Kars'tan Ankara'ya kadar bir çok hükümet merkezlerinden geçecek olan bu kalabalık kafileyi, mahallî hükümetler nasıl olmuş da görememiş. Görmüşse niçin elkoymamış. Buraya hükümet merkezine haber vermemişler. Farzedelim ki bu paralar da mektuplar gibi gene bir sihir ve efsun ile Ankara'ya kadar gelmiş olsun, bunlar ne vasıta ile kimlere verilmiştir? Verildi ise piyasada görülmesi lâzım

gelmez mi? Eylülden beri piyasada böyle bir altın bolluğu mu vardı? Varsa altı aydan beri bu memlekette kimlerin altınla oynadığı hükümetin neden dikkatini çekmemiştir? Ve neden derhal tahkikata geçilerek bu altınlar ve onlarla aynayanlar meydana çıkarılmamıştır?

Bir de şu var: Halk İştirakiyun Fırkası nizamnamesinin bir maddesindeki "gelir, yardım ve bağışlarla daha yüksek teşkilâttan gelecek paradan ibarettir," kaydı hükümetçe de tastik edilip tanınmıştır. Komünizmin gayesi de dünyada birdir. Komünistler bütün dünyada birbirlerine yardımcıdırlar.

Bizim karşımızda bugün bir tek düşman mevcuttur ki, doğrudan doğruya Batı emperyalizminin şer ve eşkiyalık aletidir. Biz Halk İştirakiyun Fırkası, Komünist Partisi, bilmem ne partisi hepimiz onunla çarpışıyoruz. Bu fırkalara Rusya, hatta İtalya, hatta Fransa Komünistleri'nden yardım gelirse, bunu şerre, şekavete ve fesada mı yorumlayacağız? Keşke bütün dünya komünistleri bize el uzatsalar ve yardım etselerdi de biz de yalnız Batının değil, bütün insanlığın şekavet ocağı olan emperyalizmin yıkılmasına hizmet edebilseydik. Binaenaleyh şu yüz bin altın meselesi bir uydurmadan ibarettir.

Sorgum esnasında bir hükümet devirmekten bahsediliyor. Bu evvela aklen, mantıken muhaldir. Çünkü Büyük Millet Meclisi bugün Batı emperyalizmi ile dövüşüyor. Halk İştirakiyun Fırkası'nın çalışma hedefi de odur. Şu halde hükümet devirmek fikri nereden çıkıyor. Bu fiilen aksi sabit bir şeydir. Halk İştirakiyun Fırkası'nın kurulduğu günlerde Ethem takımı, muhalefete yönelip isyan eder hale gelmişti. İşte o zaman bütün fırka derhal vaziyetini aldı, hükümete yardıma karar verdi. Hükümet gizli şekilde buna vakıftır.

Alternatif hükümet fikri ve iddiası yoktur. Bu iddia tamamen batıldır. Benim bildiğim Anadolu'daki bugünkü hükümet tam bir hükümettir. Onun yıkılacak hiçbir tarafı yoktur. Yalnız bir şey yıkılmak lazım geliyor ki o da: Anadolu

Halk Hükümeti'nin, hâlâ zincirinden kurtulamadığı eski hükümet yöntemidir. Anadolu, Istanbul'la alâkayı kestiği halde, hâlâ Babıâli zihniyeti, hâlâ Tanzimat denilen Batı usulü zincirine sımsıkı bağlıyız. Bunların artık yıkılması zamanı gelmiştir. Bunu Büyük Millet Meclisi kürsüsünden, muhterem mebus arkadaşlarıma da defalarla bağıra bağıra söylemişler, gazeteler açıktan açığa yazmışlardır. Bununla beraber zamanı gelmeden ne yapmak, ne de yıkmak doğru olamıyacağından, Halk İştirakiyun Fırkası; hükümetin bugünkü teşkilâtını uygun vakti gelinceye kadar muhafaza etmesini ve ona her türlü yardımda bulunmağı, kendisine ilke edinmişti. Görülüyor ki hükümeti devirmek meselesi bir vehim ve hayalden ibarettir. Özetle; Yeşilordu, hükümetin fiilî kabul ve tasvibine mazhardır. Yeşilordu ile beraber kurulduğu, nizamnamesi tarihinden anlaşılan Komünist Partisi de öyledir.

Birincisine hükümetten üç vekil de dahil, ikincisinin nizamnamesi Eskişehir Liva (Mutasarrıflık) matbaasında basılmıştır ve hükümetin gözü önünde neşredilmiştir. Binaenaleyh gizli değillerdir ve ben bunlardan sorumlu ve muhatab olamam.

Yeşilordu merkezinden yalnız benim faaliyeti terketmemiş olduğum ise, aklen mantıken ve usulen terstir. Komünist Partisi ile Yeşilordu Cemiyeti'nin Halk İştirakiyun Fırkası haline gelişi ise, resmî ruhsatla vukubulmuş olduğundan, kanunîdir ve memleket için hayırlı olmuştur. Benim ise, bu teşkilâttan hiç haberim yoktu. Kendi başlarına yapmış oldukları şeylerden de elbette ben mesul olamam.

Mustafa Suphi kimdir bilmem.

Binaenaleyh, bütün bütün tarihe karışmış olan Yeşilordu ve Komünist Partisi aleyhinde şimdi takibata girişmek bilmem ki kanuna ne derecede uyar? İtilâf hükümetlerinin, son konferansa Ankara Millî Hükümeti'ni dâvet etmeleri üzerine Anadolu'da komünizm cereyanlarının artık durması, durdurulması siyaseten lâzımdı. Bu lüzumu derhal tak-

dir eden her iki parti de faaliyetlerini durdurdular ve bizim murahhaslarımız Avrupa gazetelerine "Anadolu'da Komünizm ve Bolşevizm yoktur ve yaşayamaz," diye beyanlarda bulundular.

Bunlar yeterli görülmek lazım gelirken, soruşturmaya, masumlar üzerinde baskılara kadar vardırmak bilmem ki ne derece maslahata ve insafa uygun olur?

Şunu itiraf etmeliyim ki İtilâf Devletleri bu defa da bizi aldatmışlardır.

Bilmiyorum, bizim takdir edemediğimiz daha başka bir hikmet var da vatanın yüksek siyaseti uğrunda hemen birkaç masumun ezilmesi, feda edilmesi hâlâ gerekliise o başka... Vatan yolunda şehitlik, mutlaka savaşlarda kurşun ve süngü ile ölmekten ibaret olmadığını fikir ve iman sahipleri bilirler. İşte ifademin esası bu olup birinci günü alınıp okumadan ve imza etmeden, üzerine kararlar verilen ifadelerim hakkındaki iddia ve istidalarda henüz ısrar etmekte olduğumu da arz eylerim.

Büyük Millet Meclisi azasından
Tokat Mebusu Nazım

GERÇEKLER GİZLENİYOR: Nazım Bey, gerek sözlü, gerek yazılı savunmasında büyük ihanetini örtbas etmek için kaçamaklı yollara başvurmakta, yalan söylemektedir. Oysa ihanetinin, bölücülüğünün ve casusluğunun belgeleri ve delilleri hiç bir kuşkuya yer bırakmayacak açıklıkla meydandadır.

NAZIM BEY MAHKÛM OLUYOR

Yakın tarihimizin en büyük ihanetinin faili, tertipçisi ve baş sorumlusu olan Nazım Bey'in suç delillerinin başlıca Yeşilordu beyanname, nizamname ve talimatnamesinde satırları arasında açıkça görülmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın, faaliyetini haber alır almaz dağıtılması için emir verdiği Yeşilordu örgütünü gizli olarak yürüten ve silâhlı fedailerle hükümeti devirmeyi, Mustafa Kemal'i öldürmeyi, Anadolu'yu bolşevize etmeyi amaçlayan bu korkunç ihanet şebekesinin başı Nazım hakkında İstiklâl Mahkemesi'nin kararını hep birlikte okuyalım:

Büyük Millet Meclisi'nin 21 Mart 1921 tarihinde toplanan gizli oturumunda hükümeti devirmek suçu ile ilgili olması zanlılığıyla mahkememize tevdii Genel Kurulca kararlaştırıldığı 82 No. 22.3.1921 tarihli tezkere-i riyasetpenahileriyle bildirilen Tokat Mebusu **Nazım Bey**'in mezkûr fi'le cesareti sabit olduğundan Kanun-i Ceza-yi Umumî'nin 46. maddesi delaletiyle ve Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun 2. maddesi gereğince **15 sene** müddetle küreğe konulmasına Mayıs 1921 tarihinde münakit açık yargılamada oy birliğiyle karar verildiği bilgi için arz olunur efendim.

10 Mayıs 1921

Ankara İstiklâl Mahkemesi Heyeti n.

İhsan

Nazım Bey'in 15 yıl kürek cezasına mahkûm edildiğini bildiren İstiklâl Mahkemesi'nin 10 Mayıs 1921 tarihli yukarıdaki tezkeresi Büyük Millet Meclisi'nin 12 Mayıs 1921 günkü oturumunda okunmuştur.

Bu yazı okunduktan sonra Reis şunları söylemiştir:

Reis — "Tokat Mebusu Nazım Bey hakkındaki mahkemenin hükmü kesin hüküm halinde bulunduğu için doğal olarak kurallar gereği maalesef ismini defterimizden çıkartacağız."

Niçin İdam Edilmedi?

Nazım Bey'in defteri böylece dürülüyor ve adı defterden siliniyor.

Kanıtlanmış, belgelenmiş bu kadar ağır suçlar altında bulunan Nazım Bey, en küçük ihanet kokan olaylarda acımasız davranan ve birkaç saat içinde suçlular idam sehpasında sallandıran İstiklal Mahkemesi'nin Nazım Bey'i niçin idama mahkûm etmediği sorusu, bir çengel gibi sallanır durup kafalarda yıllardır.

Sen tut gizli oturumlardaki sırları yabancılara sızdır; gizli Komünist Partisi kur, tabancalı fedailerle hükümeti devirme girişimlerinde bulun; Ruslar'dan kucak dolusu altın alarak ihanet şebekeleri kur; Anadolu'yu Bolşevize etmeye kalk ve daha akla gelebilen nice görüşmelerde bulun, sonra da 15 sene kürek cezasiyle İstiklâl Mahkemesi'nden yakanı kurtar!..

Bu mahkeme, şapkaya "frenk icadı" diyen Atıf Hoca'yı idam etmiştir. Aynı İstiklâl Mahkemesi'nin aynı Bakanı İhsan (Eryavuz) Bey, Ağa Han'ın gönderdiği mektubu İsmet Paşa (İnönü)'nın eline geçmeden önce yayımladığı için İstanbul gazeteleri sahip, başyazar ve sorumlu müdürlerini tutuklayıp hapishaneye tıkmıştı.

İstiklâl Mahkemesi, "arama yaptı" cümlesi yerine "baskın yaptı" deyimini kullandığı için Tanin gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey'i müebbet küreğe mahkum etmiştir. "Polis, Cumhuriyetçi Terakkıperver Fırkası binasına **baskın** yaptı" diye bu haberi gazetesine yazan muhabir Nureddin Bey'dir, haberi gazeteye koyan da gazetenin yazıişleri müdürüdür. Ve bütün bu işlemler yapılırken H. Cahit Bey evinde uyumaktadır.

İstiklâl Mahkemeleri böylesine sert, acımasız ve katıdır; en ufak kuşku uyandıracak olaya göz yummaz. O halde Nazım Bey'i niçin asmadı?..

Bunu kısaca şöyle cevaplayabiliriz: Ruslar, kendi kuklaları olan Nazım Bey'i ipten kurtarmak için Mustafa Kemal Paşa'dan, sefaretleri aracılığı ile ricada bulunmuştur..

Bir dostluk andlaşması ile bağlı olduğunuz ve yardımlarını da gördüğümüz Rus yöneticilerinin bu ricasını yerine getirmek iyi komşuluk gereği olurdu. Mustafa Kemal Paşa da bu düşünce ile Nazım Bey'in hayatını bağışlamakta sakınca görmedi.

Nazım Bey, cezasını çekmek üzere Kayseri Hapishanesi'ne yollandı.

Şimdi sıra, diğer komünistlere ve komünizanlara geliyordu. Bunların başında Nazım Bey'le işbirliği yapmış olan Bursa Milletvekili Şeyh Servet (Akdağ), Efendi vardı. Servet Efendi, komünizmi öven bir risale (broşür) yazarak halkı zehirlemek savaşının bayraktarlığını yapmıştır.

Şeyh Servet olayı da Kurtuluş Savaşı tarihimizin en önemli kalburüstü olaylarından biridir. Türkiye'nin nasıl komünize edilmek istendiğinin en gizli faaliyetleri ve bu faaliyetlerle ilgili belgeleri gizli oturumda bütün çıplaklığı ve bütün dehşetiyle ilk defa açıklanacak ve ifşa edilecektir.

Gizli oturumda milletin mümessilleri, bu ihanet karşısında Komünizme karşı şahlanmış ve kükremiş, yurtseverliğin en kutsal ve şehametli örneklerinden birini vermiştir.

Şimdi, bu olayın üzerindeki kalın sır perdesini 64 yıl

sonra ilk defa kaldırıyor ve okuyucuyu, şimdiye dek bilmediği, duymadığı bir olayın ibretli dramıyla karşı karşıya bırakıyoruz.

İstiklâl Mahkemesi'nin temyiz davalarında verdiği kararlara bakılırsa Nazım Bey cezayı hafif atlatmış sayılır.

Yeşilordu ve İllegal Komünist Partisi sanıkları ile ilgili İstiklâl Mahkemesi duruşmaları ve bu mahkemenin elde ettiği tüm gizli belgeleri ve Devletin istihbarat sayfalarını kapsayan yapıt yayına hazırlanmaktadır.

Şimdi Nazım Bey olayını bile gölgede bırakacak bu kitapta casusluk olayına değinelim.

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE DEVLET ?

MÜTHİŞ BİR OLAY

Nazım Bey tasfiye edilmiştir ama Meclis içindeki bir başka casus Devlet sırlarını günü gününe İngilizlere aktarmaktadır.

Olay şu: Meclis'te, İngilizler hesabına çalışan bir milletvekili, Meclis'in açıldığı 23 Nisan 1920 tarihinden beri İstanbul'daki İngiliz karargâhı ile sürekli temas halindedir. Bu ajan, gizli oturumlarda görüşülen devlet sırlarını aksatmaksızın İngilizlere aktarmaktadır. Önce şurasını da özellikle belirtelim: Devlet sırlarını satma olayı, Müttefiklerin İstanbul'u terk ettiği 6 Ekim 1923 tarihine kadar sürdürülmüştür, hiçbir kimsenin ve hiçbir makamın ruhu bile duymamıştır. Olayın şaşırtıcı yanlarından biri de budur.

MUKABİL CASUSLUR ÖRGÜTÜMÜZ: AYIN-PE

Ankara'da 1920 yılında kurulan bir "Ayın-Pe (AP)" örgütü vardır. Tam adı "Askerî Polis"tir. Fevzi (Çakmak) Paşa'nın emrinde görev yapmaktadır. Örgütün görevleri, bu konuda düzenlenen talimatnamenin birinci maddesinde şöyle belirtilmiştir. (Sadeleştirilerek)

"1. P. Teşkilâtı, ordu gerisindeki bölgelerde ve dahilinde düşman casus faaliyeti ve propagandasının, gizli teşkilât (vücuda getirmek) ve karışıklık çıkmasının önünü almak ve mukabil önlemlere başvurmak ve karşı eylemlere girişmek, düşman bölgelerine gönderilecek kişileri tedarik eylemek gibi genel emniyet ve istihbarata yardımcı teşkilattır. Bu maksatla Askerî (P= Polis) nokta ve merkezleri vücude getirilmekte bulunmuş ve bunlara inzibat memurlarından başka gizli teşkilâta sahip pek çok raştırma memurları ve harp mıntakalarındakilere komiser ve polis ilave edilmiştir."

Talimatname 4 madde ve 8 fıkradan oluşmaktadır. Örgüt geniş yetkilere sahiptir. Sol örgütlerin içinde adamları vardır. Kurtuluş Savaşı süresince ünlü İngiliz casuslarını bile yakalamak büyük başarısını göstermiştir. Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne yönelik, olumsuz girişimlerden de zamanında haber alarak illegal örgütlerin bastırılmasını sağlamışlardır.

FEVZİ PAŞA CASUSLUK OLAYLARINI ANLATIYOR

Fevzi (Çakmak) Paşa'nın Meclis gizli oturumunda dünyada ve bizde casusluk olaylarıyla ilgili olarak yapmış olduğu ilginç bir konuşma vardır. Bu konuşmanın aşağıya aldığımız kimi bölümleri, Askerî Polis Örgütü'nün başarılarının da bir kanıtı olacaktır:

"Yüksek malumları, bizim istihbaratımız iki bakanlıktan geçiyor: Birincisi Dışişleri. İkincisi İçişleri. Yalnız kaynakları arz ediyorum; tafsilata girişmeyeceğim. Aldığımız istihbaratın birincisi Dışişleri'nin dış haber kaynakları ve özel memurları. Bunların içinde kullandığımız gizli memurlar var; düşman ordusunda ve her orduda olduğu gibi. Ordu içinde bir memuriyette bulunuyorlar, fakat bize hizmet ediyorlar.

"İngiliz ordusunda ve İngiliz karargâhlarında İngilizlere sadık (gibi görünen) bazı unsurlar, doğrudan doğruya para ile satın alınmış bazı kişiler bizim haber kaynaklarımızdır. Daima birbirlerini haberdar ederek ve toplu olarak neticeden bizi haberdar ederler."

Fevzi Paşa burada Yunan ordusu içindeki ajanımızın verdiği bilgileri sayıyor. Daha sonra düşmanın ordumuzun gerilerine gönderdiği sivil casuslar konusuna değinerek şöyle devam ediyor:

"... Birtakım kadın ve erkekleri çeşitli şekillerde gerilere gönderiyorlar. Bunlar çeşitli kılıkta casuslardır. Hatta içlerinde kadınlar da var. Köylerde ele geçirdiğimiz -içlerinde

kadınlar da bulunan- casusları İstiklâl Mahkemeleri'ne verdik.. Bunlar o kadar çoğaldı ki Ordu Kumandanı bunların bir garnizonda hapsedilmelerini teklif etti."

Fevzi Paşa bundan sonra, İngilizlerin, Ankara'nın egemen olduğu bölgelere sevk ettiği casusların elli kadar olduğunu ve çoğunun yakalandığını belirttikten sonra uzun açıklamalarını noktalıyor.

Bu açıklamalardan anlıyoruz ki Ankara, hem casus avlamakta, hem de düşmanın en hassas noktalarına casuslarını yerleştirmekte çok başarılı bir istihbarat örneği vermiştir.

Devlet sırlarının İngilizlere aktarıldığının kanıtlarını vermeden önce bu açıklamaları yapmaktan amacımız, Büyük Millet Meclisi içindeki ajanın, üç buçuk yıl süresince devlet sırlarını, böylesine yaman bir istihbarat örgütünün bilgisi dışında İngilizlere aktarmakta gösterdiği akıl almaz beceridir!

OLAY NASIL MEYDANA ÇIKTI?

Kurtuluş Savaşı üzerinde inceleme yapan bir genç, İngiliz Devlet arşivlerini incelemeseydi olay belki de daha nice yıllar bilinmezliğin karanlığında gömülü kalacaktı.

Meclis Başkanlığı'ndan almış olduğum özel izinle Kurtuluş Savaşı dönemi gizli oturum tutanaklarını ilk kez incelemiş, Atatürk'ün 3.5 yıl süresince yapmış olduğu konuşmaları bir araya getirmiş ve bu derlemem Çağdaş Yayınları'nca basılmıştı. Derlemenin önsözünde: "Türkiye Büyük Millet Meclisi arşivinde 56 yıldır gizliliğini koruyan bu beyanların ilk kez gün ışığına kavuşturulduğunu" belirtmiştim.

Bu derlememle ilgili olarak İngiltere'den Çağdaş Yayınları aracılığı ile Sahali R. Sonyel imzalı bir mektup aldım. Kendisini sadece kimi yazılarından tanıdığım bu genç mektubunda diyordu ki:

"... Yanılıyorsunuz... İngiltere arşivlerinde yapmış olduğum araştırmalar sonucunda elime birçok gizli belgeler geçmiştir. Bu belgeler arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarının en önemlileri İngilizlerin eline geçmiştir... BMM'nin gizli oturum tutanakları İngiliz ajanları, Atatürk ve devrim düşmanları veya çıkar düşkünlerince İngiliz istihbaratına bildirilmiştir..."

Önce belirteyim: Yanıldığım herhangi yan yoktur. Gizli oturum tutanakları, tarafımdan yayımlanıncaya kadar Türkiye'de ve dünyada ilk kez tarafımdan gün ışığına kavuşturulmuştur. Bunların İngiliz Devlet arşivinde de bulunması

–yayımlanmadığına göre- ilk kez tarafımdan gün ışığına kavuşturulduğu hakkındaki beyanımın herhangi gerçek dışı yanı yoktur.

EN HASSAS NOKTALARA KADAR SOKULAN İNGİLİZ AJANLARI

Salahi Sonyel'in İngiltere Devlet Arşivi'nde saptadığı Kurtuluş Savaşı dönemi kimi gizli belgeler. T.T.K'nın çıkardığı Belleten C.XLV/2'de yayımlanmıştır. Bir de ayrı basımı vardır. 86 sayfalık bu ayrı basımın "Sunu" bölümünde bu bilgilerin nasıl ve kimler tarafından aktarıldığını irdeleyen bölümü şöyledir:

"... Bu yazıda yayımlayacağım İngiliz belgeleri arasında kesin, sağlam olmayan belgeler de bulunabilir. Bunun nedeni şöyle anlatılabilir: Kurtuluş Savaşı günlerinde ağlarını bir örümcek gibi Türkiye'nin her yanına yayan İngiliz İstihbarat Servisi (British Entelligence Service), özellikle Ankara'da Mustafa Kemal'in çevresindeki yakınlarına dek sokuluyor, Bakanlar Kurulu, Kurmay Başkanlığı ve Büyük Millet Meclisi gizli oturumlarının kimilerinde alınan en önemli, en gizli kararları ve devlet sırlarını ele geçirerek günü gününe İngiliz yönetimine duyuruyordu. Bunları yaparken her türlü ajanlardan, Mustafa Kemal ve öteki ulusalcı önderleri çekemeyen muhaliflerden, rejim düşmanlarından, padişah ve İngiliz yandaşlarından, çıkar düşkünlerinden, boşboğazlık yapan şarlatan politikacı ve yetkililerden, dikkatsizce davranarak ağızlarından söz kaçıran işgüderlerden, basın mensuplarından; dahası, çevrede dolaşan ve bazan gerçek olabilen her türlü söylentilerden yararlanıyordu.

İSTİHBARAT RAPORLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ancak, bu devlet sırlarını ve bilgileri toplarken bunları sağlayan kaynağın yeteneksiz ve bazen kuşkulu olması yüzünden İngiliz İstihbaratı bu gibileri iki sınıfa ayırıyordu: "A I" sınıfı oldukça gizli ve mevsuk (belgeye dayanan, sağlam) haberleri kapsıyordu. Bu denli haberler, gerçekten denenmiş, yararlı oldukları saptanmış, gerçekten güvenilir yetenekli istihbarat ajanlarınca sağlanıyordu.

"A II" sınıfındaki bilgiler de, henüz doğrulanmamış, kimi güvenilmeyen deneysiz, yeteneksiz ve kuşkulu kaynaklarca sağlanan, sağlamlığı saptanmamış olasılıklı bilgilerdi. Bir bilgi "A I" sınıfına girdi mi, aksi saptanıncaya dek mevsuk ve inanılır olarak nitelenir, ona göre davranılır, "A II" sınıfına girdi mi kuşku ve ihtiyatla karşılanır..."

Sonyel'in yargıları üzerinde ayrıca duracağız. Önce, İngilizlere satılan bilgilerin niteliği üzerinde duralım: Bu belgeler sadece gizli oturumlarda görüşülen devlet sırlarını kapsamıyor. 23 Nisan 1920 tarihinden İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u boşlattığı 6 Ekim 1923 tarihine kadar 29 ay 5 gün süresince Ankara ile ilgili tüm haberler İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nce başta İngiltere Dışişleri Bakanlığı olmak üzere devletin çeşitli kademelerine iletilmiştir. İletilen bilgilerin niteliği şu:

a) Gizli oturumlarda görüşülen devlet sırları, b) Açık oturumda görüşülen ve İngilizler açısından haber değeri

olan konular, c) Ankara ve İstanbul basınında haber değeri olan makale, başmakale, yorumlar, d) Mustafa Kemal'in yayımladığı genelge, telgraf ve bildiriler vb...

Burada, üzerinde önemle durulması gereken belge şu:

CASUS MECLİS'E NASIL GİRDİ:

"İngiliz Yüksek komiseri Amiral Sir John de Robeck, 22 Mayıs 1920'de Lord Curzon'a gönderdiği gizli yazıya, "Gizli C Eki" başlığı altında iliştirdiği raporda BMM'nin 24 Nisan'da yaptığı ilk gizli oturumu hakkında bilgi veriyor ve Mustafa Kemal'in başsız bir yönetim kurma gereğine değindiğini bildiriyordu. Bu gizli oturumla ilgili bilgi, T. 25/2 sayılı kaynaktan sağlanmıştı. Bu kaynak da herhalde İngilizlerin hizmetinde bulunan, ama adı açıklanmayan bir Türk ajanınca oluşturuluyordu."

Sonyel, bu belgenin kaynağını "İngiltere Devlet Arşivi (Public Recard Office) 5049/E 4890" olarak gösteriyor. Meclis'in açılışının hemen ertesi günü yapılan gizli oturum görüşmelerinin İngilizlere aktarılması olayının hatıra getirdiği kimi soruların yanıtını irdeleyelim:

Daha önce de belirttiğimiz gibi açık oturumdan gizli oturuma geçerken salondaki dinleyiciler, gazeteciler ve tutanak kâtipleri salondan çıkarılır ve tutanak kâtiplerinin görevini milletvekilleri yapar. Şu hâle göre devlet sırlarını İngilizlere ileten kişi milletvekilidir. İngilizlere verilen bilgiler acaba Meclis dışından bir ajan tarafından İngilizlere aktarılmış olamaz mı? Çünkü, 24 Nisan tarihli oturumdaki bilgi ancak bir ay sonra İngilizlerin eline geçmiştir. İstanbul'a haber ve bilgi ulaştırabilmek için ulaşım zorlukları düşünülürse bir aylık sürenin doğal karşılanması gerekir.

Ajanın Meclis içinde olduğunu kanıtlayan ikinci belgeye yer verelim:

"BMM 174 üyeden oluşuyor. Aralarında Celalettin Arif, Rıza Nur, Yunus Nadi ve Cami (Baykurt) Beyler gibi İstanbul'dan gelen yirmi dört milletvekili de vardır. Benim hazır bulunduğum oturumda başkanlık seçimiyle ilgileniliyordu. İlkin Mustafa Kemal söz alarak ulusal örgütün on iki aydan beri yaptığı çalışmaları anlattı..."

Rapor uzunca. Çıkış yeri de Eskişehir. Altında bir de tarih var: 6.5.1920... Ajanın şifre numarası da T.25-2... Ve böylece ajanın milletvekili olduğu kesinlik kazanmaktadır. Raporun çıkış yeri Eskişehir olduğuna göre ajan, raporunu iletebilmek için Eskişehir'i istihbarat iletmek bakımından daha uygun bulmuştur.

Ajanın, 24 Nisan 1920 tarihli gizli oturumla ilgili olarak verdiği bilgilerin ortaya çıkardığı başka olasılıklarla da karşı karşıyayız: 1 İngilizler hesabına çalışan ajan, Erzurum'dan beri Atatürk'ün çevresindedir. Seçimlerde milletvekili seçilerek Meclis'e de girmiştir. 2 İstanbul Meclis-i Mebusan'ından gelen milletvekilleri arasındadır ve Ankara'ya gelmeden önce İngilizler tarafından angaje edilmiştir.

İngilizlerin sadece Meclis içinde değil, Meclis dışında da devamlı temasta bulunduğu ajanları vardır. Hatta, İstanbul'da Ankara'ya bağlı çeşitli kuruluşlar için ile de ilişki halindedir. Gösterdikleri haber kaynakları arasında şaşırtıcı olanlar da var: Oldukça etkin çevrelere kadar sokulabilmişler. Akla gelebilen her türlü yolu denemişler ve başarıya da ulaşmışlardır. Fevzi (Çakmak) Paşa, Dünya'da ve Türkiye'de casusluk olaylarına ilişkin olarak Meclis gizli oturumunda yaptığı açıklamalar sırasında 'İngiliz örgütleri arasında casuslarımız olduğunu' övünerek anlatmıştır.

Çakmak, Ankara'daki istihbarat kurumlarının başındaydı. İstanbul'daki çeşitli gizli grupları da Çakmak yönetiyor ve yönlendiriyordu. İngilizlerin her delikte ajanları olduğunu, hatta, gizli oturumda yaptığı bu beyanatın bile kısa

süre içinde İngilizlerin eline geçeceğini bilseydi herhalde daha ılımlı konuşurdu. İngilizlerin İstanbul'daki istihbarat örgütü içinde Türkler hesabına çalışan bir ajanımız vardı. Pandikyan adındaki bu ajınımız, İstanbul'daki M.M. ve Felah gruplarındaki elemanlarımıza bazı haberler ileterek onlara yardımcı ve yararlı olmuştur. Ama bu, Entelligence Servici'in gözyumusu altında bir verip beş alma esasına dayanan bir İngiliz taktiği midir, bilinemez. Pandikyan'ın Büyük Zafer'den sonra, İstanbul'daki örgütlerin ısrarlı şefaatlerine karşın yurt dışına çıkarılmasına engel olunamamıştır. Bu, işin içinde bir bit yeniğinin işaretlidir.

RAPORLAR GERÇEĞE UYGUN MU?

Şimdi, yalın da olsa, İngilizlerce elde edilen istihbarat raporlarını birkaç yönden irdeleyelim: Raporlarda belirtilen gizli ve açık oturum tarihleri doğru mu? Verilen istihbarat metinleri gerçeğe uygun mu, uydurma mı? Haber kaynaklarının çeşitliği vb. gibi...

Adı geçen 86 sayfalık ayrı basımda yaklaşık 150'den fazla rapor var. Bunlar Sonyel'in saptadıklarının sadece bir bölümü. Raporlar da genellikle gizli, ya da açık oturumların tarihlerine işaret edilmektedir. Örneğin: "30 Aralık 1920 tarihli İngiliz Gizli İstihbarat raporuna göre Büyük Millet Meclisi'nin 4 Aralık 1920 günkü oturumunda "M. Kemal..." diye giriş yapılarak raporun metni veriliyor. İstihbarat raporlarında bildirilen bu tarihlerin yüzde doksanı yanlış. 4 Aralık'ta gizli oturum yok. 2 Aralık'taki gizli oturumda Ermenilerle yapılan müzakerelere dair Hariciye Vekili'nin (Dışişleri Bakanı) açıklamaları ve Millî savunma bütçesi görüşülmektedir ki istihbarat raporuna kısmen de olsa uygundur. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Sonuç şu ki tarihler tutmamakla beraber istihbarat metinlerinin çoğu gerçeğe uygundur.

Raporlardaki adların kimileri yanlıştır. Örneğin, "Şabankarahisar" değil, Şebinkarahisar (sf. 248), "Müştak Durak" değil, Mustafa Durak (sayfa 277), "Hacı Muhittin" değil, Hacim Muhittin (sf. 277) "Yasaklıoğlu" değil, Yazsaklıoğlu gibi...

Yanlış olan gizli ve açık oturum tarihleri ve metinleri "zabıt Cerideleri" ile, raporlardaki adlar da Meclis albümleriyle karşılaştırılarak düzeltilebilir ya da birer dip notu düşürebilirdi. Bu küçük zahmete niçin katlanılamamıştır, bilinemez?

AJANLARIN ŞİFRE NUMARALARI

İstihbarat raporlarının haber kaynakları da ilginç ve çeşitli. Birçok da ajan şifre numarası var. Ne kadar numara varsa o kadar ajan mı kullandılar, yoksa ajan numaralarını sık sık değiştirdiler de liste onun için mi kabarık? Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ikinci gününde toplanan gizli oturumda konuşulan devlet sırlarını İngilizlere aktaran ajanın şifre numarası "T. 25/2". Bu ajan daha pek çok gizli oturum görüşmelerini İngilizle're aktaracak. T. ile başlayan bir ajan daha var: "T.10/12". Bunu "H" harfi ile başlayanlar izliyor: H/928, H/1019, H/1024, H/1098, H/1229. Sonra "H/C"ler başlayacak ve böylece sürüp gidecek. Anlaşılıyor ki casus şebekesi bir hayli kalabalık. Hatırlanacağı gibi H. 928 numaralı ajan, verdiği raporda benim hazır bulunduğum oturumda diyerek milletvekilliği sıfatını açıklamıştı.

ŞİFRE NUMARASI OLMAYAN KAYNAKLAR

Gelelim şifre numarasız kaynaklara: Bunlar arasında hayli ilginç ve düşündürücü olanlar da var. Örnekleri sıralayalım:

"Anadolu'dan alınan gizli haberlere dayanarak/ Bugüne kadar denenmemiş olan, ama güvenilir olduğuna inanılan ulusalcı bir kaynaktan alınan bilgilere göre/ İstanbul'da oldukça ulusalcı olan ve Ankara ile ilişkisi bulunan bir basın kaynağından sağlanan bilgiye göre/İnanılır bir kaynaktan sağlanan bilgiye göre/ Ankara ile sıkı ilişkileri olan İstanbul'daki ulusalcı bir kayaktan sağlanan bilgiye göre/ Ankara'dan İstanbul'daki Kemalist örgütüne gönderilen gizli bilgiye dayanarak/ Son günlerde Ankara'dan İstanbul'a gelen ulusalcı bir yetkilinin gizli olarak söylediğine göre/ Ankara yönetiminin Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal'in Sekreteri Kemal Bey'den sağlanan bilgiye göre/ İstanbul'daki ulusalcı örgütle sıkı ilişiği bulunan bir ajandan edinilen bilgi/ Bilgilerini doğrudan doğruya Ankara'dan alan güvenilir ve gizli Türk kaynağından/ Güvenilir bir aracı yolu ile İstanbul'daki Kemalist temsilcisi Hamit Bey'den ve son günlerde Trabzon'dan İstanbul'a gelen bir Kemalistten sağlanan/ Ankara'dan İstanbul yetkililerine gönderilen resmli gizli yazıların özetine dayanarak bildirildiğine göre/ Dr. Adnan'nın Ankara'dan almış olduğu gizli yazılara dayanarak/ Oldukça güvenilir bir ajanın İstanbul'a dönen İsmet Paşa'nın yaveri Atıf Bey'le yaptığı görüşme sonunda sağladığı bilgiye göre..."

BÜTÜN GİZLİ YAZIŞMALAR İNGİLİZLERİN ELİNDE

Dr. Salahi Sonyel'in gizli belgeler üzerinde yaptığı incelemelerden İngilizler'in, Türkler'in hatırına gelmeyen uygulamalarla yaşamsal önemdeki devlet sırlarını da elde ettikleri anlaşılmaktadır. Aşağıdaki paragraf, Türk istihbarat aymazlığının en tipik örneklerinden biridir:

"... İngiliz istihbaratı Lozan Konferansı sırasında millicilerin görüş ve davranışlarını yakından izliyor, onların gizli oturumları, gizli görüşmeleri hakkında ne kadar bilgi toplayabilirse günü gününe İngiliz yönetimine duyuruyordu. Örneğin Lozan günlerinde İsviçre'de bulunan İsmet Paşa Kurulu ile Ankara yönetimi ileri gelenleri ve özellikle Başbakan Hüseyin Rauf'la Mustafa Kemal arasında alınıp verilen ve köstence üzerinden gönderilen gizli telyazıları, yolda İngiliz istihbaratınca kesilerek içeriği öğreniliyordu. Bu yüzden konferanstaki İngiliz delegeleri, özellikle Dışişleri Bakanı Lord Curzon, İsmet Paşa'ya Ankara'dan verilen yönergeleri çoğu kez önceden öğreniyor, İsmet Paşa'nın konferansta ne biçim bir yöntem izleyeceğini önceden saptıyor, ona göre anlam alıyordu.

"İngiliz İstihbaratı o günlerde Büyük Millet Meclisi'nde yapılan gizli ve açık görüşmeleri de yakından izliyor, gizli oturumlarda alınan birçok kararları öğrenerek günü gününe İngiliz yönetimine duyuruyorlardı. Büyük Millet Meclisi ve Ankara Yönetimi'nin, İsmet Paşa Kurulu'na Lozan'a ha-

reket etmeden önce vermiş olduğu gizli yönergeler de İngiliz istihbaratının eline geçiyordu."

Bundan sonra da istihbarat metinleri veriliyor. Ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın başında bulunduğu Ankara istihbaratı; her şeyden habersiz, gizli yazışmaların ve gizli oturum görüşmelerinin dışarıya sızdırıldığını aklının ucundan bile geçirmeden, bu inancın verdiği rahatlık ve rehavet içinde "Ashab-ı Kehf" uykusuna yatmıştır.

ŞAŞIRTICI ÖRNEKLER

Daha da şaşırtıcı örnekler verelim:

"12 Ocak 1923 tarihli ve 1091 sayılı İngiliz gizli istihbaratının 1922 yılının Aralık ayının sonlarına doğru Ankara'dan İstanbul yetkililerine gönderilen resmî gizli yazıların özetine dayanarak bildirdiğine göre bu gizli yazılar, Sovyet Rusya'nın Ankara Yönetimi'ni Avrupa devletlerine karşı kendi siyasasiğle bağdaşan bir siyasa uygulamaya zorlamak için aldığı tehdit edici önlemler sonucunda..."

"9 Şubat 1923 tarihli ve 1074 sayılı İngiliz istihbarat raporunun Ankara'dan İstanbul'a gönderilen gizli yazılardan öğrenildiğine göre B.M.M. oturumlarını sürdürüyor. Lozan'daki gelişmeler yüzünden Meclis'te coşku beliriyor. Solcu milletvekilleriyle Ruslar'dan etkilenen veya para alan milletvekilleri eskiye oranla daha inatla davranıyorlarsa da..."

"28 Şubat 1923 tarihli ve 1096 sayılı İngiliz İstihbarat raporunun Dr. Adnan'ın Ankara'dan almış olduğu gizli yazılara dayanarak bildirdiğine göre B.M.M'nin 9 Şubat 1923 günü yapılan gizli oturumda söz alan Başbakan Hüseyin Rauf, Ruslar'la görüşmelerin yeniden başladığının doğru olduğunu..."

"15 Mart 1923 tarihli İngiliz istihbarat raporunun Dr. Adnan ve Refet Paşa'ya Ankara'dan gönderilen resmî yazılara dayanılarak bildirildiğine göre İsmet Paşa B.M.M.'nin 2 Mart 1923 günkü gizli oturumunda şöyle konuşmuştur..."

Şimdi, İngiliz istihbarat raporlarında belirtilen "Anka-

ra'dan İstanbul'daki yetkililere gönderilen resmî gizli yazılar" üzerinde önemle duralım. 15 Mart 1923 tarihli istihbarat raporunda da açıklandığı gibi "İstanbul'daki yetkililer" Refet Paşa ile Dr. Adnan (Adıvar) Bey'dir. Bir de, Kurtuluş Savaşı süresince Ankara'nın temsilciliğini yapmış olan Kızılaycı Hamit (Hasancan) Bey'dir.

Kurtuluş Savaşı döneminde olduğu gibi Büyük Zafer sonrası döneminde de çeşitli konularda İstanbul'daki yetkililerle yapılan gizli ve açık telgraf yazışmaları İstanbul Telgraf Merkezi ile yapılamaz. Çünkü Telgraf Merkezi İngiliz süngülü askerlerinin denetimi altındadır ve Anadolu ile haberleşme yasaktır; cezası da idamdır. Aslında İstanbul'un işgâli de, millî örgütlerin Ankara ile bağlantılarını kesmek, onlara yapılan yardımları önlemek içindir. İstanbul'un işgâlinden sonra Ankara ile gizli ve açık yazışmalar, işgâlden sonra kurulmuş ve çağırma işareti "Pe-Re" olan gizli telgraf merkezinden yapılmıştır.

Buraya bir nokta koyalım ve öyküsü uzun ve detaylı olan bu "Gizli Telgraf Merkezi" konusuna kısaca değinelim:

GİZLİ TELGRAF MERKEZİ NASIL KURULDU?

Mustafa Kemal'in Heyet-i Temsiliye Reisi olarak Ankara'ya geldiği 27 Aralık 1919 tarihine kadar 2 ay 20 günlük dönemde yurtsever Türk telgrafçıları, Ankara ile olan yazışmaları, Osmanlı Hükümeti'nden ve âmirlerinden gizli olarak yürütmüşlerdir.

16 Mart işgâlinden sonra İstinbul'daki Felah Grubu'nun Ankara ile bağlantısı kesilmiştir. Felah Grubu; İstanbul'daki millicilerin Ankara'ya katılmasında aracı olmuş, İstanbul'da Saray çevresinden topladığı bilgileri ulaştırarak istihbarat işlerinde de yararlı hizmetlerde bulunan bir gizli örgüttür. 16 Mart'ta yazışmaların İngiliz denetimi altına girmesiyle Ankara, kendisini besleyen bir kan damarından yoksun kalmıştır.

İşte, bu kritik dönemde, İstanbul Telgraf Muhabere Başmemuru İhsan Bey, Felah Grubu'nun da önerisini dikkate alarak, çağırma işareti "Pe-Re" olan gizli ve İngiliz denetimi dışında bir telgraf merkezi kurmuştur. (İhsan Bey, bu merkezin çağırma işareti olan "Pe-Re" simgesini sonradan soyadı olarak almıştır. İstiklal Madalyası de vardır). Merkezde görev alan telgrafçılar sırasiyle şunlardır: Cevat (Besen), Edip (Giztel), İsmet (Tükel), Rıfkı (Ayça) ve Fehmi Beyler. Ankara'daki memurun adı da Hikmet (Elin)'dir. Ankara'ya alındıktan sonra Manastırlı Hamdi de (Martonaltı) gizli telde hizmet görmüştür. Merkezde muhabere 24'te başlar, gün ışırken son bulur. Bu merkez, İngilizler'in İstan-

bul'u boşalttığı 6 Ekim 1923 tarihine kadar işlevini sürdürmüştür.

Gizli merkezin varlığından haberi olan İngilizler yerini saptamak için pek çok çaba harcamışlar, çeşitli yollara başvurmuşlarsa da bu merkez sık sık yer değiştirerek İstanbul'un boşaltıldığı tarihe kadar gizliliğini korumuş ve fonksiyonunu sürdürmüştür. Telgrafçılarımızın bu başarısının millî tarihimizde pek büyük ve önemli yeri vardır. Hepsi madalyalar ve takdirnamelerle onurlandırılmıştır.

Şurasını da belirteyim ki gizli merkezi kuranlar ve bu merkezde çalışanlar merkezin kuruluşu hakkında konuşmayı sakıncalı gördükleri için uzun süre susmuşlardır. Millî Kurtuluş tarihimizin bu önemli evresini aydınlığa kavuşturmak için ısrarla konunun üzerine eğildim ve sonuçta, merkezi kuranlar ve bu merkezde çalışanlarla teker teker konuşarak bu tarihsel olayı ilk kez saptamayı başardım.

GİZLİ TELGRAF YAZIŞMALARINI İNGİLİZLER NASIL ELDE EDİYORDU?

Dr. Adnan'ın Ankara'dan almış olduğu gizli yazılara dayanarak...

Dr. Adnan ve Refet Paşa'ya Ankara'dan gönderilen resmî yazılara dayanılarak...

Bunlar İngiliz istihbaratının kaynakları.

Bilindiği gibi İstanbul'da Adanan (Adıvar), Refet (Bele) Paşa ile Mustafa Kemal Paşa ve Rauf (Orbay) Bey'in yazışmaları Büyük Zafer'den sonradır. Bu yazışmalar, başlangıçta olduğu gibi hep Gizli Telgraf Merkezi'nden yapılmıştır. Bu merkezden alınan açık ve kapalı telgraflar, İstanbul Telgraf Müdürü (Telgraf Muhabere Başmemuru iken Refik Halit (Karay) Bey tarafından İstanbul Telgraf Müdürlüğü'ne getirilmiştir) İhsan Bey'e (İhsan Bey Ankara'ya kaçtıktan sonra Hatbaşın Memuru Mümtaz Beye) verilir. İhsan Bey de kurye ile Felah Grubu Reisi Ekrem (Baydar) Bey'e gönderir, Ekrem Bey de kurye ile muhataplarına yollar.

Bu aşamalardan geçen devlet sırlarının kim tarafından İngiliz istihbaratına sızdırıldığını tahmin etmek güç. Sadece, gizli merkezden alınan gizli yazışmaları muhataplarına götüren kuryelerin İngilizler tarafından satın alınmış olması olasılığı üzerinde durabiliriz.

İngilizler yalnız Meclis içinde değil, Meclis dışında, Ankara ve çevresinde de casuslar kullanmışlardır. Bunların bazıları yakalanmış ve idam edilmiştir. Örneğin Hintli Şera-

fettin, Madam Elenora, Şükrü Nasıh, Faik Paşa oğlu Tevfik, Karzark Süleyman Paşa, Saffet Nezihi, Mustafa Segir, Hintli Ebülfadl gibi.

Hasip, Cemal Necati, Enver Nuri, Kemal Cenani vb. çeşitli cezalara çarptırılmıştır.

Kurtuluş Savaşı süresince bir yandan İngilizlerin, diğer yandan Fransız, Yunan, Sovyet ve Saray çevresinin gönderdiği casuslarla Ankara sıcak savaşa paralel olarak soğuk savaş alanına da dönmüştür. Bu casusluk savaşı öylesine boyutlar kazanmıştır ki insanın şaşkınlıktan dili tutulur.

Birgün, bakıyorsunuz bir haber patlıyor Meclis içinde: Meclis başkanvekillerinden birinin evinde bir Yunan casusu yakalanmıştır. Casus çok güzel bir kadındır. İsyan kışkırtıcılığı karşılığında iki milyonluk teklif getirmiştir. Şaşkınlık henüz yatışmadan ikinci bir haber: Aynı kişi isyan kışkırtıcılığından harp divanınca sürgün cezasına çarptırılmıştır! İnanılmaz haberler biribirini izlemektedir. Araştırma komüsyonları işlemekte, İstiklâl Mahkemesi ifadeler almakta ve sanık başkanvekili görevini sürdürmektedir!

Öykü uzun ve karmaşık. Bir başka yapıtla bu konuyu da işleyeceğiz.

YANITI: O MECLİS'TE CASUS VARDI

Bu yapıtın kimi bölümleri 1975 yılında 10 gün süreyle ayrıntılı gazetede yayınlandıktan sonra Nasih Nuri İleri'den bir eleştiri geldi. **O Meclis'te casus Yoktu.** Gönül isterdi ki o Meclis'te casus olmasın. Ne yazık ki Kurtuluş Savaşı lideri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle o Meclis'te casus vardı. Ben sadece belgeleri konuşturmuştum.

Rasih Nuri İleri eleştirisinde tarihsel yanılgılara da düşüyor, kimi olayları da saptırıyordu. Kendisine geciken yanıtı verdim.

O tarihte Meclis'teki İngiliz ajanlarının varlığı henüz bilinmediği için o konuya değinememiştim.

Rasih Nuri İleri'nin eleştirisiyle verdiğim yanıt aşağıya alınmıştır:

O MECLİS'TE CASUS YOKTU

Değerli gazetenizde "MECLİS'TE CASUS VAR" sansasyonel başlığı ile bir yazı serisi yayınlandı, son sayıda benim de ismim karışmış bulunuyor. Yazıda önemli belgeler yeralmakla birlikte, bunlar hakkında çok yanlış bir değerlendirme yöntemi uygulanmış, en doğrusu sansasyona önem verilmiş ve fakat bu kadar önemli bir konuda meselenin özü ele alınmamış, olaylar yerine oturtulmamıştır.

Bu arada İstiklâl Savaşımız döneminde TBMM gizli oturumlarının zabıtlarının ve aynı dönemin Dışişleri Bakanlığı arşivlerinin resmen yayınlanması sorunu ve zorunluluğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu yönde en olumlu yolu Genelkurmay Başkanlığı tutmuş, bir yönden değerli tarih incelemeleri yayınlarken diğer yönden de Harp Tarihi Vesikalar Dergisi'nde söz konusu döneme ait eşsiz değeri olan belgeleri açıklamıştır. TBMM zabıtlarına gelince, gizli zabıtların yayınlanması için bir kanun teklifi olmakla birlikte 12 Mart dönemi çalkantıları bu kanunun çıkmasını bugüne kadar ertelemiştir. İşin garip yönü şudur ki, Genelkurmay Başkanlığı'nın Harp Tarihi araştırmaları için gizli zabıtları istemesi reddedilmiş iken, aynı zabıtlar için gizli zabıtları istemesi reddedilmiş iken, aynı zabıtlar Lord Kinross'a ve Ermeni sekreterine gösterilmiştir. Bu gizli celselere ait zabıtların önemli bir kusuru da, gizli celselere yetkili zabıt kâtipleri alınmadığından bu ise alışık olmayan Milletvekilleri tarafından zabıtların tam olarak tutulamamış olmasındadır.

RUS ELÇİLİĞİ'NİN ARACILIĞI

Tokat Mebusu Nazım Bey ve genellikle "İttihatçı" sol hakkında çok kez yerici sözler kullanmış bulunan bir kişi olarak her şeyden önce bir açıklamada bulunmam gerekir. Sadi Borak'ın beni de tanık olarak göstererek ortaya attığı bir iddia var, bunu yapması yazısına verdiği sansasyonel hava dolayısıyle zorunlu idi. Gerçekten TBMM'de "Casus" var idiyse değil savaşın en tehlikeli döneminde, zaferden sonra 1925 yılında Atatürk en yakın arkadaşlarını, Samsun'a beraberinde götürdüğü bir Albay Arif Bey'i, bir Rüştü Paşa'yı gözünü kırpmadan idam sehpasına yollamıştır. Tokat Mebusu Nazım Bey ne için idam edilmedi? Sadi Borak'ın önerdiği çözüm Rus Elçiliği'nin aracılığı sonucunda 15 yıl ceza verildiği şeklindedir. İçişlerimize hiç bir yabancıyı karıştırmamakta son derecede hassas olan Mustafa Kemal Paşa'nın karakterini bilenler için bu bir çözüm değildir. Kaldı ki, kendi davet ettiği ve III. Enternasyonal'e bağlı olmakla Sovyetler'in tam güvenine sahip olan Mustafa Suphi ve arkadaşları daha önce öldürülmüş, sorumlular cezalandırılmadığı halde Sovyetler buna bir tepki göstermemişlerdi. Oysa mesele bu kadarla kapanmamaktadır. 12 Nisan 1921'de tutuklanan Nazım Bey 9 Mayıs 1921 günü 15 yıl hapse mahkhum edilmiş ise de 29 Eylül 1921'de yani dört-beş ay sonra af edilerek serbest bırakılmıştır. Öte yandan "Rus", yani Sovyet Elçisi'nin aracılığı şu yönden de olanaksızdır: Sovyetler'den, Mustafa Suphi ile birlikte Ara-

lık 1921'de yola çıkan Mildevani'den sonra elçi sıfatı ile gelen ilk kişi Ukrayna Elçisi Funze olmuştur, gelişi aralık 1921'e rastlar, Sovyet Elçisi Aralov ile, Azerbaycan Elçisi Abilov yoldaşlar ise 1922 başında Türkiye'ye gelmişlerdir.

İSTİKLÂL SAVAŞI

"Atatürk ve Komünizm" kitabında bu konudaki bütün bilgileri tam bir objektiflikle verdiğim halde, görmediğim Gizli Celse Zabıtları hakkında, yayınladığınız yazı serisinde önemli açıklamalar olabileceğini ümit ettim, böylece hazırladığım ikinci baskıya bir katkıda bulunabilirdim. Ne yazıktır ki, yeni bir şey öğrenemedim. Kitabımda konuyu çok daha geniş bir açıdan ele aldığım için Nazım Bey olmanın çok daha aydınlatıcı olduğu kanısındayım. İstiklâl Savaşımız kapitalizmin -emperyalizm döneminde verilen ilk başarılı Kurtuluş Savaşı'dır. Bunun böyle olmasının temel nedeni, Atatürk'ün durum muhakemesinde çok güzel bir şekilde açıkladığı gibi, emperyalist dünya cephesinin en zayıf zincir halkasından kopmasında, Rus çarlığında bir Sovyet İhtilâli olmasında aranmalıdır, artık emperyalizm dünyaya tek başına hâkim değildir, istediği gibi hareket edememektedir. Atatürk dünya tarihinde ilk defa için meydana gelen bu olanağı en iyi şekilde değerlendirmiş, ordusu dağılmış, limanları işgâl edilmiş, uzun bir savaş döneminden bitkin olarak çıkmış bir ülkede, Türkiyemiz'de emperyalizme karşı geri bıraktırılmış bir milletin ilk zaferini sağlayabilmiştir. Kitabımda açıkça gösterdiğim gibi Atatürk Alman İhtilâli ve de Sovyet ordularının Varşova'yı almaları olanağı karşısında sosyal devrim kapısını bir süre için açık bırakmıştır. Kendisinin yöneteceği bir sosyal devrimin kapısını açık bırakmıştır. 18 Ağustos 1920 günü Sovyet taarruzu

Varşova önünde kırılınca sosyalist devrimin uzun bir dönem için yayılamayacağı belli oldu, Atatürk de ona göre siyasetini tayin etti. Artık sadece devletten devlete ilişkiler sorunu kaldı, bu konuda da Atatürk ölünceye kadar Sovyetler'e karşı samimi bir dostluk politikası uyguladı.

KOMÜNİST PARTİSİ

Bu tarihî veri yerine oturtulunca birçok gerçek aydınlanmaktadır. Atatürk'ün politikası tutarlı bir bütün olarak ortaya çıkmaktadır. Kendisinin neden bir Komünist Partisi'ni kurdurttuğu, neden Ali Fuat Cebesoy'a "Sevgili Yoldaş" başlığını taşıyan mektup yazdığını, Çerkez Ethem'i bu partiye davet ettiğini anlamak, Dr. Tevfik Rüştü Aras'ı partinin temsilcisi olarak III. Enternasyonal'e kaydolmak üzere hangi nedenlerle yolladığı, Meclis'in Halkçılık Beyannamesi ve hazırlanan Sovyet tipi (?) anayasa (Eylül 1920), hepsi yerli yerine oturmaktadır.

Aynı zamanda Türkiye'de birçok kaynaktan filizlenen sol hareketin kontrol altına alınması sorunu da büyük bir önem taşımaktadır. Bir yönden Çarlık Rusyasın'da esir ve enterne olan Türkler'in oluşturduğu ve Mustafa Suphi'nin yönettiği, Bakû'da kuruluş kongresini yapan T.K.P., diğer yönden Evner Paşa'nın oluşturduğu parti bulunmaktadır. Bütün memleket yüzeyinde güçlü bir ittihatçı örgütün bulunması bu sonuncusunu daha da tehlikeli kılmaktaydı. Unutmayalım ki, (Çerkez) Ethem Bey, Enver Paşa'nın Teşkilât-ı Mahsusa'sının fedailerindendi. Mecliste de bazı oylamalarda Ethem Bey'i destekleyen grup yarıya yakın oy almıştı. Bu arada çok önemli bir olay yer almaktadır. İçişleri Bakanı seçilecektir, Mustafa Kemal Paşa'nın desteklediği aday Refet Bele'dir. ona karşı Tokat Mebusu Nazım Bey adaylığını koymuş ve Refet Bey'e karşı çoğunluğu sağla-

mıştır, 4 Eylül 1920. Mustafa Kemal Paşa âdeta zor kullanarak kendisini istifa ettirmiştir, söz konusu olan bir iktidar mücadelesidir. Atatürk'e karşı gelen grup İttihatçılardır, bu kişiler aynı zamanda sol oyununu oynamaktadırlar. Oysa, 9-10 Ocak 1921'de Ethem Bey'e karşı hareket sonuçlanmış (I. İnönü), parti Pehlivan ile Bolşevik taburu düşman gerisine geçerek ve gerilla savaşı yaparak Millî Mücadele'ye hizmete devam etmişler, Ethem Bey birkaç kişi ile Yunanlılara teslim olmuş, kuvvetlerinin büyük kısmı ise muntazam orduya katılmıştır. 28-29 Ocak 1921 günü Karabekir Paşa ve Vali Hamit Bey'in tertibi neticesinde, yine Enver Paşa'nın adamı Yahya Kaptanı Musta Suphi'yi, Ethem Nejat'ı ve arkadaşlarını denizde öldürmüştür. İstanbul'daki sol dışında (Almanya'dan gelen Spartakistler ve Dr. Şefik Hüsnü, artık sadece İttihatçı sol kalmış bulunmaktadır.

Gördüğümüz gibi ortada bir casusluk, hatta bir gizli parti söz konusu değildir. Bu davadaki konu Atatürk'ün çizdiği yol ile, iktidarı onun elinden almak isteyen ve sol oynayan ittihatçılar arasındaki iktidar mücadelesi konusudur. Mustafa Kemal Paşa amacına erişince mesele kapanmıştır. 15 yıl mahkumiyetin ve birkaç ay hapsin izahı budur. Olayların gelişmesi Atatürk'ün hesabının doğruluğunu gösterir. Artık ondan sonra Nazım Bey'in ve arkadaşlarının ismi işitilmeyecektir. İttihatçıların hesabı son olarak 1925 yılında İzmir İstiklâl Mahkemesi'nde görülecek ve bu defa başlar düşecektir.

Kaldı 400.000 altın sorunu. Bir belgeyi yayınlarken onu eleştirinin süzgecinden geçirmek gerekir. 400.000 altın, tanesi 8 gramdan 3.200 kilo yani üç ton eder. Sultan Abdülaziz düşürüldüğü zaman Çırağan Sarayı'na beş milyon altın kaçırdığı söylenmişti, bu da 40 ton altın ederdi, hatta bazı sivri akıllılar arama yapmışlar ve halıların altına bile bakmışlardı! Böyle konularda azıcık ciddiyet gerekir, bir sayının resmi bir iddianamede geçmesi harfiyen ele alınması için yeterli değildir.

Aslında İstiklâl Mahkemesi'nin konumuzla ilgili zabıtları on üç yıl önce yayınlanmıştı. Hatta bu arada "Yeşilordu Nizamnamesi", "Yeşilordu Beyannamesi" ve de "Yeşilordu Talimatnamesi" 1962 yılında "Yakın Tarihimiz" Dergisin'de yayınlandı. Arif Oruç'un Atatürk'e karşı yayınladığı beyannameler ise 27-28 Temmuz 1931 günlü Cumhuriyet Gazetesi'nde fotokopileri ile birlikte yayınlanmıştır.

Ölü bir kişiye çok ağır suçlamalar yapıldığından, sözü kendisine vermeyi, İstiklâl Mahkemesi'nde yaptığı savunmayı sunmayı gerekli buluyorum:(Nazım Bey'insöz konusu savunması yukarıda (s. ....) verilmiş olduğundanburada tekrar edilmemiştir.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ÜYELERİ'NDEN

Tokat Mebusu
Nazım

Nazım Bey'in bu iddialarında doğru olan taraflar çoktur, tek söylemediği, söyleyemeyeceği şey gerçekten bir iktidar mücadelesinin var olduğu keyfiyetidir. Yoksa iddialar da, mahkeme de yüzeyde kalmaktadır. Nâzım Bey'in ve diğer sanıkların sorgularında birçok açıklayıcı bilgi vardır, açıklanmayanlar da aynı derecede mevcuttur. Bir defa Genel Merkez'in niteliği önemlidir, bunlar arasında üç hükümet üyesi ve de Yunus Nadi Bey, İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey, Muhittin Baha (Pars) Bey gibi önemli kişiler yeralmaktadır, Refik (Koraltan) Bey de örgüttendir. Maliye Vekili Hakkı Behiç ile Sıhhiye Vekili Dr. Adnan (Adıvar) Atatürk'ün çok yakınları idi. Öte yandan örgütle ilişkisi olmamakla birlikte hükümet üyelerinden Ferit Bey Mustafa Suphi'nin en yakın iş ve fikir arkadaşı idi. Böylece yönetici kadro hakkında ciddî araştırmalar yapmak önem kazanmaktadır. Bu davranış sansasyonel gazete manşetlerinden çok daha önemlidir. Şunu da hatırlatalım ki Nazım Bey bir süre İçişleri bakanlığı müsteşarı olmuştur.

TBMM'de casusluk söz konusu değildir.
A.G. 30.11.1975

(Aydınlık Haber, 30.11.1975)

O MECLİS'TE CASUS VARDI

16 Kasım'da başlayan ve 26 Kasım 1976'ya kadar süren **"Meclis'te Casus Var"** yazı serimize Bay Raif Nuri İleri'den bir yanıt, daha doğrusu bir eleştiri geldi. 28-30 Kasım günlerinde üç gün süren bu eleştirinin başlığı -bilindiği gibi- **"O Meclis'te Casus Yoktu"...** Bu başlığı okuyunca, o Meclis'te, yani, Kurtuluş Savaşı Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde casus olmadığını kanıtlayan yeni bilgiler ve belgelerle karşılaşacağımızı umarak sevindik... Sevindik, çünkü, tarihimize ışık tutacak ve yeni yorumlar getirecek her belge, o belgeyi bulan için bir övünç ve tarihimiz için bir kazanç olacaktı.

Bu umutla ve bu sevinçle eğildik satırlar üzerine... Bay İleri, üç gün süren yazısına şöyle giriyor:

"... Yazıda önemli belgeler bulunmakla birlikte, bunlar hakkında çok yanlış bir değerlendirme yöntemi uygulanmış, en doğrusu sansasyona önem verilmiş ve fakat bu kadar önemli bir konuda meselenin özü ele alınmamış, olaylar yerine oturtulmamıştır."

Önce; bu savlar, eleştiriler ve suçlamalar üzerinde duralım: Hemen belirtelim ki, Bay İleri'nin yazısında, "Meclis'te Casus Var" savını çürütecek ve aksini kanıtlayacak hiç bir belge ve bilgiye rastlayamadık ve düş kırıklığına uğradık.

ELEŞTİRİNİN AMACI NEDİR: Bu eleştiri ile kanıtlanmak istenen nedir? Seri yazımızda Bay İleri'nin adı geçtiği için mi?.. Nazım Bey'in gönüllü savunuculuğunu yapmak için mi?... Önce May Yayınevi'nce yayımlanan, iade edilenlerin kapağı değiştirilerek yeniden piyasaya sürülen "Atatürk ve Komünizm" adlı yapıtının, tasarladığı ikinci baskısının reklâmını sağlamak için mi?..

SANSASYON MU, DEĞİL Mİ?

Burada önemli bir noktaya daha değinmek istiyoruz:

Biz sadece, casusluk suçlamasıyla adalet karşısına çıkarılan ve mahkûm olan bir milletvekili ile ilgili Meclis görüşmelerini, Tahkikat Komisyonu mazbatasını ve duruşma tutanaklarını yayımladık. Seri yazımızın başlığını da Atatürk'ün Meclis'in açık oturumunda yaptığı:

"Efendiler! Bu takrire vaz'ı imza edenler (imza koyanlar) arasında casus var."(1)

Sözünden aldık. Seri yazımızın başlığı bile Atatürk'ün bir sözünden alındığına ve Bay İleri de bunu bildiğine göre nasıl olur da sansasyon yaptığımızı ileri sürer! Şurasını da belirtelim ki "sansasyon", yani heyecan, olayın içinde var. Bu, Türkiye Parlamento Tarihi'nde ilk kez raslanan çok önemli tarihsel bir oluntudur. "Meclis'te Casus Var" tümcesini Atatürk değil de biz kullanmış olsaydık gene de sansasyon yapmış sayılmazdık. Çünkü -yineleyelim- heyecan öğesi olayın içinde vardır. Biz sadece objektif görevi yaptık. Yani, sadece fotoğraf makinesinin düğmesine bastık.

Olayın değerlendirmesini biz değil Atatürk yapmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi yapmış ve nihayet İstiklâl Mahkemesi yapmış. Bunu yaparken de, hiç bir kuşkuya yer vermeyecek belgeleri dayanak yapmış. Aradan 54 yıl geçtiği halde Atatürk'ün tanımlamalarını, Meclis Tahkikat

(1) Yusuf Kemal Tengirşek. Vatan Hizmetinde. Ist. 1967. sf. 282

Komisyonu tutanağında yöneltilen suçlamaları, milletvekillerinin beyanlarını ve nihayet İstiklâl Mahkemesi kararını çürütecek hiç bir belge yayımlanmadı bugüne dek. "O Meclis'te casus yoktu" diyen Bay İleri de bu savını kanıtlayacak hiç bir belge, hiçbir kaynak gösteremedi.

Hatıra bir soru geliyor: Bay İleri, Nazım Bey'in Mahkeme karşısındaki bilinen ifadesinden başka bir kanıt ileri süremediğine ve "O Meclis'te Casus Yoktu" iddiasını kanıtlayamadığına göre niçin ortaya atıldı?.. Biz yanıtlayalım:

ATATÜRK, NAZIM BEY HAKKINDA NE DİYOR?

Yukarıda da belirttik, Atatürk, Meclis'in açık ve gizli oturumlarında Nazım Bey hakkında bir değerlendirme yapmıştır. O tarihten altı yıl sonra kaleme aldığı NUTUK'ta da aynı konuya değinmiştir. Atatürk'ün bu değerlendirmesini NUTUK'tan aktararak ve sadeleştirerek aynen veriyoruz:

"Efendiler; 4 Eylül 336 (1920) tarihinde Tokat Mebusu bulunan Nazım Bey, 89 reye karşı 98 rey ile Meclisçe Dahiliye Vekâleti'ne seçildi. Nazım Bey, dakika kaybetmeksizin büyük bir çabuklukla vekâlet makamına gidip vazifeye başladı. Sonra, Heyet-i İcraiye Reisi de bulunmam hasebiyle beni ziyarete geldi.

Ben, Nazım Bey'i kabul etmedim. Yüksek Meclis'in, güvenini kazanan bir vekili kabul etmemekle, yaptığım muamelenin mahiyet ve nezaketini elbette takdir ediyordum. Fakat memleketin büyük menfaati, beni bu yolda harekete mecbur tutuyordu. Tabiatıyla hareketimin sebebini izah ve ispat edeceğimden ve izah edeceğim noktanın yüksek Meclisçe de önemli görüleceğinden emindim.

Efendiler! Meclis üyeleri arasından, aykırı birtakım prensiplere eğilim gösterenler çıkmaya başlamıştı. Bunlardan biri olmak üzere, Nazım Bey ve arkadaşları en çok nazar-ı dikkatimi çekmişti. Nazım Bey'in, daha Sivas Kongresi esnalarında, kendisinden aldığım safsatalarla dolu bazı mektuplariyle ne zihniyet ve mahiyette olabileceğini anlamıştım.

Nazım Bey, Mebus olarak Ankara'ya geldikten sonra, her gün yeni yeni siyasî faaliyetler gösteriyordu. Teşekküle başlayan her siyasî klikle temas fırsatını kaçırmıyordu. **Nazım Bey, doğrudan veya dolaylı olarak yabancı çevrelerden bazılariyle temas yolunu bulmuş ve teşvik ve yardıma da mazhariyetini temin etmişti:**

Bu zatın, "Halk İştirakiyun Fırkası" diye gayrıciddî, sırf menfaat sağlamak maksadiyle bir parti teşkili teşebbüsü ve onun başında gayrı-millî faaliyet sevdasında bulunduğunu mutlaka duymuşsunuzdur.

Bu zatın, yabancı çevrelerine casusluk ettiğine de asla şüphe etmiyordum. Nitekim sonradan İstiklâl Mahkemesi birçok gerçekleri meydana koymuştu.

İşte efendiler; bu Nazım Bey, bizzat ve arkadaşları vasıtasıyle yaptığı aralıksız propaganda sayesinde ve bize muhalefete hazırlananların, milletin yüksek menfaatlerini unutarak yardımlariyle, Dahiliye Vekâleti'ne geçirilmişti. Bu suretle Nazım Bey, hükümetin, bütün dahilî makinesi idaresinin başında, memleket ve millete değil, fakat **paralı uşağı olduğu kimselerin** arzusuna en büyük hizmeti ifa edebilecek vaziyete gelebilmişti.

Tabiatıyla efendiler, buna asla razı olamazdım. Onun için Dahiliye Vekili Nazım Bey'i kabul etmedim ve istifaya mecbur ettim. Lüzum görüldüğü zaman dahi, Meclis'te, gizli oturumda bilgi ve düşüncelerimi açıkça söyledim.

Muhterem efendiler, pek güzel bilirsiniz ki sultanların, halifelerle idare olunmuş ve olunan memleketlerde vatan için, millet için en büyük tehlike, sultanların ve halifelerin düşmanlar tarafından satın alınmalarıdır. Bu, ekseriya kolaylıkla temin edilmiştir.

Meclislerle idare olunan memleketlerde de, en tehlikeli yön, bazı milletvekillerinin yabancı nam ve hesabına çalınmış ve satın alınmış olmalarıdır.

"Millet Meclislerine kadar dahil olmak yolunu bulabilen vatansızlara tesadüf etmek uzak bir ihtimal olmayacağına

tarihin, bu konudaki örnekleriyle hükmetmek zorunludur. Bunun için millet, vekillerini seçerken çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır..."(2)

Görülüyor ki Mustafa Kemal, 1921'deki savını, altı yıl sonra 1927'de yinelemektedir: Nazım Bey casustur. Bu, sadece lâfta ve havada kalan bir suçlama değil, yukarıda da belirtildiği gibi, kesin belgelere ve kanıtlara dayanan bir değerlendirmedir. Bay İleri'nin, "O Meclis'te casus yoktu" iddiası da sadece lâfta kalmaktadır.

(2) T.B.M.M. Zabit Ceredesi. Ankara 1945, 2. basımın cilt 8. sayfa 23, sütun 2. satır 27.

RUSLAR ARABULUCULUK YAPTI MI, YAPMADI MI?

Bay İleri, Nazım Bey'in idamdan kurtarılması konusunda fazla duyarlık gösteriyor ve bir Rus arabuluculuğunun olasılık dışı görüyor. Bu savını kanıtlamak için de bazı varsayımlar ileri sürüyor. Bunlardan biri, yurt sorunları söz konusu olunca Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarını bile "gözünü kırpmadan idam sehpasına yollamış" olmasıdır.

Doğrudur. Mustafa Kemal; yurda, cumhuriyete karşı işlenen suçlara karşı; hatta halk zararına karanlık işlere karışan çıkarcı bakanlarına karşı çok acımasız davranmış, onların siyasî hayatlarını söndürmüştür. Yapıtın **Niçin idam edilmedi?** bölümünde de düşüncelerimizi daha ayrıntılıbelirttiğimiz gibi Mustafa Kemal'in ve İstiklâl Mahkemelerinin en küçük bir göz yummaya yer vermeyen katı tutumuna karşın Nazım Bey'in idamdan kurtuluşunu da bir Rus aracılığı gerçeğine bağlamaktayı. Bu sonuca varırken sadece varsayımlara dayanmadık. Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem üyeleriyle önceden yaptığımız görüşmelerin ışığında bu düşüncemizi pekiştirdik. Bu konuda görüştüğümüz kişiler şunlardır: 1930'dan beri tanıştığımız Ali Kılıç, Dördüncü Vakıf Hanı altındaki kırathanede sık sık görüştüğümüz Sırrı Bellioğlu, Gazeteciler Cemiyeti Kitaplığına her uğrayışında söyleştiğimiz Damar Arıkoğlu. Yahya Galip Kargı da bunların arasındadır. Bu kişilerle sıksık Nazım Bey olayına da değinirdik. Onlar da, Nazım Bey'in idamdan kurtuluşunda Rus arabuluculuğunu doğrulamışlardır.

Aldığı özel izinle İstiklâl Mahkemeleri dosyaları üzerinde çok yararlı bir incelemede bulunmuş olan Bay Ergun Aybars da bu konu ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"... Nazım Bey 155 Sayılı kanunla affedilmiştir. **Bu affın Sovyet yardımının sağlandığı bir dönemde yapılmış olması da ayrıca dikkate alınması gereken bir husustur."**(3)

Nazım Bey'in anılarını yazdığı ve bu anılarında suçluluğunu itiraf ettiği söylentileri de vardır. Fakat biz, yazı serimizde, ne bu söylentilere itibar ettik, ne de bugün hayatta bulunmayanları tanık olarak göstermek gereğini duyduk.

(3) Bugünkü Adana. Hatay ve Gaziantep illerinin bir bölümünü kapsayan bir sancaktı. O tarihlerde bağımsız bir mutasarrıflıktı.

SOVYET ELÇİSİNİN ARACILIĞINA OLANAK VARDIR:

Bay İleri, Rusların arabuluculuk yapmamış olduğunu kanıtlamak için o tarihlerde Ankara'da Sovyet elçisi bulunmadığını da iddia ediyor.

Şöyle diyor bu savında Bay İleri:

"12 Nisan 1921'de tutuklanan Nazım Bey 9 Mayıs 1921 günü, yani 4-5 ay sonra affedilerek serbest bırakılmıştır. Öte yandan Rus, yani Sovyet Elçisi'nin aracılığı şu yönden de olanaksızdır: Sovyetler'den, Mustafa Suphi ile birlikte Aralık 1921'de yola çıkan Mildevani'den sonra elçi sıfatiyle gelen **ilk kişi** Ukrayna Elçisi Frunze olmuştur. Gelişi Aralık 1921'e rastlar. Sovyet Elçisi Aralof'la Azerbaycan Elçisi Abilov yoldaşlar ise 1922 başında Türkiye'ye gelmişlerdir."

Bu iddiaya göre 1921 yılı sonuna kadar Ankara'ya Sovyet elçisi gelmemiştir. Gene bu iddiaya göre Rus elçisinin herhangi aracılık için Mustafa Kemal'e başvurması olasılığı yoktur.

Bu iddia da gerçeklere ters düşmektedir. Çünkü ilk Sovyet elçisi 1921 sonlarında değil, aynı yılın mart ayı başlarında gelmiştir. Adı, Budi Mdivani olan bu elçi 5 Mart 1921 günü Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunmuştur.(4)

---

(4) T.B.M.M. I. Dönem Zabıt Ceridesi c. 9 s. 18

Budi Mdivani 30 Mayıs 1921'de Türk topraklarından ayrıldıktan sonra yerine atanan ikinci elçi Nazaremus, 19 Haziran 1921'de Ankara'ya varmış, güven mektubunu 27 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'ya sunmuştur. Mustafa Kemal Paşa da hayli uzunca bir söylevle bu güven mektubunu yanıtlamıştır. Bu hususta Bay İleri'ye de güven gelmesi için Mustafa Kemal Paşa'nın söylevinin bir paragrafını aşağıya alıyoruz:

"... Hayat hakları ve istiklâlleri tehdit karşısında olan milletlerimiz haklı savunma halinde şu an devam eden mücadeleye dahil olmuşlardır. Bu ayaklanma ve mücadeleyi doğuran sebepler bir taraftan milletimizin memnunlukla müşahede ettiği dostluğu meydana getirmiştir. Türk ve Rus Milletleri'nin, zulüm ve tecavüze karşı mücadele ile teşkil ettikleri örnek, bütün mazlum milletler için şüphesiz bir uyarma sebebi olmuştur..."(5)

Şimdi, Bay İleri'nin, 1921 sonuna kadar Ankara'da Sovyet elçisi bulunmadığı hakkındaki iddiasını temelinden çürütmek için Sovyet elçilerinin Ankara'ya geliş ve ayrılış günlerini kronolojik olarak izleyelim:

a) Budi Mdivani: 19 Şubat 1921'de Ankara'ya gelmiş, 5 Mart'ta Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunmuş, aynı yılın 30 Mayısı'nda da Türk topraklarından ayrılmıştır.

b) Nazarenus: Budi Mdivani'nin yerine atanan ikinci elçi Nazarenus ise 19 Haziran 1921'de Ankara'ya varmış, 27 Haziran'da da Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunmuştur. Nazarenus, aynı yılın 17 Kasım'ında Ankara'dan ayrılmıştır.

c) Frunze: Nazarenus'un yerine atanan Frunze, 13 Aralık 1921'de Ankara'ya gelmiş, 20 Aralık'ta da Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunmuştur. Frunze'nin Ankara'dan ayrılışı 5 Ocak 1922'dir.

---

(5) Hakimiyeti Milliye, 28.6.1921.

d) Aralof: Aralof'un Ankara'ya gelişi 22 Ocak 1922'dir. 30 Ocak'ta da Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunmuştur.

Görülüyor ki Bay İleri'nin iddia ettiği gibi Mdivani'den sonra elçi sıfatiyle gelen ***ilk kişi*** Frunze değildir. Frunze, Budi Mdivani ve Nazarenus'tan sonra gelen üçüncü elçidir.

Bu tarihlerin bilinmesi ve bellenmesi -Hele, Türk-Sovyet ilişkilerini inceleyenler için- çok önemlidir. Bunlar bilinmezse olaylar yanlış yorumlar üzerine oturtulmuş ve böylece yanılgıya düşülmüş olur.

Diğer yandan, Bay İleri'nin Sovyet Elçisi Nazarenus'un varlığından bile haberi olmadığı ve "Atatürk ve Komünizm" konusunda birçok belgeleri de görmediği anlaşılıyor.

Şurasını da bu vesile ile belirteyim: Atatürk'ün yapıtlara girmemiş (ve bu arada Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü tarafından yayımlanmış olan 5 ciltlik (*) söylevler külliyatına da girmemiş) olan Atatürk'ün söylev, demeç, genelge, telgraf ve mektupları tarafımdan derlenmiştir. Otuz forma kadar tutan bu metinler, Halkevleri Atatürk Enstitüsü'nce yayınlanmıştır.

(*) Bu külliyatın 5. cildi ve Doç. Fevzi Utkan Kocatürk'le birlikte tarafından düelenmiştir. Bir çok metinlerin şayan dışı bu abalışımın öyküsü ayrı bir konudur.

RIZA NUR'UN BİR İDDASI

Bay İleri'nin: "Çok yanlış bir değerlendirme yöntemi uygulanmış, (...) meselenin özü ele alınmamış, olaylar yerine oturtulmamıştır. (...) Atatürk ve Komünizm" kitabında bu konudaki bütün bilgileri tam bir objektiflikle verdiğim halde..." diye başlayan eleştirisine dönmek ve bu konuda da bazı açıklamalarda bulunmak istiyoruz.

Bilindiği gibi çeşitli değerlendirme öğeleri vardır: İçinde bulunulan zamanın koşulları, tanıklar ve belgeler... Değerlendirmeler, yorumlar ve sentezler bu malzemeler üzerine yapılır. Bir belge incelenirken onun karşıtı belgelerin de -varsa- araştırılıp bulunması ve değerlendirilmesi gerekir... Bir tanığın ifadesinin değerini ve gerçekle olan ilintisini ölçebilmek için tanığın, tanıklık ettiği kişi ile olan ilişkilerinin de gözönünde tutulması lâzımdır. Kişileri ve tarihsel olguları değerlendirirken tarafsız olmak baş koşuldur. Hele, bir inceleyici, bir ideolojiye angaje ise ve bunu da kamufle etmek istiyorsa ideolojisine ters düşen belgeleri görmezlikten gelecek, tarihsel olguları kendi düşünce ekseni etrafında toplamaya çalışacaktır.

Şimdi, bu temel kuramların ışığında Bay İleri'nin yapıtında "bütün bilgileri tam bir objektiflikle" verip vermediğine ve değerlendirme yöntemini yanlışsız olarak uygulayıp uygulamadığına bakalım:

GARİP BİR DEĞERLENDİRME

Bay Rasih Nuri İleri, yukarıda adı geçen "Atatürk ve Komünizm"[6] yapıtında Dr. Rıza Nur'un Atatürk ve Komünizm hakkındaki sözlerine ve tanılamalarına yer vermekte, bu savlar üzerine yorumlarda bulunmaktadır. Örnek verelim:

"Burada, Dr. Rıza Nur'un anlattığı önemli bir olay yer almaktadır. Kendi kaleminden (yani, Rıza Nur'un kaleminden) dinleyelim:

"Mustafa Kemal'in bir âdeti vardı. Önemli meseleleri kumandanlara yazar, onlara rey sorardı. Bunları Vekiller Heyeti'nde okurdu. Bu esnalarda Mustafa Kemal'in önemli işi Yeşilordu ve Komünist Teşkilâtı, Türkiye'yi Bolşevik yapmak. Ara sıra da "Memleketin kurtulması ancak Bolşevik olmakla mümkündür" diyor. Hakkı Behiç, Yunus Nadi, Adnan (Adıvar), Tevfik Rüştü ve daha birkaç kişiyi başına topladı. Programlar, tüzükler, yapıtlar, bastırdılar. Hele Tevfik Rüştü hararetli komünist oldu. Onun kırmızı kalpağı hâlâ gözümden gitmez... Mustafa Kemal, buna ilk nüve olmak üzere Çerkes Ethem'i aldı. Onun bir müfrezesini kırmızı tepeli kalpaklar ve yeşil bayraklarla Ankara'da dolaştırdı... Özellikle programlarında gizli komita hali, muhalefet edenlere katl ve idam cezası da vardı.

Derken bir gün Vekiller Heyeti toplandı. Mustafa Kemal söze başlayıp şunları söyledi:

---

(6) Kandemir, Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi, İst. 1965, s.13-14

"Arkadaşlar! Biliyorsunuz çok zamandır Komünist Teşkilâtı ile uğraşıyorum, her şeyini yaptık. Mükemmel bir kuvvet olarak Yeşilordu'yu kurduk. Bu memleket ancak Bolşeviklikle kurtulur. Artık zamanı gelmiştir. Kararınızı verin. Türkiye'nin Bolşevik ve Komünist olduğunu dünyaya resmen ilân edeceğim." dedi.

"Yeşilordu dediği Ethem'in kuvvetleri. Hiç ses yok... Bir müddet sonra Fevzi (Çakmak)'ye reyini sordu. O "uygundur" dedi. Süratle başkalarına soruyor. Kimse bir şey demiyor. "Demek karar verildi" dedi.

"Derhal "hayır verilmedi; beni dinleyin" dedim. Müthiş telâş içinde başladım: "Komünistlik bu millete gelmez. Hangi patron, hangi servet ve fabrika var ki bunu yapacağız?.. Küçük burjuva sınıfı nerede, nedir? Yüz, iki yüz lira sermaye sahipleri mi?.. Hem, millet bolşevikliği dinsizlik diye tanımıştır. Düşmanla sarılıyız. Zaten millet aleyhimizde(?) Öyle bir durumda böyle bir devrim pek tehlikelidir. Bu ilân ile millet kâmilen aleyhimize kalkar. Belâyı başımıza kendimiz almayalım. Hem de İngilizler Bolşevikliğin dehşetli düşmanı. Şimdiye kadar aleyhimize bilfiil ordu göndermeyen İngilizler, biz Komünist olunca mutlaka göndereceklerdir. Yunan ordusunun veya Halife ordusunun yanına bir iki tümen de İngiliz askeri gelirse işimiz derhal dumandır... Eğer ilân etmekte diretirseniz sizinle çalışmıyorum. Meseleyi Millet Meclisi'nin hakemliğine götürmek kanunen lâzımdır. Siz götürmezseniz ben şimdi Meclis'e gidiyorum. Meclis'i ayaklandıracağım. Bütün milleti aleyhinize kaldıracağım," dedim. Arkamdan Refet (Bele-Dahiliye Vekili) ayağa kalktı. Şiddetle: "Rıza Nur'u tasdik ediyorum. Sözleri doğrudur. Türkiye'yi Bolşevik yapamazsınız" dedi. (British Museum, Şark Yayınları, Or. 12591, Londra)."

Rıza Nur'un bu savları üzerine Bay İleri şu yargıda bulunuyor:

"Bu toplantının tarihi belli değildir. Ancak, Kasım-Aralık 1920 arasında olması zorunluğu vardır. İlk görünüşte bu,

inanılmaz bir olay gibi gözükebilirse de onu **doğrulamak için** Millet Meclisi'ndeki havayı vermek yeterlidir sanırım."(7).

Bay İleri bundan sonra, Rıza Nur'un iddialarını kanıtlamak için T.B.M.M Zabıt Ceridesi Dönem I, c. 6, 101, oturumundaki görüşmeleri savına destek yapmaktadır. Meclis'in o toplantısında Mustafa Kemal, Doğu'ya gidecek fennî ve ilmî heyete katılacak olan Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey'in izinli sayılmasını bir önerge ile istemektedir. Bu önerge üzerine açılan görüşmelerde Siverek Milletvekili Mustafa Lütfü Bey, Komünizmi eleştiriyor, Tevfik Rüştü Bey'in kalpağındaki kırmızı şeritle alay ediyor.

Muhiddin Baha (Pars) Bey de kürsüden, Komünizmi öven bir konuşma yaparak Mustafa Lütfü Bey'e çatıyor ve sözlerini şöyle bitiriyor:

"... Ve zihniyet, ne akıl iledir ki Rusya'ya gidecek kişiler Komünist Partisi'ne mensup olduğu için gitmemesini arzu ediyor. Bu, nasıl anlayıştır ki Rusya Komünisttir ve buradan Komünist üye oraya gönderilmekle aralarındaki dayanışma ve uygunluk daha fazla doğrulanmış olur. Bu efendi diyor ki: "Hayır, sakın onları göndermeyin, Ruslarla dost olurlar. Onları göndermeyin. Komünistlik ve Bolşeviklik aleyhinde olanları gönderiniz ki maksat hasıl olmasın".

"Yazık efendi, yazık. (Bravo sesleri, şiddetli gürültüler)"

Baha Bey'in bu konuşmasından sonra Mustafa Lütfü Bey, sözlerinin yanlış anlaşıldığını savunan bir önerge daha veriyor.

Bay İleri, bu arada Enver Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmiş bir mektuba da yer veriyor. Enver Paşa, mektubunun bir paragrafında şöyle diyor:

"... Burada Tevfik Rüştü Bey kardeşimize ben, komünistliğin memleketimiz sosyal ve ekonomik durumu için doğru ve mümkün olmadığını bilmekle beraber dünyaya

(7) a.g.y. s. 155-157

karşı gülünç duruma girmemek üzere hiç olmazsa Komünist görünmüş arkadaşların bir kısmının bu fikirde sebat etmesi gerektiği iddiasında bulundum..."

Daha sonra da Yön Dergisi'nde (sayı 83) çıkmış olan Tevfik Rüştü (Aras) Bey'in bir beyanatına yer verilmektedir. Aras, beyanatında Atatürk'ün şu sözlerini naklediyor: "Bizi dünya tanımazsa, komünistlerle birlik olur, kurulan yeni dünyada yerimizi alırız. Fakat memlekete yabancı eli sokmayız. Görüşümüzde samimiyiz. Bu, bir oyun değildir. Ama, ne olursak biz oluruz. Asla yabancı eli karıştırmayız."

Bay İleri, savını kanıtlamak için verdiği bu belgelerden sonra şu yargıya varmaktadır:

"Şimdi biraz geriye dönmemiz gerekecektir. Mustafa Kemal Paşa'nın Dr. Rıza Nur'un sert çıkışı karşısında bir dakikada karar değiştirmesi pek kolay kavranacak bir tutum değildir. Aslında "İngilizlerin büyük kuvvet getirmeleri" iddiası şüphesiz Mustafa Kemal Paşa'yı düşündürecekti. Rusya'ya karşı kuşkusu, bu atılışta yol arkadaşlarına güvenme derecesi ve bütün bu komünizm etrafındaki açık artırma havasının kendilerinde yarattığı kuşku rol oynamıştı. Bütün söyleyeceğimiz, o toplantıdaki muhalefet olmasaydı **geri dönmenin bir hayli güç** olacağı kanısıdır. Kaldı ki Tevfik Rüştü Bey'in yürüttüğü görüşmeler bu Vekiller Heyeti toplantısından sonradır. Bu da gösteriyor ki Mustafa Kemal Paşa 1921 başında **hâlâ kararını tam olarak verememiştir.** Öyle bir "Türk Bolşevizmi"ne sonuç verirdi konusu ise bambaşka bir meseledir. (...) Mustafa Kemal Paşa'nın tereddütleri Ali Fuat Paşa'ya yazdığı ikinci mektupta belirmektedir.(7). Burada Mustafa Kemal Paşa'nın görüşleri çok açık bir şekilde belirmektedir. Ancak, her hareketinde oldu-

(7) A. F. Paşa'ya yazılan ve komünistliğin memleketimizde değil daha Rusya'da bile uygulanmış hakikiyeti hakkında açık kanaatla lüzumlu olmadığı anlaşılmaktadır. diye yazmıştır.

ğu gibi burada da yine bir taktik payı, bir yoklama amacı yok değildir."[8].

Görüldüğü gibi Bay Rıza Nur, Atatürk'ü, tek başına komünizmi uygulamak karar ve azminde göstermektedir. Vekiller Heyeti'nde bu fikrini açıkladığı zaman Rıza Nur hemen atılmış, bu fikre karşı çıkmış, hatta, İngilizlerin saldırıya geçmek olasılığından da söz ederek Atatürk'ü sindirmiş ve bu fikrinden vazgeçirmiş imiş(!). Bay İleri de, Rıza Nur'un iddialarını kanıtlamak için yapıtına birtakım belgeler almış. Özetle verdiğimiz bu belgelerin hiçbiri, Rıza Nur'un iddialarını (bu yalanlara "iddia" demeye bile insanın dili varmıyor) kanıtlayacak nitelikte ve içerikte değildir; aksine, Mustafa Kemal'in, Erzurum Kongresi'nden beri izlediği tutumu pekiştirmektedir.

Rıza Nur'un geçmişi, fikirleri, kişiliği ve Atatürk düşmanlığı birçoklarınca bilinmektedir. Bay İleri'nin de her yönüyle bildiğinde hiç kuşkumuz yoktur. Böyle bir kişinin garaz, kin, yalan ve iftiraya dayanan gerçek dışı yazılarını Bay İleri'nin; bazı düşüncelerini kanıtlamak için kaynak ve destek yapmasını destekledik.

Rıza Nur'u, bilmeyenlere de tanıtmak, ondan sonra da bu hususstaki düşüncelerimizi pekiştirmek ve iftiralarının ne denli gerçek dışı olduğu üzerinde durmak istiyoruz.

(8) a.g.y. sf. 155-157

RIZA NUR KİMDİR?

Rıza Nur, İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra Ahrar Fırkası'na girmiştir. Oradan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na, Hürriyet ve İtilâf'tan sonra da İttihat ve Terakki Fırkası'na transfer etmiştir. Kurtuluş Savaşı döneminde de "Millîci" olmuştur. Hürriyet ve İtilâf ile İttihat ve Terakki gibi tutumu, programı, dünya görüşü taban tabana birbirlerine ters düşen iki parti arasında zikzaklar yapması bile onun siyasî ahlâkındaki zaafı göstermeye yeterlidir.

Burada asıl dokunmak istediğimiz, onun, 1960 yılından sonra açılmak koşulu ile British Museum'a verdiği ve 1960 yılında ilk kez Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil (o zaman Dr.) tarafından Türk kamuoyuna tanıtılan evrakıdır. Bu evrak arasındaki "Türkiye'nin Yeni Baştan İhyası ve Fırka Programı"nda yazdıkları, "Türkiye'yi yeni baştan ihya" değil, yeni baştan batırmayı amaçladığının korkunç bir belgesidir.

Rıza Nur'un ruhsal ve akılsal durumunu belirtmek ve nasıl korkunç bir kin ve intikam duygusunun esiri olduğunu kanıtlamak için, bu programın bazı maddelerini aşağıya alıyoruz:

1. Mustafa Kemal Paşa'nın idüşürülmesi ve cezalandırılması.

2. Mustafa Kemal'in ve onun aleti olup sırf mevkide kalmak ve servet yapmak için her kötülüğü kabul ve icra

eden İsmet Paşa'nın cezalandırılması. Bütün fenalıklardan kanun huzurunda İsmet sorumludur.

3. Genel Kurmay Başkanlığı'ndan Fevzi Paşa gibi kötülüklere istinatgâh olan birinin kaldırılması.

6. Meclis feshedilip yerine yeni bir Meclis seçilmesi.

7. Cumhuriyet Halk Fırkası'nı feshedip yerine Türkçü fırkayı koymak ve Halk Fırkası mallarını bu fırkaya vermek.

14. İlk hamlede Mustafa Kemal, İsmet, Heyet-i Vekile ve emsali tutuklanacak.

20. Mustafa Kemal'in heykelleri tamamen imha ve bunları yapanlar sorumlu tutulacak.

21. Mustafa Kemal ve benzerlerine izafeten konan şehir, sokak, köy ve benzeri adlar kaldırılacak.

66. Eski yazının iadesi.

68. karışık mekteplerin ikapatılması.

"İKİNCİ VE ESASLI TEDBİRLER" BÖLÜMÜNDEN BAZI MADDELER:

17. Cumhuriyette birçok bayramlar yapıldı. Bunlar kaldırılmalı.

29. Türk olmayan subay, memur,öğretmen bir kanunla çıkarılacak.

30. Türkler'den Rumeliler de memuriyete, subaylığa, öğretmenliğe Anadolululara karşılık nüfusları oranında alınacaktır.

35. Bize yalnız fennî ve sistemli bir ziraat, ufak sanayi, ihtiyacımız kadar fabrika sanayii ve serbest ticaret lâzımdır. Memleketimizi sanayi memleketi yapmak büyük bir felâkettir.

MİLLET MECLİSİ BÖLÜMÜNDEN:

1. Mebuslar, vilâyetlerin iki göbek yerli ahalisinden olacaktır.

3. Türkiye'de henüz fabrika ve amele hayatı tesis edecek derecede fabrikalar olmadığından komünist ve sosyalist fırkaları da olamaz.

DİN VE VAKIF TEŞKİLÂTI BÖLÜMÜNDEN:

0. Hilâfetin yeniden tesisi hayatî bir ihtiyaçtır.

0. Tarikatlar hilâfete bağlanmış olacaktır.

0. Bütün Türklerden konfederasyon halinde büyük bir devlet teşkili.

0. Başbakanlığa bağlı bir "Irk Müdürlüğü" kurulması.

0. Kadın, sokaktan alınacaktır.

0. Şehirlerden hariç olarak çok kadın almaya müsaade edilecektir.

0. Irsî hastalıklara yakalanmış olanlar kısırlaştırılacaktır.(9)

KİN VE GERİCİLİK BELGESİNE KARŞI TEPKİLER:

Şimdi bir de sayın Tütengil'in bu yazısının yankılarına bakalım. Falih Rıfkı Atay'ın Dünya Gazetesi'nde çıkan yazısından bazı bölümleri aşağıya alıyoruz:

"Mütareke döneminde ortaklarından olduğum "Akşam" Gazetesi'ndeki odamda oturuyordum. "Rıza Nur Bey geldi" dediler. Meşrutiyet meclislerinden adını bilirdim. Hürriyet ve İtilâf soysuzlariyle birlikte Ulah, Bulgar, Rum, Sırp, Ermeni ve ayrılıkçı Arnavut ve Arap mebuslariyle işbirliği ederek Osmanlı İmparatorluğu bütünlüğünü parçalamaya çalışanlar arasındaydı. Böylelerin bir haylısı İttihatçıların listesinde seçilerek Meclis'e gelmişler, aradıkları ikbali bulamayınca 1908 devrimcilerine karşı Türklüğün bütün yıkıcılarıyla elbirliği emişlerdir. Rıza Nur, politikacı oluncaya kadar, sünnet âletlerinde değişiklik yapan bir cerrah olarak tanınmaktaydı.

(9) Ruşen Eşref Ünaydın. Özleyiş. Ankara 1957. sf. 44

Her ne ise, biz Türkçüler için o, bir Türk düşmanı idi. Akşam Gazetesi'nden ne isteyeceğini merak ettim. İçeri girdi. Sinop'tan mebusluğa adaylığını koyacakmış. Bize, bir kitap yazmış getirmiş. Yazdığı eser "Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin İçyüzü" ve bütün dedikoduları idi. Anadolu'da Kuvayi Milliyecilik geçtiği için bu yazılar onun seçim propagandasında işine yarayacaktı. Mütareke hükümetlerini durmadan tenkit eden bir gazete için eski bir Hürriyet ve İtilâfçıdan kendilerinin rezalet hikâyelerini öğrenmek pek işimize geldi. Onu böyle tanırım.

İngilizler o Meclis'ten bir kısmını Malta'ya sürmeleri üzerine Ankara'ya giderek Mustafa Kemal'e sığınanlar arasındaydı. Bize o tefrikayı yazdıktan sonra İstanbul iktidarındaki eski kafadarları ile anlaşmasına ve onlardan bir kötülük görmeyerek yahut yardım umarak İstanbul'da kalmasının ihtimali yoktu."

"... **Akılsız ve ruh hastası Rıza Nur,** çok geçmeden Ankara devrim politikacıları arasından ayıklandı, gitti. Kendisinden bende kalan son hatıra şudur: Arnavut olduğunu iddia etmeye kalktı. (...) Hiçbir zaman hiç kimse ile sertçe bir tartışma bile yaptığını görmediğim "sessiz yiğit"lerden Mustafa Abdülhalik'in öfkeden köpürerek kürsüye nasıl fırladığı hâlâ gözümün önüne gelir. Atatürk de locasında idi. Mustafa Abdülhalik, Rıza Nur'a dönerek:

— Ben, devletin kaymakamı olarak sırtımda tüfek, Arnavutluk dağlarında isyan edenleri takip ederken sen, Hürriyet ve İtilâfçı Rıza Nur, Arnavutları devlete karşı isyan etmeye teşvik edenlerle beraberdin. Onlarla yanyana çalışıyordun, diye bağırıyordu. Rıza Nur'un dili tutuldu idi...

"...Türk'ü ve Türkiye'yi kurtaranlar Türkçülük ve Türkçeciliği kuranlar Türk değil de, son Türk İmparatorluğu'nu dağıtıp batıranlar, Osmanlı geleneklerini ve müesseselerini hortlatmak isteyenler Türk! Şeriatçılar devrimci!"

"Tanrı polisliği eden yobazların camilerdeki egemenliği ile bu sapık fikirlerin bir mistik gibi, bir din görevi gibi halk

yığınlarına sindiğini düşününüz. Gericilikle savaşmanın önemi, gerçekte, bütün davalarımızın üstünde yer almış olduğuna inanmaz mısınız?"

"İşte Nurculuğun da, gericiliğin de, ırkçılığın da şeriatçılığın da içyüzünü görüyorsunuz. Bunların, 1919'da vatan topraklarını kirleten düşman istilâsından tehlikece ne farkı var. Hepsine karşı Kuvay-i Millîyeciler iradesi ve cesaretiyle savaşalım."(10).

Bir paragraf da Ecvet Güresin'den sunacağım:

"Nurculariyle; ticanileriyle, serbest kalmak isteyen tarikatçıları ile derebeyi artıklariyle bütün geri unsurlar, Rıza Nur'un programında birleşmektedir ve bu programın savunucuları bugün yasama meclislerine kadar girebilmişlerdir."(11)

(10). Dünya gazetesi. 22 Mart 1964.
(11). Cumhuriyet gazetesi. 11 Mart 1964.

RIZA NUR'DAN BAŞKA KAYNAK YOK MU?

Bay İleri! Rıza Nur'u bu yanları, bu doğrultudaki sapık fikirleriyle siz de yakından biliyorsunuz. Örnekleri uzatışım, bilmeyenlerin de Rıza Nur'u iyice tanımalarını kolaylaştırmak için... Bu; Arap harfleri, medreseleri, tekkeleri, haremi ile Türkiye'yi yeniden Ortaçağ karanlığına itmeyi kafasına koymuş bir ruh hastası.

Tanıklıkların değerlendirilmesi konusunda dikkat edilecek noktalar için yukarıda şöyle demiştik: Bir tanığın ifadesinin değerini ve geçrekle olan ilintisini ölçebilmek için tanığın, tanıklık ettiği kişi ile olan ilişkilerinin de gözönünde tutulması lazımdır. Kişileri ve tarihsel olguları değerlendirirken tarafsız olmak baş koşuldur.

Mustafa Kemal'i düşürmeyi, O'nun heykellerini parçalamayı, adını taşıyan her şeyi yok etmeyi kafasına yerleştiren ve bunu, hazırladığı parti programının baş amaçlarından biri yapan bu kişinin Mustafa Kemal ile Türk-Rus ilişkileri hakkındaki yargıları nasıl kaynak alınır da onun üzerine yorumlara girişilir! Kurtuluş Savaşı'nda önemli görevler yapmış, olayların içinde yaşamış olan Rıza Nur, savlarını kanıtlamak için hiç bir belge ve kanıt da gösteremiyor. Zaten, savları da olayların akışına ve gerçeklere taban taban ters düşmektedir. Mustafa Kemal komünizmi ille de uygulamaya kararlı imiş de Rıza Nur, Mustafa Kemal'in bu girişimini engellemiş imiş! Hemde, bir İngiliz saldırısı olasılığını ileri sürerek ve Mustafa Kemal'e göz-dağı vererek:

Bunların hepsi, kin ve intikam saraları geçiren hasta bir dimağın saçmaları. Buna emin olunuz Bay İleri. Hem, Rıza Nur'un, kin ve garaz ürünü lâflarını dayanak yapmaya mecbur kalacak kadar belge sıkıntısı mı var. Mustafa Kemal'in bütün söylev, demeç, genelge, telgraf ve mektupları meydanda. Bunların hiç de birinde Rıza Nur'un iftiralarını kanıtlayacak tek satır yok. Bunlara ek olarak Atatürk'ün Meclis gizli oturumlarında Türk-Rus ilişkileriyle ilgili olarak yaptığı konuşma metinleri de elimizde. Bu metinlerde de iddia edilen doğrultuda tek kelime yok. Aksine, aşırılarıyatıştıran ılımlı beyanları var.

BİR YANILGI DAHA:

Bay İleri, gene Rıza Nur'un yazılarını kaynak göstererek şunları yazıyor: "...İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey ise Ankara'ya gidip bu teklifi (Van'ın Ermenilere verilmesi teklifini) Millet Meclisi'ne sununca Meclis'te gürültüler kopmuştur. (16.10.1920, gizli celse). Bu çok çirkin bir olaydır ve Mustafa Kemal Paşa'nın tek adam olma durumunu en acı şekilde ortaya koymaktadır..."(12).

Kırk daktilo sayfası tutan 16 Ekim 1920 günlü gizli oturum tutanağının tam metni elimizdedir. Bu tutanakta Yusuf Kemal Bey, Moskova'daki görüşmelerini anlatmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın açılış konuşmasından sonra söz alan Yusuf Kemal Bey baştan sona dek Türk-Rus siyasî görüşmelerini (diyalogları da kapsayan) ayrıntılariyle açıklıyor. Meclis üyeleri sessizce ve dikkatle kendisini dinliyor. İddia edildiği gibi Meclis'te gürültüler kopmuyor, Meclis üyeleri sessizce ve dikkatle kendisini dinliyor; ne bir ses ne bir nefes... Demek oluyor ki Meclis'te gürültü koptuğu yolundaki iddia da-diğerleri gibi-gerçeklere aykırı. Sonra, olayın "çok çirkin olan yanı" nedir?... Onu da anlayamadık!

NAZIM BEY OLAYLARI İNKÂR VE TAHRİF ETMİŞTİR

Nazım Bey'in savunmalarının en özlü bölümlerine yazı serimizde gereği kadar yer vermişken Bay İleri'nin, Nazım Bey'in yazılı savunması yinelemesine de garipsedik. Buna neden gereksinme duyulmuştur? İleri sürülen gerekçe: "Ölü bir kişiye çok ağır suçlamalar yapılması"... Suçlamalar bizim kişisel fikirlerimiz değil; belgelerin dilinden çıkan bir sonuçtur ve kesin belgeler üzerine verilmiş yargılardır.

Nazım Bey'in, gerek Meclis önünde, gerek mahkeme önünde yaptığı savunmasında sık sık tekrarladığı bir husus var: "On dördü B.M.M. azasından olmak üzere aramızda hükümet üyeleri de vardı. Olup bitenlerden onların da bilgisi vardır. Binaenaleyh böyle bir örgüt gizli olamaz."

Biz, sadece sözde kalan böyle bir savunmaya itibar etmedik.

Yazı serimizin hacmi kısıtlı olduğu için mevcut belgelerin hepsini kullanamadık. Şimdi, Nazım Bey'in bu savunmasını çürütecek bir belgeyi aynen aşağıya alıyoruz:

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI'NDAN

"Halk İştirakiyun Fırkası namına Tokat Mebusu Nazım, Bursa Mebusu Şeyh Servet, Karahisar Mebusu Şükrü ve Salihoğlu imzalariyle Yeşilordu Teşkilâtının Halk iştirakiyun Fırkası'na dönüştürüldüğüne dair bir genelge yazıldığını teessüf ve hayretle öğrendik. 15 Kânunusani Tarihli ve 1 numaralı Emek Gazetesi'nde Fırka-i mezkûre tarafından neşredilen beyannamede Halkçılar Teşkilâtının gizli Komünist Fırkasi'yle birleşmesinden İştirakiyun Fırkası'nın teşekkül etmiş olduğu hakkındaki fıkra ise teessüf ve hayretimizi taz'if (iki kat) etti. Buüzüntünün manâfi-i âliye-i vataniye (vatanın yüksek çıkarları) düşüncesinin sevkiyle gerçekleriilâm ve ilâna mecbur olduk.

Mehmet Şükrü Bey ve Salihoğlu denilen zat, Yeşilordu teşkilâtiyle alâkadar olmadıkları gibi Nazım Bey ve Şeyh Servet Efendi de vaktiyle Yeşilordu'yu terkederek çekilmişler ve Gizli Komünist Fırkası'nı teşkil veya ona (katılmak) etmişlerdir.

Binaenaleyh tarafımızdan Türkiye Komünist Fırkası'na dönüştürülen ve olan şahısların alakaları ve bu teşkilâta hitap etmek selâhiyetleri (yetkileri)bugün ismi tarihe karışmış olan Yeşilordu ile yukarıda yoktur.

Emek Gazetesi'nde neşredilen beyannamede mevzuubahsolan Halk Teşkilâtı'ndan ancak beş on zat İştirakîyun Fırkası'na intisap (katılım) ettiği halde mezkûr teşkilâtın vaktiyle gizli olarak çalışan ve kimliği katiyen meçhulümüz

olan Gizli Komünist Fırkası ile birleşmesinden Halk İştirakiyun Fırkası'nın vücude geldiğini ilân etmek hukuk-i gayre (başkalarının hakkına) hürmetsizliktir.

Türkiye Komünist Fırkası
Katibiumumîsi
Muhiddin Baha(12)

Görülüyor ki, Nazım Bey'in tanık olarak gösterdiği kişilerden gelen bu yanıt, Nazım Bey'in savunmasına temel yaptığı en önemli dayanağı kökünden yıkmaktadır.

Yukarıda da belirttik, bir belge incelenirken onun karşıtı belgelerin de araştırılıp bulunması ve değerlendirmelerin ona göre yapılması gerekirdi. Bu yapılmazsa yargılar, yorumlar ve tanılamalar dayanaksız ve eskilerin deyimiyle "kavl-i mücerrette (sadece lafta)" kalır.

Bay İleri, yukarıya aldığımız belgeyi görmemiş midir? Görmemişse -varlığı bilindiği için- araştırılıp bulunması gerekirdi. Bunu yapmayan, bu belgeye yapıtında yer vermeyen Bay İleri'nin yargılarındaki ve değerlendirmelerindeki içtenliğe nasıl inanalım?

Tanık gösterilen kişiler, sanığın ileri sürdüğü savları yalanlıyorsa, o sanığın ifadelerinin içtenliğine ve gerçeklere uygunluğuna nasıl güvenilir? Ve bu ifadeler üzerine nasıl değerlendirme yapılabilir?

Bizi "yanlış değerlendirme yapmakla, meselenin özünü ele almamakla, olayları yerine oturtmamakla" suçlayan Bay İleri'nin, değerlendirme yapmak için kimlerin ifadesini dayanak olarak kullandığını, Nazım Bey aleyhindeki belgeleri görmezlikten geldiğini, bu yüzden de yanılgılara uğradığını sanıyorum gereği kadar kanıtladık.

---

(12) 18 Ocak 1921 tarihli Anadolu'da Yeni Gün; bk. A. CErrahoğlu, Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı. Kay Yayınları. İstanbul 1975. sayfa 184-185.

Okurların; Bay İleri'nin 30 Kasım 1975 tarihli "Ayrıntılı Haber"de çıkan son yazısının son paragrafını, yukarıya aldığımız belgenin ışığında değerlendirmeleri ve ona göre yargıya varmaları, kimin "yanlış değerlendirme" yaptığını açığa kavuşturması bakımından yararlı olacaktır.

O MECLİS'TE CASUSLAR VARDI

O Meclis'te casus vardı; hatta casuslar vardı Bay İleri! "Meclis'te Casus Var" yazı serimizin devamı sayılabilecek olan ikinci seride bir başka casusluk olayına da değineceğiz.

BELGELER ÖNEMLİ Mİ, DEĞİL Mİ?

Son sözü söylemeden önce Bay İleri'nin birkaç tümcesine daha değineyim: Diyor ki Bay İleri:

"... Yazıda ÖNEMLİ BELGELER yer almakla birlikte bunlar hakkında yanlış bir değerlendirme yöntemi tutulmuştur..."

"...Görmediğim Gizli Celse Zabıtları hakkında, yayınladığınız yazı serisinde önemli açıklamalar olabileceğini ümit ettim. Böylece, hazırladığım ikinci baskıya bir katkıda bulunabilirdim. Ne yazıktır ki yeni bir şey öğrenemedim."

Bu yargılardaki tutarsızlıkları da garipsedik. Bir yanda ÖNEMLİ BELGELER'in yer aldığı belirtiliyor, diğer yanda da "ne yazıktır ki yeni bir şey öğrenemedim" deniliyor. Bay İleri'nin hangi tanımlamasına ve yargısına inanalım?.. Bir belge ÖNEMLİ ise, onun yararlı ve öğretici niteliği de vardır. Onun için bir belge hem ÖNEMLİ, hem de YENİ BİR ŞEY ÖĞRETMİYOR olamaz. Yeni bir şey öğretmiyorsa o belge ÖNEMLİ değildir.

İKTİBAS HAKKI MÜESSESESİ

Bir belge üzerinde "önemli" ve "önemsiz" gibi çelişik iki değerlendirme yöntemi uygulanmasının acayipliğini okurların takdirine bırakarak Bay İleri'nin bir başka tümcesi üzerinde de durmak istiyorum:

Bay İleri, verdiğimiz belgeleri ve bilgileri, "yapıtının ikinci baskısına katkıda bulunmak" yönünden de incelemiş. Yani, tarafımdan ilk kez açıklanan ve açıklanacak bilgi ve belgelere yapıtında yer vermek istiyor. Hemen ekleyelim ki ben, gizli oturum tutanaklarının inceleme iznini, Bay İleri'nin ikinci baskısına hazırlandığı yapıtı için almadım. Bu bilgileri saptayabilmek için içinde bulunduğumuz yılın 4. ayından bugüne dek İstanbul Ankara arasında mekik dokudum ve asgarî yaşam koşulları altında en azından 25-30 bin lira harcadım. Bu külfete, 20 yıl öncesinden bu yana üzerinde çalıştığım "Açıklamalı Kurtuluş Savaşı Kronolojisi" ile "Açıklamalı Atatürk Kronolojisi"ne malzeme sağlamak için katlandım.

Anlaşılıyor ki 20 yıl öncesine dayanan bir araştırmanın uzantısı olan bu bilgileri bir başkasının kullanabilmesi için bir "iktibas hakkı" müessesesi olduğunu unutmuş görünüyor Bay İleri.

SONUÇ: Sonuç olarak özellikle belirteyim ki eleştiriler olsun, yanıtları olsun; herhangi olayı aydınlatması, yazılgıları saptaması ve bilgilerimize yeni katkılarda bulunması bakımından daima yararlı bulurum. Bay İleri'nin de benim gibi düşündüğünü sanırım.

DİZİN

- A -

Adnan (Adıvar) Bey:
Ağa Han:
Akdağ (coğrafya):
Alemdar Gazetesi:
Almanya:
Amasya:
Anadolu:
Anadolu ve Rumeli Müdaffa-i Hukuk Grubu:
Asım (Vasfi-Mühürdaroğlu-Erzurum Miltv.):
Ata Bey (Niğde Miltv.):
Atatürk, bk: Mustafa Kemal Paşa.
Atıf (İnönü ve Yamesi):
Atıf Hoca:
Avni Bey (Saruhan Miltv.):
Ayetullah:
Ayın-Pe (Haberalma örgütü):
Ayın-Pe Talimatnamesi:

- B -

Bakû:

Basri (Çantay) Bey:
Behçet Bey (Kângırı Miltv.):
Behram Lütfü Bey:
Bekir Sami (Kunduh) Bey:
Beyrut:
Bolşeviklik, Bolşevizm, Bolşevize:
Bursa:

- C -

Cami (Baykurt) Bey:
Celâl (Bayar) Bey:
Celâleddin Arif Bey:
Cevat (Beşer) Bey:
Cevdet Bey (Kütahya Miltv.):

- Ç -

Çerkes Ethem, Ethem, Ethem kuvvetleri:
Çiçerin:
Çorum:

- D -

Darül-Hikmet-i İslâmiye:

- E -

Edip (Giztel) Bey:
Edirne:
Ekrem (Baydar) Bey:

Emin (Erkul-Operatö-Bursa Miltv.):
Emin (Sazak) Bey:
Emir Bey:
Entelligence Service:
Eskişehir:
Erzurum:
Erzurum Kongresi:
Ethem Nejat Bey:
Eyüp Sabri Bey:

- F -

Fahreddin Hayri Bey:
Fahreddin Razi Bey:
Faik Bey (Cebelibereket Miltv.):
Fatma Yoldaş:
Fehmi (Telgrafçı): Telafi
Ferit (Tek) Bey:
Fevzi (Çakmak) Paşa:
Fevzi Bey (Malatya Miltv.):
Fikri Faik Bey (Genç Miltv.):
Fuat Bey (Çorum Miltv.):

- G -

Gizli Komünist Fırkası, Partisi:
Gizli (Hafi) Komünist Fırkası Beyannamesi:
Gizli Teşkilât:
Gizli Telgraf Merkezi:

- H -

Hacı Şükrü Bey:
Hakkı Behiç (Bey) Bey:
Hakkı Hami Bey (Sinop Miltv.):
Halime Yoldaş:

Halk İtivalziyan Fırkası:
Halk Zümresi:
Hamdi Namık (Gör-İzmit Miltv.):
Hamit Bey (Hasancan):
Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey:
Hasan Fehmi Bey (Meclis 2. Reis V.):
Havza:
Haydar Bey (Van Miltv.):
Hikmet (Ekin):
Husrev (Gerede) Bey:
Husrev Sami (Kızıldoğan) Bey:
Hüseyin Avni (Ulaş) Bey:
Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey:
Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, bk: Rauf (Orbay) Bey:
Hüseyin Sabri Bey (Kastamonu Miltv.):

- I -

Islahiye Grupu:
Istanbul:

- İ -

İbrahim Süreyya Bey:
İhsan (Eryavuz-C. Bereket Miltv.):
İhsan (Pere) Bey:
İngiliz Muhipleri Cemiyeti:
İngiliz Karargâhı:
İngiltere Devlet Arşivi (Public Record Office):
İsmail Fazıl Paşa (Yozgat Miltv.):
İsmet (İnönü) Paşa:
İtilaf Devletleri (Müttefikler):
İstiklal Grupu:
İstiklal Mahkemesi:
İstosva (Rus kadını):
İştirakiyun Fırkası, bk: Halk İştirakiyun Fırkası:

- K -

Kadri Bey (Van Valisi):
Kâzım Bey (Konya Miltv.):
Kemal Bey (Tengüşenk'in kâtibi):
Kırşehir:
Komünist Fırkası, Partisi:
Komünistlik, Komünizm:
Kuvayi İnzibatiye
Kuvayi Milliye:

- L -

Londra Konferansı:
Lord Cuzgon:

- M -

Mazhar Müfit (Kansu) Bey:
Mehmet Ragıp (Amasya Miltv.) Bk: Ragıp Bey:
Mehmet Şükrü Bey (Karahisarısahip Miltv.):
Memduh Bey (Sıvas Miltv.):
Memduh Şevket Bey:
Millî Ahrar Fırkası:
Mim Mimluspa
Muhiddin Baha (Pars-Bursa Miltv.):
Mustafa Bey (Dr.-Bengisu):
Mustafa Kemal Paşa-Atatürk-Paşa Hz.-Reis Paşa-Başkumandan Paşa:)
Mustafa Nuri Bey (Öğretmen):
Mustafa Sagir:
Mustafa Suphi Bey:
Mustafa Vasfi Bey (tokat Miltv.):
Muzaffer Bey (Atatürk'ün yaveri-Kılıç):
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti:
Müfit Efendi (Kırşehir Miltv.):
Müttefikler (İtilaf Devletleri:

- N -

Nafiz Bey (Canik Miltv.):
Naim Bey (İçel Miltv.):
Nazım (Resmor-Tokat Milletvekili):
Neşet Bey (Akkor-Kângırı Miltv.):
Neşet Bey (Üsküdar Miltv.):
Nihat Paşa:

- O -

Osman Bey (Lâzistan Miltv.):

- P -

Pandikyan

- R -

Ragıp Bey (Amasya Miltv.):
Ragıp Bey (Kütahya Miltv.):
Rahime Yoldaş:
Rauf (Orbay) Bey:
Refet (Bele-Bey-Paşa):
Refi Cevat (Ulunay) Bey:
Refik (Koraltan) Bey:
Refik Şevket (İnce) Bey:
Rıfkı (Ayça):
Rızanur
Ruşen Bey (Sıvat Sultanisi öğretmenlerinden):

- S -

Sait Molla:
Salâhaddin Bey (Çolak-Mersin Miltv.):

Salahu R. Tanyel:
Salih (Baytar) Bey:
Salih (Bozok) Bey:
Salih Efendi (Yeşil Erzurum Miltv.):
Salih Hacıoğlu Bey:
Samsun:
Sırrı (Bellioğlu-İzmit Miltv.):
Sıvas:
Su John de Robeck:
Sovyet Elçiliği:
Süleyman Sırrı (İçöz) Bey:

- Ş -

Şarkikarahisar:
Şerif Manatof:
Şeyh Servet (Akdağ) Efendi:

-T -

Tahir Bey (Bayezit Mutasarrıfı):
Tahsin (San) Bey:
Tesanüt Grupu:
Tevfik Bey (Ethem'in kardeşi):
Tevfik Paşa (Okday-Son Sadrazam):
Tokat:
Tunalı Hilmi Bey (Bolu Miltv.):
Türk Tarih Kurumu:
Türk Tarihi kurumu:

- V -

Vakkas Ferit Bey:
Vehbi (Öztekin) Bey:

- Y -

Yahya Galip (Kargılı) Bey:
Yeni Dünya (Gazete):
Yeni Gün (Gazete):
Yeşilordu Beyannamesi:
Yeşilordu Cemiyeti, Yeşilordu, Yeşilordu kuvvetleri:
Yeşilordu Nizamnamesi:
Yeşilordu Talimatnamesi:
Yozgat:
Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey:
Yusuf Kemal (Tengirşek):

- Z -

Zile isyanı:
Zinetullah Şerif Murşirvan:
Ziya Hurşit (Lâzistan Miltv.):

Meclis'te Casus Var

sadi borak

Bu yapıt, TBMM'nin gizli oturumlarında görüşülen devlet sırlarını yabancı çevrelere aktaran ajanların ve Kurtuluş Savaşı'nı yöneten kadroyu devirip Türkiye'yi sonu belirsiz serüvenlere sürüklemek isteyen bazı grupların öyküsünü içermektedir.

Bugüne dek Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin olumlu nitelikleri, ö erisi ve erdemi üzerinde pek çok yazı yazıldı, yapıtlar yayımlandı. Birinci Meclis'in ve meclis üyelerinin sırtlarındaki sorumluluk, katlandıkları yoksulluk öykülerinde hiçbir abartma yoktur. Özverinin ve erdemin en güzel örneklerini vermişlerdir.

Ama ne yazık ki devlet sırlarını yabancılara satacak kadar alçalmış ajanlar, illegal örgütlerle iktidara el koyma hazırlığı içine girmiş, sonunda İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş Yeşilorducu milletvekilleri, bu pırıl pırıl insanların arasına sızabilmiştir.

Bu yapıtın en önemli konularından biri de **"Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İngiliz ajanları"** başlığı altındaki bölümdür. Bu müthiş casusluk olayı, Belleten Dergisi dışında ilk kez bu yapıtla kamuoyuna sunulmaktadır.

Üç buçuk yıllık kısacık bir zaman dilimi içinde geçmiş olan Kurtuluş Savaşı olaylarının bugün hala aydınlanmamış pek çok yönü var. Bireysel de olsa bu araştırma ve inceleme ürünleri, ilerde tüm yönleriyle yazılacak Kurtuluş Savaşı tarihimizin belgelerini oluşturmaktadır.

Bu yapıtıyla yazar, Türk tarihinin en önemli dönemi olan büyük ve kutsal ulusal mücadelemize katkıda bulunmaktadır.

Elinizdeki kitap, sırtımızda hala ağırlığını hissettiğimiz sorunların kökenine inebilmek için okumanız gereken çok önemli bir kaynaktır.

ISBN 975-8538-15-2

9 789758 538157